

1 SOIHTU

1977 Sosialistisen opiskelijaliiton julkaisu · 41. vuosikerta

**Suomen
ulkopolitiikka**

Humanismi

Aseistariisunta

lue!

**Työväenluokan
asema**

1 SOIHTU

1977 Perustettu 1981

JULKAISIJA SOSIALISTINEN OPISEKRIJALIITTO

SISÄLLYS

Lukijalle	1
Suomen ulkopoliittikan ajankohtaisia ongelmia, Urho Jokinen	4
Nykyisen pulan vaikutuksista työväenluokan asemaan Suomessa, Antti Kasvio	16
Jännityksen lieveneminen ja aseistariisunta, Jorma Lindfors	34
Näkökohtia keskusteluun humanismista, Kimmo Sarje, Pertti Rovamo	58

RAPORTTEJA

Opintotukikamppailu kiristyy — heikennyksiä yritetään vakinaistaa, Matti Laine	77
Kapitalismin talous 1976 — katsaus vuoteen 1977, Jürgen Kuczynski	81

KIRJOJA

Kansallisen kulttuurin suuri linja, Juhani Ruotsalo	85
Pääoma III suomeksi, Pekka Kosonen	91
Svenskt sammandrag, English Summary, Русское резюме	94

Toimitus

Raimo Lovio (vastaava), Pertti Rovamo (toimitussihteeri), Petteri Baer, Christian Blom, Asko Helminen, Marjut Helminen, Paavo Joensuu, Timo Kytäjä, Jorma Lindfors, Kiti Luostarinen, Reijo Mieltinen, Kalevi Rantanen, Kimmo Sarje, Jukka-Pekka Takala, Kari Toikka.

Graafinen asiantuntija: Mika Launis.

Levikki: Erkki Metsälampi.

Toimitus ja konttori

3. linja 7 b 37 00530 Helsinki 53 puh. (90) 736 112

Tilaushinnat

Vuosikerta 1977 (6 numeroa)

— kotimaahan 42.—

— ulkomaille 60.—

— tukitilaus 100.—

Tilaukset ps-tilille 762 69—4, korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soidun tilaus"

Osoitteenmuutoksen

pyydämme lähettämään lehden konttoriin. Se astuu voimaan kahden viikon kuluttua. Emme vastaa väärään osoitteeseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä.

Lukijain kannanotot

ja toivomukset lehden sisällön suhteen ovat tervetulleita. Lähettäkää toimituksen osoitteeseen. Pyydämme lähettämään myös lehden ulkoasua ja mahdollisia painoteknisiä puutteita koskevat huomautukset.

Kirjapaino Sanan Tie, Tampere

Tänä vuonna tulee kuluneeksi 60 vuotta Lokakuun suuresta sosialistisesta vallankumouksesta ja Suomen itsenäisyydestä. Tänä vuonna järjestetään Belgradissa ETYK:n seurantaistunto. Jännityksen lientymisen puolesta käytävässä taistelussa entistä tärkeämmällä sijalla ovat neuvottelut aseistariisunnan edistämiseksi. Kaikki nämä tapahtumat ovat tänä vuonna jokaisen demokraattisen järjestön toimintasuunnitelmassa.

Mutta, toimintakalentereita on epäilemättä laadittu muuallakin. Tämän vuoden toimintasuunnitelmia laadittaessa CIA:n strategiasaostolla, taantumuslehtien toimituksissa ja teollisuuden keskusliitoissa on epäilemättä kysely: Mistä löytyy uusia esimerkkejä kapitalismin paremmuudesta sosialismiin nähden, miten vakuuttaa 15 miljoonalle työttömälle heidän elämänsä autuudesta ja vapauksista? Miten sabotoida Belgradin kokous? Miten luoda epävarmuutta kansainväliseen demokraattiseen ja kommunistiseen liikkeeseen?

On ilmeisen selvää, että useimmissa taantumuspiirien toimintakalentereissa ensimmäiselle sijalle on asetettu tehtävä: on löydettävä, luotava ja propagoitava "toisin ajattelua" sosialistisissa maissa. On löydettävä edes muutama "Bukovski" ja heidän jälkeensä uudet "Bukovskit". Entuudestaan taantumuspiirit nimittäin tietävät, että "Bukovskit" kuluvat nopeasti — paljastuvat valheiksi ja vääristelyksi. Suomen Kuvalehdessä kremnologi Dev Murarka surikin Bukovskin vaihdon jälkeen: "Länsimaisilta eripuraisuuden lietsojilta vie ne jonkin aikaa ennen kuin he rakentavat yhtä vaikuttavan esimerkkihahmon kuin mitä Bukovski oli." Todella erinomainen lausunto: "rakentaa esimerkkihahmo"! Kulissien rakentamisesta tässä todellakin on kysymys.

Keitä nämä muuttamat "toisin ajattelevat esimerkkihahmot" sitten ovat? (Psykiatriset tapaukset jääkööt omaan arvoonsa). Ensinnäkin on mielenkiintoista huomata, että he ovat lähes poikkeuksetta sivistyneistön edustajia; viimeisiä sellaisen sivistyneistön edustajia, jotka eivät vielä näe oman työnsä ehtona liittoutumista maansa

työväenluokan kanssa. Esimerkiksi Peruskirja 77:stä Washington Post joutui toteamaan: "Prahan Peruskirja 77 on ensisijaisesti älymystön hanke. Merkkiäkään kriittisten työläisten tuesta ei ole näkynyt." Miksi? Prahan autotehtaan huolto-osaston työntekijä Josef Konecny vastaa Tiedonantajan julkaisemassa lausunnossa: "Nähtävästi nämä herrat pelkäävät työläisiä. Eivät ole ottaneet yhteyttä. Viimeksi vuonna 1968 kun jo oli selvää että vastavallankumous epäonnistuu perusteellisesti, Pavel Kouhout, yksi allekirjoittajista, ryntäsi tehtaallemme. Mutta kun hän ei saanut kannatusta, hän lähti nopeassa tahdissa pois. Nyt Kouhout ei edes yritä."

Toiseksi: "esimerkkihahmojen toisin ajattelu" ei ole mitä tahansa "toisin" ajattelua. Sosialistisissa maissa vallitsee esimerkiksi uskonnonvapaus, jokainen "Palkkio"-elokuvan nähnyt tietää, että näissä maissa puutteita vastaan voidaan esittää rajuakin kritiikkiä jne. Mutta Saharov, Bukovski ym. sen sijaan ovat esimerkiksi ilmoittaneet vastustavansa päättäväisesti jännityksen lientymistä. Bukovskin ja Straussin tapaamista selostaessaan Gerhard Löwenthal Bayern Kurir-lehdessä saattoikin ihastuneesti todeta: "Kiintoisa tapaus tarkkailijalle. Kaksi niin erilaista ihmistä kahdesta niin erilaisesta maailmasta ja kuitenkin niin laaja yksimielisyys analysoitaessa idän ja lännen problematiikkaa." (!)

Poikkeuksen tässä suhteessa tekee vain Bierman. Hän on ilmoittanut olevansa "kommunisti" — vaikkakin on eronnut SED:stä jo 12 vuotta sitten. Mutta olennaista on huomata miten tarkasti Biermanin "kommunistinen esimerkkihahmo" sopii imperialismin strategiaan. USA:n kommunistisen puolueen puheenjohtaja Gus Hall kuvasi viime vuoden marraskuussa Carterin hallituksen neuvonantajan Brzezinskin strategiaa suhteessa demokraattiseen liikkeeseen seuraavasti: "He yrittävät iskostaa joukkoihin ajatuksen, että on olemassa 'hyväksyttävää' sosialismia ja sosialismia jota 'ei voida hyväksyä', 'järkevää' ja 'hyväksyttävää eurokommunismia' ja 'dogmaattista, kovan linjan' kommunismia, jota on mahdoton hyväksyä." Kun ei voida lyödä kokonaan takaisin sosialismia, pyritään sen murentamiseen sisältä käsin. Bierman on kyllä arvoinen taantumukselle juuri "kommunistisuutensa" takia: hän on antanut "kommunistisuudestaan" huolimatta käyttää itseään aseena jännityksen lientymistä vastaan.

Olennaisinta ei nimittäin ole se millaisia lausuntoja ja mielipiteitä "toisin ajattelevat" täsmällisesti antavat. Ratkaisevaa on se minkä luokan etuja heidän toimintansa objektiivisesti palvelee. Kaj Chydenius on todennut aivan oikein: "Tällaisessa taantumuksen propagandasodassa ei voi jäädä puolueettomaksi.

Ketä palvelevat Biermannien ja Bukovskien puolustajat, kuka heitä liikuttelee ja mitä tarkoitusperiä varten? Tätä on myös taiteilijoiden uskallettava miettiä.”

Bierman on kirjoittanut: ”Nichts erklären, nichts einreden. Ich singe meine Lieder.” — En selitä mitään, en sano mitään. Laulan vain laulujani. — Tätä on sanottu ”klassiseksi taiteilijankomentiksi”. Lausunnon klassisuudesta voidaan olla toistakin mieltä, mutta epäilemättä Bierman tulee juuri näin antaneeksi vapaat kädet taantumusvoimille käyttää itseään jännityksen lientymisen vastaisessa taistelussa.

Merkittävä osa suomalaista sivistyneistöä on 1960—70-luvun aikana oppinut asettumaan työväenluokan ja sosialismin puolelle, näkemään tämän sitoutumisen oman niin tieteellisen kuin taiteellisenkin työnsä menestymisen ehtona. Meille on vierasta välinpitämättömyys omien tekojemme objektiivisesta merkityksestä. Jokaisen pitäisi tietää, että esimerkiksi aseistariisuntaneuvotteluissa ollaan tällä hetkellä erittäin kriittisessä vaiheessa. Joillakin voi olla haluja raapia tulitikkuja kotonaan — ja suotakoon heille se ”vapaus” — mutta ruutitynnyrin päälle ei kenelläkään ole oikeutta mennä raapimaan tikkuja.

* * *

Tässä numerossa julkaisemme lehdistössäkin jo paljon huomiota herättäneen Tiedonantajan päätoimittajan Urho Jokisen kirjoituksen YYA-sopimus ja Suomen ulkopoliittikan ajankohtaiset ongelmat.

Antti Kasvio analysoi nykyisen pulan vaikutuksia työtätekevien asemaan.

Jorma Lindfors osoittaa aseistariisuntaneuvottelujen etenemisen olleen aina riippuvainen kansainvälisen voimasuhteen kehityksestä. Hän tarkastelee myös käynnissä olevien neuvottelujen ongelmia.

Pertti Rovamon ja Kimmo Sarjen kirjoitus ”Näkökohtia keskusteluun humanismista” kommentoi mm. akateemikko v. Wrightin aihetta käsittelevää kirjoitusta ja sen saamaa vastakaikua.

Suomen ulkopolitiikan ajankohtaisia ongelmia

Urho Jokinen

SKP:n poliittisen toimikunnan jäsen ja Tiedonantajan päätoimittaja Urho Jokinen piti oheisen alustuksen 2. 12. 1976 Soihdun 45-vuotisjuhlassa Helsingissä. Lehden juhlavuoden tunnuksenahan oli "Soihdu 45 vuotta marxilaisuuden ja neuvostoystävyyden puolesta".

Alustus on jo ennättänyt herättää laajaa huomiota ja erityisen voimakasta hälyä äärioikealla ja maolaisten parissa. Erityisesti huomion kohteena ovat olleet Joki-sen esittämä ns. puolueettomuus -käsitteen analyysi sekä hänen ehdotuksensa Suomen ja Neuvostoliiton sotilaallisen yhteistyön kehittämisestä.

Noussut häly osoittaa omalla tavallaan oikeaksi Joki-sen arvion, että oikeiston "jakobsonilainen" siipi yrittää käyttää ns. puolueettomuus -tunnusta Suomen länsisidonnaisuuden voimistamiseksi. On myös selvää, että Suomen ja Neuvostoliiton asevoimien yhteistyön kehittäminen olisi omiaan heikentämään primitiivisen neuvostovastaisuuden aineksia Suomessa. — Toimitus.

Mistä uhataan Suomen itsenäisyyttä?

On varmasti vaikea käsittää, mistä ulkopoliitikasta käytävässä väittelyssä on kysymys, ellei aluksi pysähdy kysymykseen, mistä Suomen itsenäisyys ja turvallisuus ylipää-tään voivat joutua uhan alaisiksi.

Valittaen on todettava, että niin paljon ja rajusti kuin sotiin johtanut ulkopoliitikka opettikin, on vieläkin niitä, jotka eivät ota opetusta huomioon. Nämä piirit ovat ehdotomasti sitä mieltä, että Suomea uhkaa vaara idästä, Neuvostoliitosta. He pitävät selviönä, että suuren sosialistisen

maan kanssa tapahtuva kanssakäyminen vie aste asteelta maamme mahdollisuuksia ratkaista itse ulko- ja sisäpolitiikkansa ongelmat. Heille on vieras ajatuskin, että Suomen ja Neuvostoliiton ystävyysuhteet ja monipuolinen kanssakäyminen voisivat lisätä kansamme mahdollisuuksia esiintyä itsenäisenä voimana sekä kansainvälisissä että tärkeissä sisäpolitiikan kysymyksissä.

Tällaisten parantumattomien mutta edelleen vaikutusvaltaisissa asemissa olevien lisäksi on Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin niin sanoaksemme määrälliseltä kannalta katsoen epäluuloisesti suhtautuvia. He ovat ystävyysuhteiden kannalla, mutta katsovat, että on olemassa tietty raja, jota ystävyysuhteet eivät saa ylittää. He pitävät ystävyyteen ja molemminpuoliseen hyötyyn perustuvaa liiallista kanssakäymistä sopimattomana myös siksi, että se häiritsee länsisuhteita.

Jos ensinmainitut ovat niitä, jotka kohdistavat huomionsa sotilaallisten yhteistyömääräysten poistamiseen valtiopimuksistamme ja YYA-sopimuksen syrjäyttämiseen, niin jälkimmäiset ovat niitä, jotka nyt ajavat usein keinoja kaihtamatta ja ulkopoliittisen korrektisuuden alkeellisetkin säännöt rikkoen ns. puolueettomuuspolitiikan käsitettä ja käytäntöä maamme viralliseksi ulkopoliittiseksi linjaksi ja käsitteeksi. Lopputulos muodostuu molemmissa tapauksissa varsin samankaltaiseksi.

Kolmanneksi on olemassa johdonmukaisesti Suomen rauhanomaisen ulkopoliittisen suuntauksen kannalla olevat — Suomen kansan valtava enemmistö. He lähtevät siitä, että maamme valtiosopimukset, Pariisin rauhansopimus ja YYA-sopimus, muodostavat ulkopoliittisen linjamme perustan. On erityisesti korostettava YYA-sopimuksen ratkaisevaa merkitystä viralliselle ulkopoliittiselle linjalle, jonka pääsisällön muodostaa Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys. Ystävyydestä ja sen mukaisesta toiminnasta turvallisuuspoliittisella, poliittisella, taloudellisella, tieteellis-teknisellä ja kansalaistasolla on YYA-sopimuksessa lyhyet mutta selvät artiklat. Niiden kanssa on täysin sopusoinnussa YYA-sopimuksen johdannossa esiintyvä ajatus Suomen pysymisestä suurvaltojen välisten eturistiriitojen ulkopuolella. Se ei anna vähäisintäkään perustetta ns. puolueettomuuspolitiikalle.

Neuvostoystävyyden ja Suomen johdonmukaisen rauhanomaisen ulkopoliittisen suuntauksen kannalla olevien mielestä koko maamme historiallinen kokemus, erityisesti valtiosopimusten mukainen toiminta sotien jälkeen sekä Neuvostoliiton moneen kertaan vahvistetuiksi, käytännössä todistetuiksi ja kaikkien nähtäviksi tulleet ulkopoliittiset periaatteet ja ratkaisut osoittavat, että maatamme ei mikään uhkaa idästä, Neuvostoliitosta. Samaa ei voida sanoa länsi-

suunnasta. On tunnettu asia, että Suomi on viime vuosina-
kin joutunut lännen taholta vakavien maamme itsemäärää-
räämisoikeutta loukkaavien sidonnaisuuksien kohteeksi. Esi-
merkiksi EEC:n kanssa tehty sopimus on vakavalla tavalla
rajoittanut maamme kansallisia, taloudellisia ja ulkomaan-
kauppapolitiittisia etuja sekä pakottanut Suomen esimerkiksi
sosiaalipolitiikan alalla alistussuhteeseen. Talouspolitiikan
alalla räikeimpänä esimerkkinä on Kansainvälisen valuutta-
rahaston kanssa tehty sopimus, joka karkeasti rikkoo maam-
me itsenäisen oikeuden määrätä kansantaloudellisista ratkai-
suista.

Koska maatamme ei mikään uhkaa idästä, vaan uhka tu-
lee lännestä, olettaisinkin kaikkien käsittävän, että tämän tosi-
asian kanssa on jyrkässä ristiriidassa se, että Suomen armei-
jan sotaharjoitus suunnitelmien operaatiot rakennetaan usein
Neuvostoliitosta tulevan hyökkäyksen varaan. Tällä on erit-
täin provokatorinen luonne ja se kohdistuu selviä tosiasioi-
ta ja valtiosopimuksia vastaan. Ei ole pienintäkään epäsel-
vyyttä minkälaista ajattelua se ruokkii.

YYA-sopimus on jakamaton kokonaisuus

Vaikka mainitut suhtautumis- ja asenne-erot maan viral-
liseen ulkopolitiikkaan ovat havaittavissa, vannovat nykyään
kaikki sanoissa YYA-sopimuksen nimiin. YYA-sopimuksen
sisällöstä onkin muodostunut keskeinen kiistelyn kohde.
Mitä se sitten sisältää?

Kohua herättäneessä kirjassaan "30 vuotta naapuriystä-
vyyttä" tekijät T. Bartenjev ja J. Komissarov korostavat,
että YYA-sopimuksen johdanto ja kaikki artikkelit muodos-
tavat kokonaisuuden, jonka osia ei voida erottaa toisistaan.
He mainitsevat että J. K. Paasikivi esitti puheessaan 9. 4.
1948, siis heti YYA-sopimuksen solmimisen jälkeen, että
sopimus jakautuu kolmeen ryhmään: hyökkääjän yhteiseen
torjumiseen, ystävyyyteen ja naapuriyhteistyöhön sekä toi-
mintaan kansainvälisen turvallisuuden ja rauhan lujittami-
seksi.

Kirjoittajat kuitenkin mainitsevat, että tämä jako on
suhteellinen, kuten muutkin sopimusta koskevat osittami-
set. He mainitsevat esimerkiksi, että hyökkääjän torjuminen
on sidottu kansainvälisen rauhan lujittamiseen. Näitä kum-
paakaan ei puolestaan voida toteuttaa ilman ystävyyttä ja
yhteistyötä. Juuri näin on ymmärrettävissä sopimuksen ja-
kamattomuus.

Samasta syystä on helppo nähdä, että esimerkiksi YYA-
sopimuksen sotilaallisten velvollisuuksien sivuuttaminen ei
suinkaan olisi tarpeettoman syrjäyttämistä sopimuksesta,
erään tarpeettoman tehtävän torjumista ponnistusten kes-
kittämiseksi paremmin muihin tehtäviin. Se olisi mitä va-

kavin isku koko sopimusta vastaan. Samaan johtaisi minkä tahansa osan merkityksen vähättely. YYA-sopimus muodostaa jakamattoman kokonaisuuden niin tehtävien ja velvoitteiden kuin niiden merkityksenkin kannalta. Maamme virallinen ulkopoliittikka muodostuukin niistä toisistaan erottamattomista tehtävistä, jotka YYA-sopimus edellyttää. Siis valmiudesta torjua Suomea tai Suomen alueen kautta Neuvostoliittoa vastaan kohdistuva sotilaallinen uhka tai hyökkäys, maittemme ystävyystoiminnasta eri aloilla sekä toiminnasta maailmanrauhan lujittamiseksi.

Onko Suomen ulkopoliittinen linja puolueettomuuspolitiikkaa?

Mainitulla politiikalla ei ole mitään tekemistä ns. puolueettomuuspolitiikan kanssa. Eihän voi tulla kysymykseen puolueettomuus suhteessa rauhaan ja toimenpiteisiin, jotka edistävät rauhaa. Myös presidentti Kekkonen on korostanut, että Suomi on rauhan puolella, eikä puolueettomuus tässä suhteessa ole mahdollista. Kysymys voikin olla vain aktiivisuudesta ja aloitteellisuudesta näissä kysymyksissä. Puolueettomuus ei tietenkään voi tulla kysymykseen, jos maatamme vastaan kohdistuu uhka lännestä, vaan uhka ja hyökkäys on tarpeen vaatiessa yhdessä torjuttava, kuten YYA-sopimuksen artiklassa edellytetään.

Ns. puolueettomuuspolitiikasta ei voi olla puhe silloinkaan, kun on kysymys suurvaltojen välisten eturistiriitojen väistämisestä. Jos näillä ristiriidoilla on yleistä rauhaa uhkaava merkitys tai ne tavalla tai toisella vahingoittavat Suomen virallista ulkopoliittikkaa ja sen perusteita, on Suomella YYA-sopimuksen sisältämä velvoite toimia rauhanomaisten ratkaisujen puolesta, eli esiintyä tavalla, jonka "tarkoituksena on kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitäminen" YYA-sopimuksen sanoja lainatakseni.

Esimerkiksi sellaisten eturistiriitoja ilmentävien liittoumien kuin NATO:n ja sen alajärjestön EEC:n tapauksessa Suomi ei voi asettua niiden puolelle, vaan sen tulee pysyä niiden ulkopuolella. Ulkopuolelle jääminen on asetumista rauhan kannalle. Suomi onkin menetellyt vastoin YYA-sopimusta tehdessään sopimuksen EEC:n kanssa, koska EEC on Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden vastaisen järjestön, NATO:n, alajärjestö. Suomi on sekaantunut YYA-sopimuksen ilmaiseman pyrkimyksen vastaisesti suurvaltojen eturistiriitoihin ja tehnyt sen kaiken lisäksi YYA-sopimuksen toisenkin velvoitteen vastaisesti. Velvoite sisältyy 4. artiklaan, joka kieltää Suomea osallistumasta neuvostovastaisiin liittoihin millään tavalla.

Puolueettomuusajattelun johtaminen YYA-sopimuksen johdannon sisältämästä pysyttelemisestä suurvaltojen etu-

ristiriitojen ulkopuolella on itse asiassa hämäävin nykyinen yritys jaotella sopimus ja tehdä yhdestä osasta, suurvalta-eturistiriitojen ulkopuolella pysyttelystä, sopimuksen pääasia, jolle kaikki muu alistetaan. On selvää, että tällainen johtaa sopimuksen varsinaisten artiklojen mitätöimisyrityksiin.

Pisimmälle Suomen irrottamiseksi nykyisistä velvoitteistaan ja nykyisestä asemastaan on mennyt Toisen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, jossa kerrotaan, että on olemassa "Suomen ja Ruotsin muodostama puolueeton vyöhyke".

Myöskin "30 vuotta naapuriystävyyttä" -kirjan tekijät korostavat, että Suomi ei voi olla puolueeton YYA-sopimuksen sisältämiin asioihin ja velvollisuuksiin nähden, vaan ne tulee täyttää. Sikäli kun on puhe muista asioista, puolueeton suhtautuminen voi tietenkin tulla kysymykseen. Suomi voi liittyä tai olla liittymättä joihinkin merkittäviin kansainvälisiin järjestöihin, hyväksyä tai olla hyväksymättä tiettyjä kansainvälisiä ehdotuksia, solmia tai olla solmimatta yhteyksiä eri maiden kanssa millä tahansa alueella. Kuitenkin tällaisen puolueettomuuden rajat on määrätty YYA-sopimuksessa sikäli, että mitkään tällaisista toimista eivät saa vahingoittaa Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyttä, eivät saa kohdistua Neuvostoliittoa vastaan, eivätkä muussakaan suhteessa saa suuntautua vastoin YYA-sopimuksen artikloja.

Usein kuulee vedottavan siihen, että puolueettomuuspolitiikka ilmaisee Suomen riippumattomuuden paremmin kuin YYA-sopimukseen perustuva ulkopolitiikka. Ei siis tahdota väittää suoralta kädeltä YYA-sopimuksenkaan rikovan Suomen riippumattomuutta. Mutta ns. puolueettomuuspoliittisen linjan heikkous ja vaarallisuus on siinä, ettei se korosta oikein maamme ulkopolitiikan perustekijöitä. Perusta ei ole puolueettomuudessa vaan aktiivisuudessa rauhan puolesta. Tyypillistä maamme viralliselle ulkopolitiikalle ei ole vetäytyminen vaan osallistuminen. Tyypillistä ei ole Suomen erillisen ja irrallisen linjan löytäminen vaan Neuvostoliiton kanssa tehtävän yhteistyön korostunut asema niin hyökkäyksen torjumisessa kuin rauhan lujittamisessa.

YYA-sopimus ja Suomen itsenäisyys

Kolmenkymmenen vuoden ajan harjoitettu ulkopolitiikka ei ole missään suhteessa osoittautunut vaaralliseksi Suomen itsenäisyydelle. Päinvastoin, tänä aikana Suomi on näytellyt aktiivista osaa kansainvälisessä politiikassa ja kyennyt kehittämään kansantalouttaan kapitalismin kriisien oloissa pienemmin vaurioin kuin monet muut läntisen Euroopan maat. Aktiivista osaa rauhanpolitiikan hyväksi voi

esittää vain valtio, jonka itsemääräämisoikeus on loukkaamaton. Päinvastoin kuin puolueettomuusintoilijat väittävät, tosiasiat osoittavat, että YYA-sopimukseen perustuva rauhan ulkopoliittikka on vahvistanut Suomen itsenäisyyttä.

Puolueettomuusintoilijat väittävät myös, että Suomea arvostettaisiin YYA-sopimuksen mukaisen politiikan vuoksi vähemmän kuin jos maa olisi riippumaton tästä sopimuksesta. Jälkimmäistä ei varsinaisesti ole koettu nyt, ennen vuotta 1944 kylläkin, ja silloisen arvostuksen hinta ja luonne tiedetään. Nykyisen linjan tuottama arvostus näkyi mm. ETYK:n aikana. Silloin esittämänsä osaan Suomi ei olisi kyennyt koskaan ilman YYA-sopimukseen perustuvaa virallista ulkopoliittista linjaa. Tämä lienee kaikille selvä asia.

Niin sanotun puolueettomuuspolitiikan linjan väitteet jättävätkin jäljelle ulkopoliittikan, joka kieltää YYA-sopimuksen ja muuttaa virallisen ulkopoliittikan linjaa. Tämä ei ole jokaisen puolueettomuuspolitiikan kannattajan tavoite, mutta aina se työntää asioita siihen suuntaan. Puolueettomuuspoliittinen linja on seikkailun tie verrattuna turvalliseen ja rauhan yleisiä tekijöitä sekä maamme itsenäisyyttä lujittavaan viralliseen ulkopoliittikkaan.

Sotilaallisten velvoitteiden väheksyminen ulkopoliittisen linjan muuttamisen välineenä

Virallisen ulkopoliittikan muuttamiseen tähtäävien voimien pyrkimykset eivät esiinny ainoastaan puolueettomuuspolitiikan vaatimisen muodossa. Paremminkin tämä suuntaus tunnistetaan sotilaallisten velvoitteiden väheksymisestä, selityksistä näiden velvoitteiden vanhentuneisuudesta ja pyrkimyksistä niiden poistamiseen. Tosin on sanottava, että julkisen sanan palstoilla mainittua vaatimusta ei avoimessa muodossa juurikaan esiinny. Se on puettu ajankohtaisempaan asuun. Sotilaallisten velvoitteiden merkityksen katsotaan olennaisesti vähentyneen ja vähenevän edelleen jännityksen lievenemisen myötä. Näkemys ei kuitenkaan vähennä samojen piirien erityistä intoa armeijan paisuttamiseen.

Myöskin ETYK ja YYA-sopimuksen sotilaallista yhteistyötä edellyttävät velvoitteet asetetaan vastakohdiksi toisilleen. Merkityksen väheneminen samasta syystä väitetään kohdanneen myös YYA-sopimuksen velvoitetta olla liittoutumatta tai osallistumatta liittoihin toista sopimusosapuolta vastaan.

Jännityksen lieventyminen ei kuitenkaan vähennä YYA-sopimuksen merkitystä. Se ei tee sitä sopimuksen kokonaistehtävään nähden, eikä mihinkään sopimuksen osaan näh-

den. Sopimus on, kuten edellä todettiin jakamaton. YYA-sopimuksen velvoittama sotilaallisen uhan torjuminen on kiinteässä yhteydessä jännityksen lievenemiseen, se on eräs jännityksen lievenemisen edellytys. Liennytys voi siten luonnollisesti helpottaa uhan torjumista, mutta ei vähentää sen merkitystä.

ULKO-
POLITIikka
JA YYA-
SOPIMUS

Mikäli katsotaan, että YYA-sopimuksen jokin osa menettäisi merkitystään, se edellyttäisi tulkintaa, ettei sopimus olisikaan erottamaton kokonaisuus. Juuri tähän sopimukseen innokkaimmat vastustajat pyrkivätkin voidakseen sopimuksen eräiden osien korostamisella muuttaa Suomen ulkopoliittista linjaa.

YYA-sopimuksen turvallisuusvelvoitteita on myös syytä tarkastella taustaa vasten, jota NKP:n pääsihteeri L. I. Brezhnev kuvasi Romanian vierailunsa aikana: "Maailma on jakamaton — meidän päivinämmä tämä totuus on varmempi kuin milloinkaan. Ja niin kauan kuin sodanpesäketä ei ole sammutettu Lähi-Idässä, niin kauan kuin arabeille ei ole palautettu heiltä hyökkäyksen voimalla anastettuja maitaan, niin kauan kuin Palestiinan arabikansalta evätään oikeus isänmaahan, niin kauan kuin Pretorian ja Salisburyn rasistijärjestelmät polkevat Etelä-Afrikan alkuperäisen väestön oikeuksia ja vuodattavat afrikkalaisten verta — niin kauan rauha ei voi olla todella kestävä missään."

Miksi YYA-sopimuksen vastainen liike on noussut juuri nyt?

Välittömänä aiheena taantumuksen hyökkäyksille on ollut Bartenjevin ja Komissarovin kirjan ilmestyminen. Se kiihdytti taantumuksen mieliä. Hyökkäystä nämä piirit ovat perustelleet sillä, että kirjassa muka on uusia tulkintoja YYA-sopimuksesta. Näin ei kuitenkaan ole asianlaita. Kirjassa ei ole ainoatakaan uutta tulkintaa eikä YYA-sopimuksen tärkeistä kohdista edes sanallista eroa Komissarovin aikaisempaan kirjaan verrattuna. Teos vastaa kaikkia aikaisempia Suomen ja Neuvostoliiton yhteisiä täsmällistettyjä käsityksiä sopimuksesta. Valtiosihteeri Matti Tuovinen totesikin 11. 11. seuraavaa:

"Yhtä vakaita kuin Suomen ja Neuvostoliiton suhteet ovat, yhtä säännöllisin väliajoin ilmenee jollakin taholla epäilyksiä niiden luonteen muuttumisesta. Viimeksi tällaista hälinää on syntynyt Moskovassa alkukesästä julkaistun kirjan johdosta. Käytettävissä olevat analyysit osoittavat kuitenkin, ettei teos sisällä mitään, mikä olisi yhteisesti hyväksyttyjen ajatuskulkujen, mm. vuoden 1973 julkilausuman, kanssa ristiriidassa. Tämän ovat Suomen viralliset tahot, mm. ulkoministerimme tuoneet julki. Asian pitäisikin

1/1977
SOIHTU

olla näin ollen loppuun käsitelty. Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden jatkuvuuden takaajana, niiden kiinteänä peruselementtinä, on YYA-sopimus. Suomen ulkopolitiikan ja kansallisten etujemme mukaista on tiiviisti pitää kiinni sopimuksesta, jossa selkeästi määritellään Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet ja maittemme yhteiset intressit. Sopimus takaa sen, ettei kanssakäymistämme pääse mikään kansainvälispoliittinen kuokkavieras hämmentämään."

YYA-sopimuksen vastaisessa liikkeessä onkin kysymys ETYK:n vastareaktion erästä muodosta Suomessa. Niinpä YYA-sopimuksen vastaisten voimien, sanoisimmeko jakobsonilaisten voimien, hyökkäyksen kiihkeys johtunee osaltaan myös siitä, että neuvostoliittolainen teos aivan ilmeisesti osui sopimattomaan aikaan ja häiritsi pahasti meneillään olevaa operaatiota YYA-sopimusta vastaan. Varsin vakavia vaurioita teos aiheutti yrityksille osittaa YYA-sopimus ja sijoittaa puolueettomuuspolitiikka nykyisen ulkopolitiikan tilalle.

Neuvostoliittolaisten teos osui jakobsonilaisten strategian arimpaan kohtaan. Teoksessa mainitaan, että "Ystävyyss-, yhteistyö- ja keskinäisen avunannon sopimuksessa vihamielisiin liittoihin ja liittoutumiin osallistumattomuuden velvoitteiden toistaminen omasi periaatteellisen merkityksen: vielä kerran tuli korostetuksi, että Suomella ei voi olla paluuta entiseen neuvostovastaiseen politiikkaan, että tästä lähtien ainoa Suomi tulee olemaan länsivaltojen Neuvostoliiton vastaisten sotilaallisten ja poliittisten muodostelmien ulkopuolella."

Bartenjevin ja Komissarovin mainitsema ja jo Pariisin rauhansopimuksessa helmikuussa 1947 ilmaistu velvoite romuttaa kohtalonomaisella tavalla YYA-sopimuksen vastaisten voimien suunnitelmat. Heidän tavoiteenaanhan on nimennomaan tavalla tai toisella aste asteelta ujuttaa Suomi neuvostovastaisiin liittoutumiin. Kun YYA-sopimus uudelleen toistaa mainitun velvoitteen ja kun neuvostoliittolaisessa teoksessa huomautetaan asian periaatteellisesta, käytännöllisestä ja lopullisesta merkityksestä, ei jakobsonilaisia ole voinut mikään pidättää. He näkevät aivan oikein YYA-sopimuksen tällaisessa merkityksessä koko ulkopolitiikkansa kohtalon ja päätepisteen. Mutta tietenkin olisi virheelistä kuvitella heidän siitä huolimatta luopuvan aikeistaan. Eikä ole syytä aliarvioida heidän aiheuttamaansa vahinkoa.

YYA-sopimus ja ulkoisen uhan torjunta

Suomen ja Neuvostoliiton yhteistoiminnan alueet ovat jatkuvasti laajentuneet YYA-sopimuksen hengessä. Eräällä alueella, nimittäin sotilaallisella alueella, armeijan puitteissa, YYA-sopimuksen tarkoituksen — ystävyyden, yhteis-

työn ja rauhan lujittamisen tehtävän — toteuttaminen tuottaa kuitenkin suuria vaikeuksia. Tämä johtuu täysin vinouneesta ajattelusta, eli näkemyksestä, että Neuvostoliiton kanssa tapahtuva sotilaspoliittinen yhteistoiminta on vähintään yksi askel kohti miehitystä.

Tilanne vaikuttaa pahasti urautuneelta. Sotilaallisen yhteistoiminnan tärkeimmän tehtävän näkeminen vain siinä, että Suomen armeijan tulee pystyä kaikissa olosuhteissa pitämään Suomi puolueettomana, on itse asiassa koko ns. puolueettomuuspoliittisen ajattelun lähtökohta. Pyritään siis siihen, että toisaalta vahvistetaan armeijaa mahdollisimman paljon ja toisaalta nostetaan poliittisella alalla konsultaatiokynnystä, siis YYA-sopimuksen mukaista yhteistä keskustelua, konsultaatiota, todetun sotilaallisen uhan johdosta.

Armeijan voiman lisäämisestä rajattomasti kiinnostuneet ovat kuitenkin asiallaan turhan vuoksi. YYA-sopimus ei laisinkaan perusta sotilaallisen uhan toteamista ja siitä aiheutuvia yhteisiä keskusteluja tarpeellisista toimenpiteistä Suomen sotilaalliseen voimaan, vaan ulkopuoliseen sotilaalliseen uhkaan. Sotilaalliselta kannalta katsoen yhteiset neuvottelut sotilaallisesta uhasta puolestaan ovat jo sotilaspolitiikan alaan kuuluvia asioita, joiden ottaminen esille ei vähääkään riipu Suomen armeijan voimasta, vaan tilanteesta niin Suomen armeijan kuin Suomen rajojenkin ulkopuolella.

Se millä tavoin ja millä voimin sotilaallinen uhka tai hyökkäys torjutaan, perustuu olennaisimmalta osaltaan YYA-sopimuksen edellyttämään yhteistyöhön. Uhan ja hyökkäyksen torjuminen varmistetaan yhteisin voimin. Tämä on eräs YYA-sopimuksen totaalisista näkökohdista. Siten on ehdottoman johdonmukaista voimistaa sotilaspoliittisella alalla yhteistoimintaa Neuvostoliiton kanssa.

YYA-sopimus ja sotilaallinen yhteistyö Neuvostoliiton kanssa

On jo aikaisemmin tullut esille, että armeijan pitäminen YYA-sopimuksen vaikutukselta lähes neutraalisena alueena on sopimuksen toteuttamisen vakavampia puutteita. Nykyäänkin on armeijan turvallisuuspoliittisessa opetuspaketissa YYA-sopimuksesta lähes yhtä vähän kuin Suomen ja Ahvenanmaan sopimuksesta. Syy Suomen tunnetuista kohtalonvuosistakin kaadetaan opetuspaketissa sumeilematonta Neuvostoliiton niskaan. On kyllä jonkin verran tietyn asteista kanssakäymistä valtuuskuntien vaihdon tasolla, mutta esimerkiksi jo upseerien koulutuksessa ulkomailla ovat länsimaat Neuvostoliiton edellä.

Armeijassa tapahtuvassa turvallisuuspoliittisessa koulutuksessa olisi välttämätöntä antaa keskeinen sija YYA-sopimuksen selvittämiseksi ja niiden tehtävien käsittelemiseksi, joita sopimus kokonaisuudessaan niin armeijalle kuin koko suomalaiselle osapuolelle asettaa. Ja myös armeijassa sopimusta tulisi käsitellä jakamattomana kokonaisuutena.

YYA-sopimuksen johdonmukaista soveltamista olisi yhteisten puolustusharjoitusten järjestäminen Suomen ja Neuvostoliiton armeijoiden kesken tai tämän alan yhteistoiminnan tiivistäminen ja laajentaminen muissa muodoissa. Asiaa voisivat puolin ja toisin vaihdettavat armeijan korkean tason valtuuskunnat valmistaa.

Sotilaallisellakin alueella on vihdoin päästävä sellaisesta jälleen viime aikoina levitetystä ajattelusta, että kysymys on luottamisesta vain omiin voimiin. YYA-sopimus ja sen kolmenkymmenen vuotinen sovellutus osoittavat vakuuttavasti, että Suomen itsenäisyyden ja riippumattomuuden lujiittaminen, maamme kansainvälisen arvovalan vahvistuminen ja kansantalouden kehittäminen ovat Suomen kansallisten etujen mukaisesti tapahtuneet liittämällä Suomen omat taloudelliset, poliittiset ja kulttuurin voimavarat YYA-sopimuksen mukaiseen yhteistoimintaan Neuvostoliiton kanssa. Olemme siis saaneet kokemusta siitä, että rauhanomaisen rinnakkainelön politiikka moninkertaistaa omat voimat. Niinpä teesi omiin voimiin luottamisesta on vähintään lisäyksen tarpeessa ja saattaa ilman lisäystä synnyttää vääriä käsityksiä, jotka viittaavat entisiin murheellisiin aikoihin.

Presidenttikysymys ja YYA-sopimukseen perustuvan ulkopoliittikan jatkaminen

Kun puhumme omista voimistamme, on todettava kuten Bartenjev ja Komissarov tekevät jakobsonilaisia raivostuttavasti, että johdonmukaisimpia Suomen ja Neuvostoliiton naapuriystävyyden puolustajia ovat aina olleet työläiset ja muut työtätekevät, sekä alusta saakka kommunistinen liike ja sotien jälkeen sen ohella kansandemokraattinen liike.

Perustavan panoksen asialle ovat korkeimmalla valtiollisella tasolla antaneet presidentit Paasikivi ja Kekkosen. Tämän johdosta Kekkosen on tällä hetkellä YYA-sopimuksen äärimmäisten vastustajien armottoman tulituksen kohteena. Hänen porvarillisen politiikan ominaisuudessa tekemänsä sisäpoliittiset ratkaisut ovat antaneet maamme virallista ulkopoliittikkaa vastustaville voimille tilaisuuden ankaaraan demagogiseen kekkosjahtiin, joka ei ole jäänyt ilman vaikutusta.

Kekkosen toteuttaman Suomen ja Neuvostoliiton johdonmukaisen ystävyysspolitiikan vuoksi myös kommunistit ovat

asettaneet hänet presidenttiehdokkaakseen vuoden kuluttua pidettävissä presidentinvaaleissa. Päätöstä eivät tietenkään voi horjuttaa Kekkosen virheet sisä- ja talouspolitiikassa.

ULKO-
POLITIikka
JA YYA-
SOPIMUS

Koska ulkopoliittikka on sisäpolitiikan jatkoa, on selvää, että Kekkosen sisäpoliittiset virheet, esimerkiksi rautatie-lakon lopettaminen, kiertyvät väistämättä ulkopoliittisen vahingontekijöiden hyödyksi tavalla taikka toisella. Mutta koska ulkopoliittikan merkitys Suomelle on ensiarvoisen tärkeä ja koska rauhanomaisen ulkopoliittikan jatkaminen on varmistettava, eivät kommunistit voi tehdä Kekkosen sisäpolitiikan virheistä johtopäätöksiä, jotka horjuttaisivat tai vaarantaisivat ulkopoliittikan linjaa. Olemme siis Kekkosen takana ulkopoliittikan peruslinjoissa.

Haluan tässä lainata Kekkosen erästä puhetta, jossa hänen erinomaisen hyvin tunnettu suhtautumisensa ulkopoliittiseen linjaan ja Suomen itsenäisyyteen missä tahansa asiassa tulee esiin. Väli- rauhansopimuksen 30-vuotispäivänä hän sanoi: "Suomen kansa voi vapaasti, ulkopuolisten asioihin puuttumatta, kehittää itse valitsemaansa yhteiskunnallista ja taloudellista järjestelmää. Meillä on kaikki mahdollisuudet poistaa yhteiskuntamme puutteita ja pyrkiä entistä laajempaa kansanvaltaan yhteiskuntaelämän eri aloilla. Olemme oman onnemme seppiä."

Tämän on tehnyt mahdolliseksi sodanjälkeisen ulkopoliittikkamme onnistuminen, ja epäilyksittä tämä on kolmen rauhan vuosikymmenen tulostaseen tärkein osa."

Yhdymme täysin siihen, että ulkopoliittikkamme ansiosta voimme päättää omista asioistamme ilman ulkopuolisten puuttumista, mikäli niin tahdomme. Sisäpoliittisesti kansanvaltaisen päätöksentekomme laita on luonnollisesti toisin. Mutta sehän ei johdukaan rauhanomaisesta ulkopoliittikasta, vaan maassa vallitsevasta kapitalistien herruudesta.

* * *

Itsenäisyytemme perustaviin asiakirjoihin kuuluvat Leninin myöntämä itsenäisyyden luovuttamisasiakirja vuoden 1917 viimeisinä minuutteina ja Pariisin rauhansopimuksen periaatteisiin perustuva vuonna 1948 solmittu YYA-sopimus. Ensimmäinen asiakirja teki Suomesta itsenäisen valtion ja irroitti Suomen Venäjästä. Se oli tulosta Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen voitosta.

Toinen asiakirja, YYA-sopimus, irroitti Suomen sellaisesta ulkopoliittisesta linjasta, joka jo käytännöllisesti katsoen oli lähes täydellisesti murentanut saavutetun itsenäisyyden. Valtiosopimus toteutti maamme ulkopoliittikassa rauhanomaisen rinnakkainelön politiikan, itsenäisen ulkopoliittikan. Kummassakin tapauksessa Neuvostoliitto on ol-

1/1977
SOIHU

lut Suomen itsenäisyyden saavuttamisen ja turvaamisen kannalta avainasemassa.

Sen on työtätekevä kansamme tajunnut. Suomen ja Neuvostoliiton kansojen ystävyysasia on joutunut kulkemaan lävitse uskomattomat vaiheet, kokenut kaiken mahdollisen kielteisyyden yhteiskunnan johdon taholta, kestänyt taantumuksellisen propagandan ja avoimen väkivallan kaikki mahdolliset asteet ja elänyt ihmisten ajatuksissa ja teoissa aikana, jolloin vähäinenkin kansojemme ystävyys ilmaus oli ankarana ajolahdin kohde. Vihdoin sotien jälkeen se on puhjennut mahtavaksi ystävyyspuuksi, jonka juuret ovat syvällä kansassa ja jonka tuuheet monihaaraistavat oksat yltävät inhimillisen toiminnan kaikille aloille.

Suomen ja Neuvostoliiton kansojen ystävyyselinvoima on osoitus kansojen ystävyyskaikki voittavasta asemasta ihmiskunnan kehityksessä. Se mitä Suomen ja Neuvostoliiton kansojen välillä nyt on, se ystävyys ja yhteistoiminta, josta olemme ylpeitä, on esimerkki koko ihmiskunnan ja kaikkien kansojen tulevasta tilasta.

SOIHDUNKANTAJA

— joka kolmas viikko puheenvuoroja päivän keskusteluun:

- * Kulttuurikeskustelua Eino S. Revosta Olavi Virtaan ja Roman Karmeniin
- * Eurokommunismien solmut ja kommunistit Mieltusen hallituksessa
- * Tarut "toisinajattelevista" ja ETYK:in päätökset
- * Porvariston vapaus ja vapaus Neuvostoliitossa
- * Sosialismin elämäntapa ja elämä sosialismissa
- * Onko kansallistamisen tunnus ajankohtainen Suomessa
- * Taistelu Tandemista ja STK tieteen poliisina.

Alkamassa entistä kovempi keskusteluvuosi. Tulossa Bukovski todistamassa Bukovskia vastaan & Suomen nuori porvaristo kirjallisuudessa.

Pysy mukana kuvioissa — tilaa Soihdunkantaja loppuvuodeksi 20 markkaa ps-tili 784 56-2.

Nykyisen pulan vaikutuksista työväenluokan asemaan Suomessa

Antti Kasvio

Kapitalistisen talouden jaksottain toistuvat pulat vaikuttavat aina merkittävästi työtätekevän väestön elinolosuhteisiin. Suhteellisen liikaväestön kasvu, työläisten palkkatason aleneminen sekä työläisiin kohdistuvan riiston kiristyminen ovat kapitalistisen logiikan mukaan oleellinen osa pulien 'tervehdyttävää' vaikutusta. Samalla ne ovat pulan jälkeisen taloudellisen elpymisen, toisin sanoen kapitalistisen kasautumisen nopeutumisen keskeisiä edellytyksiä. Eli kuten Marx Pääoman kolmannessa niteessä kirjoittaa, kapitalistiseen pulakehitykseen elimellisesti liittyen "tuotannon pysähdys tekee osan työväenluokasta työttömäksi ja siten saattaa työssä olevan osan oloihin, joissa sen on alistuttava työpalkan alentamiseen jopa alle keskitason".¹

Juuri työttömyyden voimakas kasvu on ollut yksi nykyisen pulan dramaattisimpia ilmentymiä. Vuoden 1973 syksyllä työttömien lukumäärä kehittyneissä kapitalistisissa maissa kohosi ILO:n arvion mukaan noin 18 miljoonaan. Tämän vuoden aikana arvioidaan työttömien luvun vielä lisääntyvän. Myös työtätekevän väestön reaaliansiokehitys on kääntynyt selvään laskuun. On esimerkiksi arvioitu, että Yhdysvalloissa teollisuustyöläisten keskimääräinen palkkataso alentui vuoden 1973 lokakuusta vuoteen 1975 lähes kymmenellä prosentilla. Merkittävä työtätekevän väestön aseman huonontumiseen vaikuttava tekijä on eri maisissa laaditut 'säästö- ja talouden tervehdyttämis' ohjelmat, joiden toteutuminen on voimakkaasti supistanut sellaisia työväestön kannalta merkittäviä määrärahoja kuin esim. koulutus-, sosiaali-, terveydenhuolto- ja asuntomäärärahoja.

Työväenluokan aseman huonontuminen kapitalistisen pulan seurauksena ilmenee selvästi myös Suomessa. Seuraavassa yritän tarkastella Suomen työväenluokan aseman kehityspiirteitä nykyisen pulan oloissa. Huomiota on kiinnitetty työväenluokan aseman keskeisimpiin osatekijöihin, kuten työllisyyteen, työolosuhteisiin, palkkoihin, yhteiskunnalliseen kulutukseen sekä työväenluokan moraaliseen ja po-

1. Karl Marx, Pääoma III, Edistys 1976, s. 257.

liittiseen asemaan. Artikkelin lopussa on tarkasteltu toimintalinjoja sekä taistelukeinoja työläisten toimeentulon parantamiseksi kapitalistisen pulan oloissa. Koko analyysin keskeisenä tehtävänä on tukea SKP:n Keskuskomitean maraskuussa 1976 hyväksymän asiakirjan 'Demokraattinen tie ulos kriisistä' käsittelyä ja sen viemistä laajojen työtätekevien joukkojen keskuuteen.

Suhteellisen liikaväestön kasvu

Työttömien määrä alkoi Suomessa kasvaa voimakkaasti vuoden 1975 jälkipuoliskolla, jolloin myös nimitettiin Mieltusen viiden puolueen 'työllisyyshallitus'. Kevättalvella 1976 tilastokeskuksen työvoimatiedustelun mukaan työttömien määrä ylitti sadan tuhannen rajan. Lähinnä kausiluontoisen työttömyyslukujen alentumisen jälkeen työttömyysluvut kohosivat jälleen viime vuoden lopulla ja tämän vuoden tammikuussa työvoimaministeriön ilmoituksen mukaan työttömien määrä kohosi 128 000:een. Vastaavan kaltaista työttömyyttä ei Suomessa ole toisen maailmansodan jälkeisenä aikana jouduttu kokemaan. Eniten työttömiä tätä ennen on ollut vuodenvaihteessa 1958—1959, jolloin työttömiä oli noin 110 000, sekä vuoden 1968 tammikuussa, jolloin työttömiä oli pitkälti yli 120 000. Tämän vuoden alkupuolella arvioidaan työttömien määrän kohoavan lähes 150 000:een. Koko vuoden keskimääräiseksi työttömyysasteeksi on OECD ennustanut 4 %.

Todellinen työttömien määrä on näitä virallisia lukuja vielä suurempi. Työttömyystilastojen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi kaikki ne työtä vailla olevat, jotka huonon työllisyystilanteen vuoksi ovat luopuneet työnhausta. Suhteellisen liikaväestön suuruutta puolestaan arvioitaessa on kokonaan työttömien lisäksi otettava lukuun mm. työn haussa ulkomaille siirtyneet, työn puutteen vuoksi opintojaan jatkavat nuoret, työllisyysammattikursseille sijoitetut sekä osittain työttömät eli lyhennetyllä työviikolla tai osaaikatyössä olevat työntekijät. Esimerkiksi viime vuoden lopulla muuttotappio Ruotsiin alkoi jälleen huolestuttavasti lisääntyä. Koko vuoden aikana Ruotsiin muutti lähes 16 000 henkilöä. Työllisyysammattikursseilla opiskelee kuuksittain 10 000—12 000 henkilöä. Lyhennetyllä työviikolla eli vuoden vaihteessa yli 10 000 työntekijää.

Pulankaan vallitessa työttömyys ei jakaudu tasaisesti koko ammatissa toimivan väestön kesken. Työmarkkinoiden vakavaa alueellista epätasapainoa osoittavat ennen kaikkea keskimääräistä huomattavasti korkeammat työttömyysasteet Pohjois- ja Itä-Suomen alueella. Esimerkiksi Kajaanin työvoimapiirissä työttömyysaste oli 20—30 %. Työttömyys koettelee kyllä vakavasti myös Etelä-Suomen suuria väestö-

keskuksia. Esimerkiksi Tampereen työvoimapiirin alueella oli tammikuussa yli 18 000 työtöntä, joka oli yli 6 % koko työvoimasta.

TYÖVÄEN-
LUOKAN
ASEMA

Pulan syventyessä työttömyys on lisääntynyt käytännöllisesti katsoen kaikilla aloilla, vaikkakin työttömyys alkoi lisääntyä ensiksi lähinnä rakennusala ja teollisuudessa. Vuoden vaihteessa rakennusalaalla oli yli 10 000 työtöntä ja teollisuuden piirissä työttömiä oli lähes 30 000. Etenkin metalliteollisuudessa työttömyyden arvioidaan vielä huomattavasti pahenevan myöhemmin tämän vuoden aikana.

Työttömyyden kasvulta eivät pulan oloissa ole säästyneet myöskään toimihenkilöt, mihin liittyy työttömyyden lisääntyminen myös naisten ja suhteellisen korkeasti koulutettujen työntekijöiden keskuudessa. Eri ikäryhmistä erityisesti vasta työmarkkinoille siirtyvän nuorison keskuudessa työttömyys on kohonnut pulan oloissa huolestuttavan korkealle tasolle: viime vuoden alkupuoliskolla puolet työttömistä oli alle 30-vuotiaita. Alle 20-vuotiaiden ikäryhmästä noin joka seitsemäs työvoimaan kuuluva nuori on työttömänä. Vanhemmissa ikäluokissa työttömyysaste ei ole yhtä korkea, mutta toisaalta niiden keskuudessa työttömyys muodostuu usein hyvin pitkäaikaiseksi, mikä saattaa merkitä jopa lopullista jäämistä työvoiman ulkopuolelle.

Työttömäksi joutuminen merkitsee aina suuria toimeentulovaikeuksia, joita nykyisin käytössä olevat työttömyysturvajärjestelmät vain osittain kykenevät lievittämään. Ammattiliittojen työttömyyskassojen jäsenet ovat tietysin edellytyksin oikeutettuja saamaan päivittäistä avustusta, jonka suuruus — 1122 mk/kk perheellisille ja 814 mk/kk perheettömille — ei kuitenkaan riitä peittämään edes kaikkein välttämättömiä elinkustannuksia. Lisäksi vain osa työttömistä saa kassa-avustuksen: Ensinnäkään kaikilla ammattiliitoilla ei ole omaa työttömyyskassaa. Toiseksi avustusta maksetaan vasta sen jälkeen, kun siihen on kuulunut jäsenenä puolen vuoden ajan. Kolmanneksi avustusta aletaan maksaa vasta tietyn karenssiajan jälkeen, ja avustusta maksetaan enintään 200 päivältä vuodessa, yhteensä enintään 450 päivältä. Viime aikoina kohonneiden työttömyyslukujen seurauksena työttömyysavustuksia myönnettäessä näitä rajoittavia säädöksiä on lisäksi ryhdytty tulkitsemaan erittäin ankarasti. Niinpä esimerkiksi viime vuoden joulukuussa noin 92 000 työttömästä vain 54 500 sai työttömyyskassatodistuksen.

Työttömyyskassojen avustusjärjestelmän ulkopuolelle jääneillä on mahdollisuus anoa valtiolta työttömyyskorvausta, joka on suuruudeltaan 835 markkaa perheellisille ja 616 markkaa perheettömille kuukaudessa. Tämänkin saamisella on kuitenkin useita rajoituksia: Korvauksen saajan puoliso ei saa ansaita kuukaudessa yli 1420 markkaa. Korvauk-

1/1977
SOIHTU

sen menettämisen uhalla työntekijää voidaan vaatia ottamaan vastaan työtä kotipaikkakunnan ulkopuolella, ja jo kolmen kuukauden työttömänä olon jälkeen voidaan työntekijää vaatia ottamaan vastaan ammattitaitoa vastaavaa tontakin työtä. Viime vuoden joulukuussa valtio maksoi työttömyyskorvausta runsaalle 22 000 hengelle. Siten työttömyysavustusten ja -korvausten ulkopuolelle jäi pitkälti toistakymmentätuhatta virallisesti tilastoitua työtöntä.

Työttömyyden aiheuttamat toimeentulovaikeudet eivät tietenkään kohdistu yksinomaan välittömästi työttömiksi joutuneisiin itseensä, vaan koko työläisperhe joutuu kärsimään yhden perheenjäsenen työttömäksi joutumisesta. Siten sadan tuhannen joutuminen työttömäksi merkitsee toimeentulon vaikeutumista moninkertaiselle määrälle ihmisiä.

Kaikkia työttömyyden vaikutuksia ei ole mahdollista mitata rahassa. On myös otettava huomioon se henkinen rasitus, jonka alaiseksi jokainen työtön joutuu tullessaan vasten tahtoaan heitetyksi ulos työelämästä. Työttömyysaika ei merkitse suinkaan mitään lepoa tai palautumista työn aiheuttamista rasituksista, vaan ahdistavaa odotuksen ja epävarmuuden kautta. Monasti työttömäksi joutuminen pakottaa työläisperheen muuttamaan täysin aikaisempia suunnitelmiaan ja alentamaan tavoitetasoaan esimerkiksi lasten kouluttamisen ja paremman asunnon hankkimisen suhteen.

Varsin ongelmalliseksi nykyisen korkean työttömyysasteen tekee se, että kysymys ei ole pelkästään suhdanteisiin liittyvästä ilmiöstä: työttömyyden korkea taso on seurausta maamme talouden rakenteellisesta epätasapainoisuudesta. Vaikka viimeisten vuosien aikana Suomen talouden investointiaste on ollut erittäin korkealla tasolla, eivät investoinnit ole vastaavasti lisänneet työpaikkoja, koska suurin osa investoinneista on suuntautunut pääomavaltaiseen puunjalostusteollisuuteen. Huolimatta työnantajapiirien propagoinnista 'työvoimapulasta' pari vuotta sitten onkin työttömyyden yleisuunta — kun jaksottaiset vaihtelut eliminoidaan — ollut selvästi kohoava. Esimerkiksi kun vuosina 1963—70 työttömyysaste on vain kolmena vuotena kohonnut yli kahden prosentin, on se vuosina 1971—76 vain kerran jäänyt alle tuon rajan. Ja kun Työväen taloudellinen tutkimuslaitos ennustaa työttömyyden jäävän koko vuosikymmenen loppuun saakka yli kolmen prosentin tasolle, voidaan arviota pitää pikemminkin liian optimistisenä kuin liian pessimistisenä.

Työttömyyden kohoamiseen on merkittävästi vaikuttanut hallituksen ja Suomen Pankin harjoittama kulutuskäynnin supistamiseen tähtäävä talouspolitiikka. Lähes ainoa keino, johon hallitus on työllisyyden edistämiseksi ryhtynyt, on ollut suurpääomalle myönnettävien tukien lisäämi-

nen. Myöskään valtion suoranaiset työllisyysmäärärahat eivät ole olleet läheskään riittäviä. Tälle vuodelle hyväksytyssä budjetissa näitä määrärahoja ei ole lainkaan lisätty, vaikka työttömyyden myönnetäänkin lisääntyvän.

TYÖVÄEN-
LUOKAN
ASEMA

Monopolipääoman ja valtiovallan ilmeisenä tavoitteena on siis sallia työttömyyden lisääntyminen ja näin aikaansaada yleisen palkkatason aleneminen pääoman voittopyrkimysten edellyttämälle tasolle. Samalla kun porvariston talouspolitiikat sallivat irtisanomisten ja lomautusten jatkumisen tekemättä mitään, he vaativat suureen ääneen työläisiltä pidättyväisyyttä palkkavaatimuksista. Todellisuudessa kuitenkin 'pidättäytyminen' ei vähennä työttömyyttä vähääkään. Se ainoastaan innostaa suurpääomaa entistä häikäilemättömämpään keinotteluun työläisten elinehtojen kustannuksella.

Työvoiman lisääntyvä kulutus tuotannossa

Kapitalistisessa tuotannossa työnantaja pyrkii aina puristamaan jokaisesta työntekijästään mahdollisimman suuren työmäärän työntekijän terveyteen ja kestäkykyyn katso-matta. Nousukauden aikana työnantajat joutuvat kehittämään mitä erilaisempia kiihokkeita saadakseen työntekijät tekemään enemmän työtä. Pulan oloissa hienostuneempien menetelmien sijaan tulee karkeampi pakotus. Vaikka talouspulan oloissa olisikin tärkeää lyhentää työaikoja ja pidentää lomia, ei todellisuudessa näin tapahdu. Päinvastoin, lamakauden aikana työnantajat pakottavat työntekijät ponnistelemaan entistäkin ankarammin ja tekemään entistäkin pidempiä työpäiviä irtisanomisen ja työttömäksi joutumisen uhall. Työnantajilla on tällöin varaa vaatia pitkiä työpäiviä, koska vastahakoisten tilalle löytyy helposti toisia. Toisaalta työntekijöiden on pakko itsensä ottaa vastaan tarjotut ylityöt, koska muutakaan keinoa ei ole kohonneiden elinkustannusten peittämiseen.

Tälläkin hetkellä kapitalistit vastustavat työajan lyhentämistä ja työntekijöiden vuosiloman pidentämistä. Ja samaan aikaan kun työttömyys on korkealla tasolla, tekee jatkuvasti 100 000—200 000 suomalaista ylitöitä. Työläisiä pakotetaan toistuvasti ylitöihin jopa sellaisissakin yrityksissä, joissa samaan aikaan 'työn puutteen' vuoksi toteutetaan joukkoi-rtisanomisia. Myös sivutoitit joutuu tekemään työvoimatiedustelun mukaan lähes 100 000 suomalaista eli miltei sama määrä kuin on työttömänäkin. Tämä käy ilmi seuraavasta taulukosta²:

2. Lähde: Tilastokeskuksen työvoimatiedustelu.

Työttömien sekä yli- ja sivutoita tekemään joutuneiden lukumäärä v. 1976 tammi—marraskuussa työvoimaticlustelun mukaan

Kuukausi	Työttömien lukumäärä	Ylitöitä tehneitä	Sivutoita tehneitä
Tammikuu	94 000	177 000	103 000
Helmikuu	95 000	153 000	101 000
Maaliskuu	83 000	156 000	88 000
Huhtikuu	104 000	133 000	88 000
Toukokuu	88 000	156 000	83 000
Kesäkuu	91 000	173 000	65 000
Heinäkuu	99 000	140 000	55 000
Elokuu	99 000	150 000	67 000
Syyskuu	71 000	151 000	76 000
Lokakuu	72 000	164 000	81 000
Marraskuu	84 000	148 000	94 000

Erittäin haitallisesti kapitalistinen pulakehitys vaikuttaa työturvallisuuteen ja työolosuhteisiin. Pulan oloissa työnantajat pyrkivät ensimmäiseksi säästämään sellaisissa menoissa, jotka on tarkoitettu lisäämään työläisten viihtyisyyttä ja työturvallisuutta. Kaikki yritykset parantaa työturvallisuusnormeja torjutaan vetoamalla rahan niukkuuteen. Työläisten aikaisemmin saavuttamista eduista pyritään niistäkin tinkimään. Myös valtion viranomaiset ovat usein halluttomia valvomaan työturvallisuusmääräysten toteuttamista ja vaatimaan voimassa olevien säädösten edellyttämien työsuojeluinvestointien toteuttamista.

Palkat ja hinnat

Työläisten palkkojen suuruus on aina ollut yksi kaikkein keskeisimmistä työväenluokan aseman osoittimista. Työläisten taisteluvoiman kasvu, tieteellis-teknisen kehityksen mukanaan tuoma työn tuottavuuden kohoaminen sekä suhteellisen korkea työllisyyden taso ovat yhdessä vaikuttaneet siihen, että työläiset ovat toisen maailmansodan jälkeisenä aikana kyenneet jossakin määrin kohottamaan palkkatasoaan, niin Suomessa kuin yleensä kehittyneissä kapitalistisissa maissa. Kuusikymmenluvun jälkipuoliskolta lähtien kuitenkin kapitalismin taloudellisten ristiriitojen syveneminen, valtiomonopolistinen tulopolitiikka ja inflaatiokehityksen kiihtyminen ovat selvästi hidastaneet työläisten palkkatason kohoamista ja kääntäneet reaalisien palkkakehityksen useissa tapauksissa suoranaiseen laskuun. Nykyinen talouspula on merkinnyt työläisten palkkatason voimakasta alenemista, mitä edes porvarillisten tilastojen laatijatkaan eivät ole enää kyenneet kokonaisuudessaan peittämään.

Kaikkein selvimmin työläisten palkkatason alentuminen näkyy sopimuspalkkojen kehityksestä. Jo useamman vuoden aikana työantajapürit Suomessa ovat tarjoilleet valtiovallan

aktiivisella myötävaikutuksella nollalinjan tulosopimuksia. Myös ammattiyhdistysliikkeen huippujohto on ollut altis tyytymään työnantajien saneleman linjan mukaisiin ratkaisuihin. Niinpä vuosina 1973—76 sopimusten mukaiset korotukset ovat säännönmukaisesti jääneet alle elinkustannusten noususta³:

Sopimuspalkkojen ja kuluttajahintojen kohoaminen vuosina 1972-76

	Sopimuspalkat %-nousu	Kuluttajahinnat %-nousu	Erotus
1972—73	9,7	10,7	—1,0
1973—74	12,8	16,9	—4,1
1974—75	13,0	17,8	—4,8
1975—76	10,2	14,4	—2,2
v. 1976	7,7	12,3	—4,5

Työläisten palkat eivät ole kuitenkaan jääneet tulopoliittisten sopimusten edellyttämälle tasolle yhtenäkkään kyseessä olevista vuosista, vaan työläiset ovat yleensä kyenneet kamppailemaan itselleen yli sopimustason meneviä palkan korotuksia. Tällä tavoin työläiset ovat kyenneet edes josakin määrin kompensoimaan hintatason kohoamisen aiheuttamaa toimeentulon kaventumista. On kuitenkin huomattava, että pulan oloissa, jolloin yritysten varastot ovat täynnä, uusia markkinoita ei ole näkyvissä ja työttömyyden taso on korkealla, eivät edellytykset menestykselliselle palkkataistelulle ole samat kuin noususuhdanteen vallitessa. Samalla on tehostettu työrauhakoneistoa suurentamalla rakkorangaistuksia työtaisteluista, vetämällä työläisten edustajia oikeuteen työläisten etujen puolustamisesta sekä käyttämällä tasavallan presidenttiä lakonmurtajana, kuten junanlähetäjien työtaistelun yhteydessä tapahtui.

Olemassa olevien tilastojen perusteella voidaankin todeta, että viime vuosina palkansaajien ansiotasoindeksi on vain niukasti ylittänyt kuluttajahintojen kohoamisen, ja viime vuonna palkansaajien keskimääräisen ansiotason nousu jäi alle kuluttajahintojen kohoamisen⁴:

Palkansaajien ansiotasoindeksin kehitys vuosina 1972—1976

	Ansiotasoindeksin nousu %	Erotus sopimus- palkkoihin %	Erotus kuluttaja- hintoihin %
1972—73	15,4	+5,7	+4,2
1973—74	19,7	+6,9	+2,4
1974—75	21,8	+8,8	+3,4
1975—76	15,2	+5,0	+0,8
v. 1976	11,5	+3,8	—0,8

3. Lähde: Taloudellinen katsaus. Liite Tulo- ja menoarvioesitykseen vuodelle 1977. Vuoden 1976 osalta tulopoliittisen selvitystoimikunnan arvio.

4. Lähteet samat kuin edellisessä taulukossa.

Se, että palkansaajien ansiotasoindeksi on yleensä saatu kohoamaan kuluttajahintaindeksiä voimakkaammin aina viime vuoteen saakka, ei toki merkitse sitä, että työntekijöiden reaali-palkat olisivat tosiasiasa koonneet tänä aikana vastaavasti. Korjauksia on tehtävä niin ansiotasoindeksin kuin myös kuluttajahintaindeksin esittämiin lukuihin⁵. Voidaankin perustellusti väittää — esittämättä mitään tarkkaa lukumääräistä arviota —, että työläisten reaali-ansiot ovat kääntyneet laskuun jo ennen viime vuotta, jolloin reaali-ansioiden aleneminen on jo ollut erittäin voimakasta. Selvänä osoituksena työläisten todellisen tulokehityksen supistumisesta voidaan pitää kansantulorilaston arvioita kulutuksen kehityksestä. Viime vuotta koskevien ennakkotietojen mukaan yksityinen kulutus supistui määrällisesti noin puoli prosenttia, ja yksityisen kulutuksen ryhmissä "isot kestävät tavarat" ja "puolikestävät ja pienet kestävät tavarat" pudotus oli 7—3,5 %.

Työläisten palkkakehitys ei anna vielä täydellistä kuvaa työväenluokan aseman kehittymisestä. On myös tarkasteltava työpalkkojen suhdetta kapitalistien voittoihin, toisin sanoen suhteellisten työpalkkojen kehitystä. Yleensä kapitalistisen talouden jaksottaiselle kehitykselle on tunnusomaista absoluuttisten ja suhteellisten työpalkkojen vastakaissuuntainen kehitys. Taloudellisten nousukausien aikana, jolloin työläisten reaali-palkat yleensä kohoavat, koha-

5. Palkansaajien keskiansiota so mittaavan indeksin osalta on ensin näkin todettava, että kyseisen indeksin tiedot eivät perustu valtiollan taholta koottuihin aineistoihin, vaan työnantajajärjestöjen ilmoitukseen. Toiseksi on otettava huomioon, että indeksi kattaa todella kaikki palkansaajat, piispat ja vuorineuvokset mukaanluettuna. Jos tilastosta eliminoitaisiin huippupalkat, joiden runsaskäsitistä korotuksista aina silloin tällöin liikkuu tietoja julkisuudessaakin, näyttäisi tilanne tavallisen palkansaajan osalta jo epäilemättä toisenlaiselta. Kolmanneksi on otettava huomioon, että ansiotasoindeksissä ei lainkaan huomioida verotuksen vaikutusta tulokehitykseen. Nykyisin marginaaliveroprosentti Suomessa on jo niin korkea, että esimerkiksi miespuolisen teollisuustyöntekijän ansiotasolla tuloverotus vie noin puolet nimellisansioiden korotuksista. Tätä kehitystä eivät viime aikoina suunnattomasti mainostetut veroasteikoiden tarkistukset pysty suurestikaan lievittämään. Neljänneksi ansiotasoindeksi mittaa ainoastaan keskimääräisten tuntipalkkojen kehitystä eikä siten ota huomioon sellaisia seikkoja kuin ylitoiden vähentymistä, lomautuksia, lyhennettyjä työviikkoja tai työttömyyttä. Kuluttajahintaindeksin puolella virhelähteitä on myös useita. Yksi tärkeimpiä virhelähteitä on se, että indeksi ei painotuksiltaan vastaa työtätekevän väestön todellista kulutusrakennetta, vaan väestön keskimääräistä kulutusta. Tällöin esimerkiksi elintarvikkeiden hintojen voimakkaat korotukset eivät näy riittävän voimakkaasti kyseisessä indeksissä. Toiseksi indeksissä ei oteta huomioon kaikkia keskeisiä tuotteita, vaan usein indeksin pohjana käytetään sellaisten tuotteiden hintoja, jotka ovat vaikeasti saatavissa ja siten tavallisen kuluttajan ulottumattomissa. Kolmanneksi indeksi jättää huomiotta tuotteiden laadun huonontumisen, jonka jokainen voi itse todeta esimerkiksi elintarvikkeiden osalta.

vat kapitalistien voitot monin verroin voimakkaammin. Tämä puolestaan merkitsee suhteellisten työpalkkojen alenemista. Laskukausien aikana sen sijaan kapitalistien voitot saattavat alentua voimakkaammin kuin työläisten palkat, jotka nekin kääntyvät laskuun, ja siten suhteelliset työpalkat saattavat kohotakin tilapäisesti kapitalistisen pulan oloissa.

Myös nykyisen pulan kaudella kapitalistien voittojen kasvu on epäilemättä hidastunut kaikkein vilkkaimman taloudellisen toiminnan vuosiin verrattuna. Pien- ja keski-suurten yritysten voitot ovat kysynnän nopeasti supistuessa kääntyneet todennäköisesti useissa tapauksissa voimakkaaseenkin laskuun. Kansantulotilaston ennakkolaskelmien mukaan "yhteisöjen voitot ja julkisten liikelaitosten ylijäämä" supistuneet vuodesta 1975 vuoteen 1976 runsaat 5 prosenttia (7,5 miljardista 7,1 miljardiin). Mutta sen sijaan suurpääoma ja suurimmat monopoliyhtiöt ovat monenlaisin keinoin varmistaneet voittojensa säilymisen koskemattomina myös pulan oloissa. Tähän ovat myötävaikuttaneet paitsi työläisten palkkojen alennukset ja työvoiman vähenykset myös valtiovalan suurpääomalle maksaman taloudellisen tuen räjähdysmäinen lisääntyminen 1970-luvulla. Erityisesti puunjalostusteollisuuden tuotteiden viennin vauhdittuminen samaan aikaan kun työttömyys edelleen kasvaa takaa epäilemättä metsäteollisuuden vientimonopoleille suuren voittojen kasvun jo lähitulevaisuudessa.

Pulan syvennyessä voimistunut reaalityövoiman alentuminen tulee kaiken todennäköisyyden mukaan jatkumaan myös tänä vuonna. Porvarilliset joukkotiedotusvälineet välittävät päivittäin elinkeinoelämän johtomiesten, porvarillisten "asiantuntijoiden" ja johtavien poliitikoiden vaatimuksia "maltillisesta" tulopoliittisesta ratkaisusta. SAK:n sosiaalidemokraattinen johto on jo julkisuudessa esittänyt, että tänä vuonna on tyydyttävä aikaisempaa pienempiin palkan korotuksiin. Samaa aikaan on korotettu useita hintoja ja maksuja. Esimerkiksi Mieltusen hallituksen toteuttaman liikevaihtoveron kolmen prosenttiyksikön korotuksen seurauksena elinkustannukset nousevat merkittävästi. Jo vuoden vaihteeseen mennessä valtion ja kuntien päättämien korotusten voidaan arvioida lisänneen elinkustannuksia vuoden alussa 6,7—8 %. Koko tänä vuonna elinkustannusten nousu tulee epäilemättä kohoamaan pitkälti yli kymmenen prosentin. Tällaisilla näkymillä vaatimukset palkkakehityksen hillitsemisestä merkitsevät samaa kuin vaatimukset työläisten palkkojen alentamisesta. Omalta osaltaan työläisten palkkatuloja alentaa tulo- ja omaisuusveron sekä muiden verojen ja maksujen korottaminen.

Perusteluna työläisten palkkojen alentamisvaatimukselle porvariston talouspolitiikat toistelevat väitettä, että viime

vuosien aikana työläisille myönnetty "ylisuuret" palkan-
korotukset olisivat heikentäneet Suomen teollisuuden "kil-
pailukykyä" kansainvälisillä markkinoilla ja että palkkata-
son alentaminen on ainoa vaihtoehto markan devalvoinnil-
le. Tähän logiikkaan sisältyy kuitenkin kaksi virheellistä
olettamusta. Ensinnäkin siihen sisältyy olettaus, että pal-
kankorotukset olisivat hintojen kohoamisen syy, ja että ko-
timaisen kustannustason alentaminen olisi siten alettava
juuri palkoista. Todellisuudessaahan tämä väittämä ei pidä
lainkaan paikkaansa: hinnat eivät kapitalistisessa taloudes-
sa kohoa suinkaan palkkojen kohoamisen seurauksena, vaan
harjoitetun inflatorisen rahapolitiikan ja monopolistisen
hinnoittelun seurauksena. Palkkojen korotuksessa puoles-
taan on kysymys tulon jakautumisesta työn ja pääoman vä-
lillä, jolla sinänsä ei ole yhteyttä hintakehitykseen — pait-
si siten, että elinkustannusten kohotessa työläisten on pak-
ko käydä kamppailua palkkojensa ostovoiman säilyttämi-
seksi. Toinen virheellinen olettaus sisältyy siihen, että
palkkakustannukset Suomessa olisivat kohonneet nopeam-
min kuin tärkeimmissä kilpailijamaissa. Todellisuudessa
näin ei kuitenkaan ole asianlaista, vaan palkat ovat Suomes-
sa jääneet merkittävästi jälkeen tärkeimpien kilpailijamai-
den palkkatasosta. Esimerkiksi "Viennin kilpailukykytoimi-
kunnan" mietinnön mukaan tehdasteollisuuden tuntipalkat
ovat tärkeimmissä Suomen kilpailijamaissa ainoastaan Eng-
lannissa ja Ranskassa olleet alemmat kuin Suomessa v.
1974.

Ratkaisevin syy Suomen teollisuuden heikkoon kansain-
väliseen kilpailukykyyn ei ole siis palkkatason korkeus,
vaan varsinaisen ongelman muodostaa teollisuuden heikko
tuottavuus. Vaikka investointiaste Suomen taloudessa on-
kin ollut korkea, ei se ole kyennyt kohottamaan riittävästi
teollisuuden tuottavuutta, mikä sallisi viennin kehitty-
misen samalla kun työläisten palkkataso kohoa.

Yhtenä perusteluna työläisten palkkavaatimusten hillit-
semiselle on käytetty myös olettauksia työttömyyden
kasvusta palkankorotusten seurauksena. On jopa väitetty
— pääministeri Miettusen suulla —, että jokainen palkan-
korotusprosentti lisäisi työttömien määrää kymmenellä tu-
hannella tänä vuonna. Todellisuudessa kuitenkin palkka-
kehityksen ja työttömyyden välinen yhteys on päinvastai-
nen. Työläisten taistelu palkkojen korottamiseksi on nimit-
tän omiaan lisäämään kulutuskysyntää ja juuri kulutuskys-
ynnän voimakas supistaminen on ollut yksi työttömyyden
lisääntymisen pääasjallisia aiheuttajia.

Sosiaaliturva ja yhteiskunnallinen kulutus

Kehittyneessä kapitalistisessa yhteiskunnassa eivät työ-

palkat yksinään riittää turvaamaan työtätekevän väestön toimeentuloa. Yhä keskeisemmin työväenluokan asemaan vaikuttavat myös erilaiset sosiaaliset tulonsiirrot sekä yhteiskunnalliset palvelut.

Työväestön kannalta merkittävimmiksi sosiaalisten tulonsiirtojen muodoiksi ovat muodostuneet vanhuus-, työkyvyttömyys- ja sairaseläkkeet, lapsilisät, asumistuki, työtömyysavustukset ja korvaukset sekä opintotuki. Etenkin porvarillisten tulopoliitikoiden taholta on tosin pyritty asettamaan "aktiiviväestö" eli palkansaajat sekä "passiivinen väestö" eli eläkeläiset, opiskelijat ym. työvoiman ulkopuolelle kuuluvat väestöryhmät toisiaan vastaan. On yritetty luoda kuvaa, että esimerkiksi eläkkeiden korotukset olisivat väistämättä pois työläisten palkoista. Todellisuudessa kuitenkin tulopoliitikoiden tarkoittaman "aktiivisen" ja "passiivisen" väestön edut yhtyvät kamppailussa suurpääoman voitontavoittelua vastaan. Onhan niin, että työläisperheisiin kuuluu jäseniä erilaisista ikäryhmistä, ja perhe kokonaisuudessaan on riippuvainen työssä käyvien perheenjäsenten eläkkätuloista. Mitä voimakkaammin esimerkiksi vanhusten eläketurvaa supistetaan, sitä suurempi osa työläisten palkoista joudutaan käyttämään vanhimpien perheenjäsenten tukemiseen. Ja vastaavasti mitä rajummin opiskelijoiden opintotukea leikataan, sitä enemmän työläisperheet joutuvat käyttämään jälkeläistensä opintokustannusten peittämiseen.

Työväenluokan aseman kannalta tärkeimpiä yhteiskunnallisia palveluja nykyajan kapitalistisissa yhteiskunnissa ovat lasten päivähoito, yleissivistävä ja ammatillinen koulutus, terveydenhuolto sekä vanhusten huolto. Tämän lisäksi ovat keskeisiä mm. erilaiset virkestys-, liikunta- ja kulttuuripalvelut. Yhteiskunnallisille palveluille on luonteenaista, että niitä ei tuoteta markkinoilla, maksukykyisen kysynnän ohjaamana, vaan julkisin varoin lähinnä valtion ja kuntien toimesta. Useat kapitalistisen yhteiskunnan kehityspiirteet ovat vaikuttaneet siihen, että yhteiskunnallisen kulutuksen merkitys työtätekevän väestön toimeentulon kannalta on korostunut. Tällaisia ovat mm. kaupungistuminen, työläisten tarpeiden kasvu ja tarpeiden laadullinen uusiutuminen sekä työvoimaan kohdistuvien laatuvaatimusten kohoaminen kapitalistisessa tuotannossa.

Kapitalistisen pulan oloissa jo porvarillisen suhdannepolitiikan kannalta olisi tarkoituksenmukaista lisätä sosiaalisia tulonsiirtoja sekä kehittää yhteiskunnallisia palveluja kysynnän aktivoimiseksi ja siten tuotantotoiminnan elvyttämiseksi. Mutta toisaalta kapitalistiluokan pyrkimys muuttaa tulonjakosuhteita suurpääoman eduksi pulan oloissa on nostanut päällimmäiseksi ankaran supistuslinjan niin sosiaalisten tulonsiirtojen kuin työtätekevään väestöön koh-

distuvien yhteiskunnallisten palvelujen osalta. Supistuslinja näkyy erittäin selvästi niin valtion kuin kuntienkin menotaloudessa. Suunnan supistamispolitiikalle antoi Sorsan hallitus vuoden 1975 maaliskuussa hyväksymässään ns. 9 kohdan ohjelmassa, johon liittyi myös valtion ja kunnallisten keskusjärjestöjen välillä solmittu ns. järjestelyasiakirja. Sorsan hallituksen viitoittamaa linjaa on jatkettu Miettusen molempien hallitusten budjettipolitiikassa. Viime vuoden aikana Miettusen hallitukset tekivät kolme erillistä valtion menojen säästö- ja lykkäystoimenpiteitä sisältävää periaatepäätöstä, ja tämän vuoden aikana tulo- ja menoarvioesityksen yleisperustelujen mukaan "hallitus pyrkii huolehtimaan siitä, että vastaisuudessa valtion ja kuntien kulutusmenojen kasvun hillitsemisyrityksissä onnistutaan paremmin".⁶

Eläkeläisten toimeentulo on joutunut voimakkaasti kärsimään sosiaaliturvan supistuslinjan johdosta. Viime vuonna toteutettiin merkittävä huononnuksen eläkkeiden indeksidonnaisuudessa, ja eri yhteyksissä annetuista pyöristä lupauksista huolimatta Miettusen hallitus ilmoitti tämän vuoden budjettiesityksessään yksikantaan, ettei lähivuosina ole odotettavissa parannuksia eläkeläisten asemaan. Lapsiperheiden toimeentuloturvaan ei myöskään ole odotettavissa parannuksia: lapsilisien reaalin arvo ei nouse samalla kun äitiysavustusten reaalin arvo supistuu. Työttömien toimeentuloturvaan ei ole tullut parannuksia viime vuoden keväällä suoritettujen korotusten jälkeen. Opiskelijoiden toimeentulo on joutunut todella häikäilemättömän supistuspäätöksen kohteeksi. Opintotuen heikentämisen seurauksena lukuisia — lähinnä työläisperheistä lähtöisin olevia — opiskelijoita uhkaa opintojen keskeyttäminen samalla kun opiskeluaika venyy kohtuuttoman pitkäksi.

Yhteiskunnallisten palvelujen alalla valtiontalouden supistuslinja vaikuttaa voimakkaasti lasten päivähoidon, jonka aikaisemmin laaditut kehittämissuunnitelmat on täysin romutettu. Koulutuksen alalla supistuslinjan seurauksena esikoulujärjestelmän luominen, jolla on tärkeä merkitys erityisesti työläisperheiden lasten oppimisvaikeuksien voittamisessa, on siirtynyt kauas tulevaisuuteen. Peruskoulujen oppilashuolto on joutunut vakavasti kärsimään säästöpäätöksistä. Lukiopaikkoja vähennetään radikaalisti ja nuorisosteen yleissivistävän koulutuksen toteuttaminen on jäänyt paperille. Ammatillisen koulutuksen osalta painopistettä on siirretty ammattikurssitoimintaan. Ja korkeakoululaitoksen piirissä ollaan samanaikaisesti romuttamassa kehittämissäädäntöä ja alentamassa tutkintojen tasoa. Terveystalouden alalla supistuspäätökset hidastavat kansanterveys-

lain toteuttamista samalla kun työterveydenhuollon tasoa heikennetään mm. supistamalla työterveyslaitoksen määrärahoja. Terveystoimikunnan koulutustasoa on kireään rahatilanteeseen vedoten pyritty alentamaan samalla kuin uusien terveyskeskusten ja sairaaloiden rakentamishjelmat on jäädytetty. Monet kunnat ovat joutuneet lykkäämään tärkeiden kulttuuri- ja virkistyslaitosten kuten kirjastojen, uimahallien ym. rakennustöitä. Valtion budjettipäätöksin ollaan edelleen voimakkaasti supistamassa asuntorakennustoimintaa.

Tyypillistä on, että hallitus supistaa työtätekevän väestön kannalta tärkeitä menoja kireään rahatilanteeseen vedoten samaan aikaan kun se tekee päätöksiä uusista sotavarustelutilauksista ja toinen toistaan suuremmista tukitoimista suurpääoman tarpeisiin. Valinnat osoittavat, että kysymys ei todellisuudessa ole varojen niukkuudesta, vaan halusta suunnata etupäässä työtätekeviltä kerätyt verovarot suurpääoman luokkaetujen mukaisiin tarkoituksiin.

Suurpääoman ja sen edustajien taholta on perusteltu menojen supistuslinjaa mm. verorasituksen keventämisen tarpeella. On myös väitetty, että nykyisessä työllisyystilanteessa valtion varat tarvitaan ensi kädessä tuotantotoimintaan elvyttäviin ja siten uusia työpaikkoja luoviin tarkoituksiin. Todellisuudessa kuitenkin valtiovallalla ei ole pienintäkään aikomusta keventää työtätekevään väestöön kohdistuvaa verotusta, vaan päinvastoin verotuksen painopistettä ollaan koko ajan siirtämässä juuri työtätekevän väestön harteille. Myös hallituksen huolestuneisuus työllisyydestä on vailla uskottavuutta, koska juuri supistamalla vähävaraisten toimeentuloturvaa ja vähentämällä yhteiskunnallista kulutusta on entisestään lisätty työttömien määrää.

Työväenluokan moraalinen ja poliittinen asema

Työväenluokan aineellista toimeentuloa kuvaavien osoittimien ohella useat työväenluokan aseman tutkijat lukevat työväenluokan aseman osatekijöiden joukkoon myös sellaisia kuin työläisten henkinen ja kulttuurinen asema, työläisten poliittiset oikeudet ja heidän yhteiskunnalliset vaikutusmahdollisuutensa.

Suurpääoman ja oikeistovoimien viimeaikainen hyökkäys työtätekevän väestön aineellista toimeentuloa vastaan on elimellisesti sidoksissa samojen voimien käymään kamppailuun työväenluokkaa vastaan henkisen kulttuurin alueella. Erityisen voimakkaasti oikeisto on hyökännyt tieteen alueella työväenluokan eduista lähtevää tutkimustoimintaa vastaan, mistä käyvät hyvinä esimerkkeinä ns. Meteli- ja Tandem-tutkimusten osakseen saama kohtelu sekä kampanja Suomen Akatemian johtoa vastaan. Kulttuurin

alueella hyökkäys on ilmennyt ennen kaikkea kulttuuri-määrärahojen supistamisena, keskeisten kulttuurilaitosten rakennuspäätösten vesittämisenä (Pasila-projekti) sekä työväen etujen mukaisten kulttuuripyrkimysten järjestelmällisenä syrjintänä nimitys- ja rahoituspolitiikassa. Myös koululaitoksen piirissä oikeisto on lähtenyt valppaasti torjumaan vähäisimmätkin yritykset työväenluokan maailmankatsomuksen mukaisen opetuksen järjestämiseen, kuten ns. Pirkkala-kokeilun kokemukset osoittavat. Joukkotiedotuksen alueella, niin lehdistössä kuin radio- ja televisiotoinnassakin näkyy yhä paljaammin kaiken tiedonvälityksen alistaminen suurpääoman ja sen luottamusmiesten palvelukseen.

Työläisten poliittisten oikeuksien ja yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien kaventamispyrkimykset ilmenevät useilla eri tasoilla. Yleistä demokratian kaventumiskehitystä osoittaa mm. eduskunnan vaikutusvallan heikentyminen. Puoluelaitosta on sidottu entistä kiinteämmäksi osaksi valtiomonopolistista valtiokoneistoa ja myös työläisten ammatillisten järjestöjen itsenäisyyttä suhteessa valtiotaltaan on vaadittu kavennettavaksi. Työätekevän väestön poliittisia oikeuksia vakavasti uhkaavat ns. kriisilait on otettu jälleen kehittelyn kohteeksi ja moniin laajamittaisiin "suojelutoimiin" on ryhdytty jopa ilman minkäänlaista lainsäädännöllistä perustaa. Yhteydessä tulopoliittisen mekanismin vahvistamiseen on työläisten työtaisteluoikeuksia ryhdytty kaventamaan lisätyin šakkorangaistuksin ja mielikuvituksellisin vahingonkorvausvaatimuksin, joita työnantajat ovat kohdistaneet työntekijöiden edustajiin jopa oikeusteitse. Oikeiston ja suurpääoman välittömän edustajan, kokoomuspuolueen vaikutusvalta politiikassa on huomattavasti vahvistunut Keskustapuolueen ja Sosialidemokraattisen puolueen oikeistolaisten tendenssien myötä samalla kun työväen edustajien vaatimukset on yhä jyrkemmin torjuttu.

**Taisteluun pulan syventämistä vastaan
työätekevän väestön elinehtojen puolesta**

Eritellessään taloudellisten ongelmien kasautumista ja hahmottaessaan reseptejä talouden elpymiselle toistavat porvariston talouspoliitikot päivästä toiseen, että taloudellisten vaikeuksien perussyynä olisi Suomen kansan eläminen "yli varojensa". Perusedellytyksenä taloudellisista vaikeuksista selviämiseksi vaaditaan työläisiltä vyön kiristämistä — eli tyytymistä elinehtojen huonontamiseen. Vaatiessaan työläisiltä pidättyvyyttä etenkin palkkavaatimusten suhteen ei yksikään porvarillinen talouspolitiikko kuitenkaan edellytä pidättyväisyyttä suurpääoman voitontavoittelussa. Päinvas-

toin vyön kiristämisen tarkoituksena on nimenomaan monopolivoittojen kasvattaminen tasolle, jolla kapitalistinen sijoitustoiminta muodostuisi nykyistä kannattavammaksi.

Työläisten riiston voimistaminen ei kuitenkaan ole mikään toimiva resepti talouden elvyttämiseksi nykyisestä la-
masta; pulan syveneminen on ollut juuri seurausta kulutus-
kyvyn liiallisesta rajoittamisesta suhteessa kasautuneiden
pääomien kasvaneeseen tuotantokykyyn. Kulutuskysynnän
supistaminen on vain omiaan jatkamaan pulan syvenemis-
tä.

Myös kansandemokraattisen liikkeen piirissä on viime aikoina esitelty reformistisia käsityksiä siitä, että monopo-
lipääoman voittojen kasvattaminen olisi keino nykyisen pul-
lan ratkaisemiseksi. Etenkin keynesiläisestä suhdanteita el-
vyttävästä talouspolitiikasta on yritetty löytää vaihtoehto
nykyiselle kireän rahan ja kulutuskysynnän supistamisen
politiikalle — sellaista vaihtoehtoa, joka olisi samalla se-
kä työväestön etujen mukainen että porvarillisen suhdan-
nepolitiikan kannalta oikeaan osunut. Tällaisten käsitys-
ten torjumiseksi on ehkä paikallaan tarkastella lähemmin
keynesiläisen talouspolitiikan luokkasisältöä.

Keynesiläinen suhdannepolitiikka edustaa porvarillisen
talouspolitiikan piirissä 1930-luvulta lähtien kehiteltyä ta-
loudellista strategiaa, joka pyrkii korvaamaan aikaisemman
"antaa mennä" -politiikan ja tuomaan aktiivisemmän valti-
ollisen sääntelyn momentin kapitalistisen suhdannekehi-
tyksen kulkuun. Keynesiläisen doktriinin "isä", John
Maynard Keynes pyrki osoittamaan, että liberalistinen
"antaa mennä" -politiikka johtaa kehittyneessä kapitalisti-
sessa yhteiskunnassa taloudellisten voimavarojen huomatta-
vaan vajaakäyttöön ja että ilman kapitalistisen uusinta-
misprosessin valtiollista sääntelyä kapitalistiset maat olisi-
vat tuomittuja syveneviin kriiseihin ja myös kasvavaan
työttömyyteen. Omana ratkaisunaan Keynes osoitti, että
valtiovallan tulisi pyrkiä ehkäisemään kapitalistista pila-
kehitystä mm. löysaamalla rahamarkkinoita, laatimalla ali-
jäämisiä budjetteja, tukemalla kapitalistista investointi-
mintaa sekä toteuttamalla "efektiivistä kysyntää" lisää-
viä sosiaalisia tulonsiirtoja. Keynes tiesi hyvin, että täl-

7. Toveri Gunnar Asplund on todennut: "Jos valtiomonopolisti-
nen talouspolitiikka mieli palvella valtiomonopolistisen kapitalis-
min tärkeää päämäärää — järjestelmän pelastamista — sen täytyi-
si pääasiassa suuntautua kapitalistisen järjestelmän ristiriitojen vai-
mentamiseen ja niiden aiheuttamien epäkohtien lieventämiseen. Tä-
mä edellyttäisi toimenpiteitä, jotka suoraan johtaisivat tuotannon
ja kansantulon lisäämiseen. Työväenjärjestöt voivat osallistua tällai-
seen talouspolitiikkaan, koska se samalla vähentää kapitalismin epä-
kohtia ja parantaa työläisten taloudellista asemaa parantamalla
reaalituloja ja työllisyyttä. Tämä voi samalla lisätä kapitalistien
voittoja, koska suuremmasta tuotannosta riittää tietenkin enemmän
heillekin." (KU 31. 12. 1976)

laisen politiikan seurauksena olisi tietty inflaatiokehitys, mutta hän katsoi sen olevan hyväksyttävissä, jos vastineena olisi jatkuva ja tasainen taloudellinen kehitys työllisyystaseen pysyessä korkeana.

Keynesin ansioksi on luettava, että hän useimpia muita porvarillisia talousteoreetikkoja realistisemmin näki eräitä kehittyneen kapitalistisen talouden ydinongelmia. Hän oivalsi mm. tuotannon ja kulutuksen välisen ristiriidan yhteyden kapitalististen pulien kehitykseen sekä kysynnän elvyttämisen välttämättömyyden pulista pääsemiseksi. Mutta hahmotellessaan talouspoliittisia ratkaisumallejaan Keynes ja keynesiläiset eivät asettuneet monopolien taloudellisia etuja vastaan eivätkä puuttuneet itse kapitalistisen talouden perusristiriitaan, yksityisen voitontavoittelun ja yhteiskunnallisen tuotannon väliseen vastakohtaisuuteen.

Toisen maailmansodan jälkeisellä kaudella keynesiläistä suhdannepolitiikkaa on sovellettu laajasti kehittyneissä kapitalistisissa maissa. Kokemukset osoittavat kiistattomasti, että jatkuvasti vajauksellisista budjeteista ja inflatorisesta rahapolitiikasta huolimatta ei kapitalistisen talouden suhdannevaihteluja ole kyetty eliminoidaan eikä työttömyyden kasvua ole kyetty hillitsemään. Keynesin tarkoittama "hallittu inflaatiokehitys" on ryöstäytynyt täysin porvarillisten talouspolitiikoiden hallinnasta ja muuttunut "laukkaavaksi inflaatioksi". Kuusikymmenluvun lopulta kehittyneen kapitalistisen talouden uudet kehityspiirteet, mm. samaan aikaan tapahtuva inflaation kiihtyminen ja työttömyyden kasvu, ovat asettaneet keynesiläisen talouspolitiikan ratkaisemattomien ongelmien eteen. Lyhyesti sanoen valtiomonopolistinen taloussääntely on osoittanut vakuuttavasti kyvyttömyytensä hallita kapitalistisen kasautumisen ristiriitaista liikettä.

Tätä taustaa vasten yrityksillä ratkaista Suomen talouden tämänhetkisiä ongelmia keynesiläisen suhdannepolitiikan reseptein ei ole paljoakaan uskottavuutta. Vaatimalla yleensä keveämpää rahapolitiikkaa, yksityisen investointitoiminnan tukemista, valtionvelan lisäämistä ja kysynnän aktivoimista puuttumatta monopolien valtaan toistetaan vain jo aikaisemmin porvarillisen talouspolitiikan toimesta tehtyjä virheitä. Tällaista politiikkaa vastaan on "kiireän rahan" politiikan kannattajien helppo osoittaa, että seurauksena olisi hallitsemattoman inflaatiokehityksen, ulkomaankaupan epätasapainoisuuden sekä ulkomaisen velkaantumisen kasvu työllisyysilanteen jatkuessa edelleenkin huonona sekä talouden rakenteellisten ongelmien edelleen syentyessä.

Kommunistit eivät tietenkään pyri etsimään korjausta nykyiseen pulaan vastakkaisten luokkaetujen yhteensovit-

telusta talouspolitiikassa, vaan esittävät perusteellista muutosta harjoitetun talouspolitiikan suuntaan — muutosta, joka suuntautuu määrätietoisesti monopoliporvariston voitontavoittelua vastaan. Kommunistienkin esittämän vaihtoehdon mukaan kulutuskysyntää on toki aktivoitava kohottamalla palkkoja ja parantamalla työtätekevän väestön sosiaaliturvaa, ja myös lisäämällä esim. asuntotuotannon rahoitusta. Mutta samalla kun palkkoja korotetaan ja sosiaaliturvaa lisätään, on inflaatiokehitys pysäytettävä tehokkaalla hintasäännöstelyllä ja suurpääoman keinottelumahdollisuuksia lainapääomien turvin ratkaisevasti kavennettava. Myös yhteiskunnallista reformipolitiikkaa on aktivoitava, mutta sen kustannukset on peitettävä lisäämällä suurpääoman verotusta. Työllisyyttä edistävää investointitoimintaa on lisättävä, mutta ei siten, että suurpääoman hallintaan tai omistukseen sysätään yhä enemmän valtion varoja.

On korostettava, että suuntautuminen monopolivoittojen kaventamiseen ei merkitse sitä, että demokraattinen talouspolitiikka tähtäisi säästämisen ja tuotannollisten investointien minimoimiseen ja kulutuksen maksimoimiseen. Tarkoituksena on kohottaa työtätekevän väestön kulutustasoa samalla kun turvataan kansantalouden kokonaisukehityksen kannalta välttämätön investointitoiminta. Varojen suuntaaminen investointeihin ei tällöin kuitenkaan tarkoita — keynesiläisen suhdannepolitiikan tavoin — monopolivoittojen kasvattamista, vaan kansan työllä luotujen varantojen käyttämistä väestön hyvinvoinnin edistämisen ja kansantalouden tuotantorakenteen kehittämisen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Varoja kulutustason kohottamiseen ja tuotannolliseen investointitoimintaan ei myöskään ole tarkoitus luoda tyhjistä, vaan vähentämällä ratkaisevasti kapitalistisen talouden anarkiaan liittyvää tuhlausta, estämällä voittojen siirtäminen ulkomaille sekä ottamalla käyttöön ne tuotannolliset voimavarat, jotka kapitalistinen pulakehitys jättää kesannolle.

Ulkomaankaupan vakava epätasapainoisuus muodostaa yhden suurimmista nykyiseen pulakehitykseen liittyvistä ongelmista. Niin kauan kuin Suomen ulkomaankauppa suuntautuu yksipuolisesti länteen ja niin kauan kuin Suomen talous on moninaisin sitein kytketty kapitalistiseen yhdentymiskehitykseen, ei tätä epätasapainoisuutta myöskään kyetä korjaamaan. Oleellisen osan demokraattista käännettä talouspolitiikassa muodostaakin vajauksellisen länsituonnin rajoittaminen, irtautuminen valtiomonopolistisesta yhdentymiskehityksestä sekä Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden kanssa käytävän tullista vapaan taloudellisen kanssakäymisen määrätietoinen kehittäminen. Suomen talouden rakenteellisia heikkouksia ei demokraat-

tisen talouspolitiikan puitteissa pyritä korjaamaan työläisten palkkoja polkemalla, vaan tuotantorakennetta kehittämällä, kohottamalla tuotannon teknologista tasoa sekä työvoiman ammattitaitoa. Eikä tätä tavoitetta — joka pitkällä tähtäyksellä muodostaa ainoan keinon ulkomaankaupan epätasapainon poistamiseen — kyetä saavuttamaan kapitalistisen voittomekanismin, vaan talouden demokraattisen ohjauksen puitteissa.

Demokraattisen käänteän keskeiset tunnuks^{et} on asetettu selkeästi SKP:n 17. edustajakokouksen hyväksymässä esityksessä demokraattisten voimien yhteistyöohjelmaksi sekä sen pohjalle rakentuvassa SKP:n keskuskomitean 21. 11. 1976 hyväksymässä asiakirjassa Demokraattinen tie ulos kriisistä. Poliitiikan pinnalla esiintyvän huolestuttavan oikeistolaistumistendenssin taustalla on laajojen väestökerrosten lisääntyvä tyytymättömyys harjoitettuun politiikkaan ja kasvava valmius suunnanmuutoksen toteuttamiseen käytännössä. Demokraattinen tie on ainoa mahdollinen tie ulos nykyisestä kriisistä.

TILAA VUODEKSI 1977

tiede & edistys

TUTKIJALIITON UUSI AIKAKAUSLEHTI

Tämän vuoden ensimmäisessä numerossa mm:

TUURE LEHÉN 1893—1976. Muisteluja ja arvioita Suomen ja kansainvälisen kommunistisen työväenliikkeen veteraanin mittavasta elämäntyöstä.

TEEMA BIOLOGISEN JA YHTEISKUNNALLISEN SUHTEESTA lääketieteessä ja psykologiassa.

PEKKA KOSONEN: Loogisen ja historiallisen suhteesta kapitalismin tutkimuksessa.

VESA OITTINEN: Spinozan ajankohtaisuudesta.

LAURI HANNIKAINEN: ETYK:in päätösasiakirjan valtioiden välisiä suhteita koskevan julistuksen asema kansainvälisessä oikeudessa.

SUOMALAISEN TIEDEPOLITIIKAN VAIHEISTA 1970-LUVULLA: dosentti Kettil Bruunin haastattelu.

ORLANDO LETELIER: "Chigacon pohjat" Chilessä — Friedmanin Nobel-palkinnon johdosta.

Tilaushinnat 1—4/77: kotimaahan 36,—, Pohjoismaihin 46,— ja muihin maihin 50,—. Tilaukset ps-tiille 139093-9 osoitteella Erottajankatu 5 A 2, 00130 Helsinki 13.

Jännityksen lieveneminen ja aseistariisunta

Jorma Lindfors

Aseistariisuunta on poliittisen jännityksen lientymisen alueella saavutettujen menestysten mukana noussut yhä selvemmin kansainvälispoliittisen keskustelun ja käytännön pyrkimysten keskipisteeseen. Aseistariisunnan suhteen on havaittavissa kaksi toisilleen vastakkaista pyrkimystä: toisaalta johdonmukainen pyrkimys jännityksen lientymisen ulottamiseen myös sotilaalliselle alueelle ja toisaalta pyrkimys kiihtyvään asevarusteluun.

Kilpavarustelun taustalla on aina ollut imperialismien strategiaan kuuluva pyrkimys säilyttää asemansa tarvittaessa vaikka asevoimin sekä pyrkimys laajentaa valtapäiriään sosialististen maiden kustannuksella milloin se vain on mahdollista. Ainoan rajoituksen imperialismien strategisten tavoitteiden toteutumiselle on asettanut sosialistisen järjestelmän kaikinpuolinen eteneminen. Sosialistisen maailmanjärjestelmän kehitys on luonut aseistariisunnan yhteiskunnalliset edellytykset, koska sosialismissa mikään luokka tai kerrostuma ei hyödy sodista ja niiden valmistelemisestä.

Socialismin kehitys on pakottanut imperialismien vetäytymään asevarustelun alueella ja mukauttamaan strategiaansa vastaamaan muuttunutta kansainvälistä voimasuhdetta. Taistelu aseistariisunnan puolesta onkin siirtynyt yhä selvemmin erilaisten rajattujen aseistariisuntapyrkimysten sisällä käytäväksi kamppailuksi.

Aseistariisuntakeskustelun nykyisessä vaiheessa on siksi välttämätöntä kiinnittää yksityiskohtaisempaa huomiota myös erilaisiin näennäisesti teknisluontoisiin kysymyksiin. Pyrkii erottamaan todelliset ongelmat kilpavarustelun jatkamiseen tähtäävästä poliittisesta keinottelusta. Aseistariisuntaan liittyy suuri joukko todellisia teknisiä ja poliittisia ongelmia, joiden menestyksellinen ratkaiseminen on kokonaistavoitteen saavuttamisen kannalta välttämätöntä. Erilaisten takuuongelmien, valvontakysymysten, ydinvoiman rauhanomaiseen käyttöön liittyvien ongelmien sekä aseeteollisuuden rauhanomaiseen tuotantoon siirtämiseen liittyvien ongelmien vyyhti on ratkaistava tiellä kohti lopullista päämäärää: yleistä ja täydellistä aseistariisuntaa.

Tämän artikkelin tarkoituksena on osoittaa, että edistyminen aseistariisuntapyrkimyksissä on aina riippunut kahden maailmanjärjestelmän välisen voimasuhteen kehityksestä. Toiseksi tarkastellaan asevarustelun nykyistä tilannetta ja sen vaikutuksia. Lopuksi osoitetaan eri aseistariisuntaneuvottelujen nykyiset ongelmat.

1. ASEISTARIISUNTANEUVOTTELUJEN ETENEMINEN TOISEN MAAILMANSODAN JÄLKEEN

Kylmä sota ja massiivisen vastaiskun strategia

Elokuun 6. päivänä 1945 Yhdysvaltain ilmavoimien B-29 pommikone, Enola Gay pudotti 20 kilotonnin atomipommin Hiroshiman kaupunkiin. — Päädetessä aseiden käytöstä päällimmäisinä vaikuttimina eivät suinkaan olleet puhtaasti sotilaalliset seikat, kuten halu "säätää amerikkalaisten poikien henkiä", vaan päätös antaa mahtava näytös Yhdysvaltain sotilaallisesta mahdista ja valmiudesta käyttää jopa atomipommin kaltaisia joukkotuhoaseita. Hiroshiman ja Nagasakin pommitukset olivat "ensimmäinen diplomaattinen operaatio kylmässä sodassa" kuten englantilainen fyysikko P.M.S. Blackett on todennut.

Turvautuen sotilaalliseen, poliittiseen ja taloudelliseen ylivoimaansa Yhdysvallat rakensi kansainvälistä käyttäytymistään ohjaavan oppirakennelmansa ydinaseiden laajamittaisen käytön ja niillä uhkaamisen varaan. Tämä massiivisen vastaiskunstrategiana tunnettu sotilaallinen doktriini edellytti Yhdysvaltain ydinasemonopolin säilyttämistä ja asekapasiteetin kasvattamista. Vuoteen 1949 mennessä Yhdysvallat oli suorittanut jo 8 ydinaräjäytystä suurimman latauksen ollessa voimakkuudeltaan noin 50 kilotonnia. Vuonna 1949 Yhdysvalloilla oli käytettävissään jo joitakin satoja atomipommeja, joiden yhteinen tuhovoima oli noin 10 megatonnia (aseiden yhteinen räjähdysvoima vastasi siis noin 10 000 000 tonnia trotyyliä).¹

Poliittisen vastineensa massiivisen vastaiskun -strategia sai ns. sitomis (containment) -politiikassa, jonka tavoitteena oli poliittisten, taloudellisten ja sotilaallisten liittoutumien avulla eristää Neuvostoliitto ja kehityksen alussa olevat muut kansandemokratiat tulevaa välienselvittelyä odoteltaessa. Yhdysvaltain välitön sekaantuminen Kreikan ja Turkin tapahtumiin 1940-luvun lopul-

la puettiin ns. Trumanin opin muotoon.² Yhdysvaltain kannalta tärkeät taloudelliset siteet Eurooppaan varmistettiin ns. Marshall-avun kautta. Vaikkakin tätä "apua" tarjottiin sekä Neuvostoliitolle että muille Itä-Euroopan valtioille jopa amerikkalaiset tutkijat ja poliitikot ovat jälkeenpäin myöntäneet koko avustushjelman olleen lähtökohdiltaan antikommunistisen ja suuntautuneen Neuvostoliittoa vastaan.

Sotilaallisen ylivaltansa Yhdysvallat varmisti sekä kahdenvälisillä puolustussopimuksilla että alueellisilla liittoutumisilla. Brysselissä allekirjoittivat maaliskuun 17. päivänä 1948 Englanti, Ranska, Hollanti, Belgia ja Luxemburg ns. Brysselin sopimuksen, jolla nämä maat loivat Läntisen puolustuskomitean, jota voidaan pitää NATO:n välittömänä edeltäjänä, sillä vaikkakin Brysselin sopimuksen allekirjoittajien kesken vallitsi ristiriitoja luotiin järjestölle yhteinen sotilasjohto. Yhdysvaltain senaatin hyväksyttyä kesäkuun 11. päivänä 1948 ns. Vandenbergin päätöslauselman käynnistyivät vakavat keskustelut NATO:n perustamiseksi. Sopimus NATO:n perustamiseksi allekirjoitettiin huhtikuun 4. päivänä 1949 Washingtonissa. Tämä oli ensimmäinen kansainvälinen Eurooppaa koskeva sopimus sodan jälkeen, jossa ei viitattu Saksan revanšismiin ja militarismiin vaaraan jättäen näin tien Saksan Liittotasavallan liittymiselle avoimeksi. Koko järjestön luonne oli jo ennakkolta selvästi nähtävissä. Jo tammikuun 20. päivänä 1949 Neuvostoliiton ulkoministeriö julkaisi lausunnon, jossa todettiin, että "kuten oli laita Brysselin Sopimusjärjestöä perustettaessa, Pohjois-Atlantin sopimuksen aloitteentekijät ovat alusta lähtien ennakkolta sulkeneet pois Neuvostoliiton ja kansandemokratioiden osallistumisen tehden selväksi, että nämä valtiot eivät voi osallistua sopimukseen, ja että tämä Pohjois-Atlantin sopimus on suunnattu Neuvostoliittoa ja kansandemokratioita vastaan".³

Yhdysvallat ja aseistariisunta "massiivisen vastaiskun" aikakaudella⁴

Yhdysvaltain käyttäytymistä aseistariisuntaneuvotteluissa aina 1950-luvun puoliväliin asti sääteli pyrkimys turvata

2. Erittäin yksityiskohtainen luettelo kansallisista ja kansainvälisistä aseellisista konflikteista vuosina 1898—1969 löytyy teoksesta *Marxism-Leninism on War and Army*, s. 327—335.

3. Pravda 29. 1. 1949. NATO:n syntytaustasta ks. tarkemmin M. Kukanov: *NATO — Threat to World Peace*, Moscow 1971; NATO, *Strategie und Streitkräfte*, Berlin 1976.

4. Tämän samoin kuin edellisen luvun laatimisessa olen saanut tukea Lasse Kososelta ja hänen tutkimussuunnitelmastaan "Ydinasekiellon käsittely Yhdistyneissä Kansakunnissa ja aseistariisuntaelämisessä 1953—57".

Yhdysvaltain ydinasemonopoli ja myöhemmin Yhdysvaltain johtoasema ydinaseteknologian ja atomienergian kehittämisen alalla.

Neuvotteluissa jotka käytiin YK:n vuonna 1946 perustamassa atomienergiakomissiossa sekä tavanomaisen aseistuksen komiteassa, Yhdysvallat pyrki ratkaisuihin, jotka olisivat voimistaneet Yhdysvaltain strategista asemaa. Atomienergiakomission ensimmäisessä kokouksessa 1946 Yhdysvallat esitti ns. Baruch-suunnitelman, jonka mukaan sekä ydinenergian tuotanto, kehittäminen ja käyttö alistettaisiin kansainväliselle keskuselimelle, IADA:lle (International Atomic Development Authority), jolla olisi ollut oikeus myös turvautua pakkotoimenpiteisiin. Suunnitelman sisältämät IADA:n laajat toimintavaltuudet olisivat käytännössä merkinneet koko kansainvälisen kehityksen suunnan alistamista ainoan ydinasevallan, Yhdysvaltain määräysvaltaan. Useita vuosia YK:n aseistariisuntakomission sihteerinä ja YK:n sihteeristön aseistariisuntajaoston johtajana toiminut kanadalainen William Epstein totesi Baruch-suunnitelman epäonnistumisen taustalla olleista seikoista seuraavaa: "Taaksepäin katsottuna näyttää väistämättömältä, että Neuvostoliitto torjui amerikkalaisten suunnitelman, joka olisi käytännössä vahvistanut ja säilyttänyt amerikkalaisten monopolin sekä atomiaseiden että atomienergian suhteen kunnes kansainvälinen valvontaelin olisi ollut perustettu ja täysin toiminnassa."⁵

Neuvostoliitto ei voinut hyväksyä tätä suunnitelmaa. Vastaehdotuksessaan Neuvostoliitto esitti atomiaseiden käytön kieltämistä, olemassaolevien ydinaseiden tuhoamista sekä atomiaseiden valmistuksen kieltämistä (ns. Gro-mykon suunnitelma). Tämä suunnitelma salli atomienergian rauhanomaisen kehittämisen kansallisissa puitteissa, mikä on erittäin tärkeää ajatellen valtioiden itsenäistä taloudellista kehitystä.

Turvautuen kiistämättömään taloudelliseen ylivaltaansa Yhdysvallat ajoi Baruch-suunnitelmansa läpi myös Yhdistyneiden Kansakuntain yleiskokouksessa marraskuussa 1948. Neuvostoliitto ei voinut hyväksyä tätä YK:n viralliseksi aseistariisuntasuunnitelmaksi runnottua esitystä. Näin aseistariisuntaneuvottelut ajautuivat käytännössä täydelliseen umpikujaan.

Neuvostoliiton räjäytettyä elokuussa 1949 ensimmäisen atomipomminsa Baruch-suunnitelma menetti käytännössä merkityksensä. Kuitenkin vasta tammikuussa 1952 saatiin lukkiutunut neuvottelutilanne laukeamaan lakkauttamalla aikaisemmat komiteat ja perustamalla uusi aseistariisuntakomissio, jolle seuraavana vuonna perustettiin alakomitea,

johon neuvottelut seuraavina vuosina keskittyivät. Kuvaavaa 1950-luvun alkupuolen neuvotteluille oli pyrkimys kokonaisratkaisuihin, joihin ei kuitenkaan löytynyt poliittisia edellytyksiä. Yhdysvaltain jatkuvasti suhteellisesti heikenevä strateginen asema oli saattanut koko Yhdysvaltain ulkopoliittisen oppirakennelman käymistilaan. Ensimmäiset konkreettiset tulokset aseistariisunnan ja aseistuksen rajoittamisen suhteen saatiin aikaan vasta, kun Yhdysvallat oli pakotettu tunnustamaan kansainvälisessä voimasuhteessa tapahtuneet muutokset ja luopumaan massiivisen vastaiskun -strategiasta sotilaspolitiikkansa perustana.

Kansainvälisen voimasuhteen kehitys ja joustavan vastaiskun strategia

Neuvostoliiton kehittämä ydinasekapasiteetti, joka merkittävästi voimistui Neuvostoliiton räjäytettyä ensimmäisen lämpöydinpomminsa 12. 8. 1953 Semipalatinskissa, vei pohjan pois Yhdysvaltain ja myöhemmin koko NATO:n viralliseksi strategiaksi hyväksytyltä massiivisen vastaiskun strategialta. Presidentti Trumanin käynnistämästä sitomispolitiikasta siirryttiin 1950-luvun alussa aktiivisempaan ulkoministeri John Foster Dullesin ajamaan vyörytys-politiikkaan (roll back policy), joka edelleen muodollisesti nojasi sotilaallisella alueella massiivisen vastaiskun strategiaan.⁶ Kuitenkin jo 1950-luvun alkupuolen kokemukset osoittivat, että imperialismi ei kyennyt tällä strategialla turvaamaan asemiaan ja edistämään tavoitteitaan. Ero asetettujen tavoitteiden ja käytettävissä olevien keinojen välillä heijastui myös imperialismiin sisäisten ristiriitojen syvenemisenä.

Keskeiselle sijalle Euroopan politiikassa nousi kysymys Saksan tulevaisuudesta. Neuvostoliitto esitti vuonna 1954 neljän vallan ulkoministerikokouksessa solmittavaksi sopimuksen Euroopan turvallisuuskysymyksistä. Imperialismin vastauksena esitykseen voidaan pitää marraskuussa 1954 allekirjoitettua Pariisin sopimusta, jolla Saksan Liittotasavalta kytkettiin NATO:on. Yhdysvaltain, Englannin ja Ranskan tuella suoritettu Saksan Liittotasavallan uudelleenaseistaminen loi vakavan uhan Euroopan rauhalle. Euroopassa käynnistyi erittäin voimakas kilpavarustelun kausi. Heinäkuussa 1956 säädetty asevelvollisuuslaki synnytti Bundeswehrin, jonka johtoon nousi entisiä natsien yleisesikuntaupseereja. Vuoden 1958 loppuun mennessä Saksan Liittotasavaltaan oli toimitettu lähes 1,5 miljardin dollarin arvosta ohjuksia, hyökkäysvaunuja, lentokoneita, sota-aluksia ja ammuksia Yhdysvaltain kanssa tammikuussa 1955

6. Imperialismin sotilaallisen strategian kehityksestä ks. tarkemmin V. D. Sokolovskiy: *Soviet Military Strategy*, Stanford 1975, s. 52—103.

tehdyn soimuksen nojalla.⁷ Bundeswehrein miesvahvuus kasvoi nopeasti, sillä vuonna 1956 sen joukoissa palveli 79 900 miestä ja vuonna 1960 riveissä oli jo 272 600 miestä.⁸

Yhdysvaltain aikaisemmin kiistaton johtoasema joutui yhä useammin kuitenkin kyseenalaiseksi sekä sen liittolaisten valmius alistua Yhdysvaltain poliittiseen johtoon heikkeni. Kenraali de Gaulle, joka nousi valtaan toukokuussa 1958 ymmärsi hyvin, että Yhdysvalloilla ei ollut pienintäkään aikomusta suojella ranskalaisten asemia, vaan pikemminkin Yhdysvaltain pyrkimyksenä oli laajentaa etupiiriään Ranskan kustannuksella kuten oli tapahtunut esimerkiksi Indokiinassa. 1960-luvun alussa Ranskan ja Yhdysvaltain suhteet NATO:ssa kärjistyivät voimakkaasti. Ranska ei enää tuntenut oloaan turvalliseksi Yhdysvaltain ydinasesteenvarjon alla, vaan alkoi aktiivisesti kehittää omaa ydinasetta räjäyttäen ensimmäisen atomipomminsa Saharassa helmikuun 13. päivänä 1960. Samalla Ranska ryhtyi irtaantumaan NATO:n sotilaallisesta yhteistyöstä jättäytyen siitä pois vuonna 1966.

Muuttunut voimasuhde ilmeni imperialismiin kykenemättömyytenä käyttäen hyväkseen sotilaallista mahtiaan kansallisen vapautusliikkeen murskaamiseksi ja sosialistisen järjestelmän etenemisen estämiseksi. Selvä esimerkki tästä on Yhdysvaltain peräytyminen ns. Radfordin suunnitelmasta käyttää ydinaseita Dien Bien Phun taisteluiden yhteydessä toukokuussa 1954.⁹ Ylipäätään koko imperialistisen järjestelmän kärsimä tappio Indokiinassa merkitsi koko massiivisen vastaiskun strategian mitätöimistä. Erityisesti Kuuban vallankumouksen voitolla oli voimakas psykologinen vaikutus Yhdysvaltain poliittisiin päätöksentekijöihin. Sosialistinen järjestelmä oli työntynyt kapitalismin kynnykselle.

Yhdysvaltain asevoimien ja sotilaallista tutkimusta harjoittavien instituuttien piirissä voimistuivat vaatimukset muuttuneeseen tilanteeseen paremmin soveltuvien sotilaallisten konseptioiden kehittämistä. Joustavampien sotilaallisten vaihtoehtojen kehittämistä vaatinut kenraali Maxwell Taylor kiinnitti jo vuonna 1959 huomiota Yhdysvaltain kykenemättömyyteen vastata kansallisten vapautusliikkeiden uhkaan. Hänen mukaansa "ohjaavana strategisena konseptiona massiivisen vastaiskun strategia oli joutunut umpikujan".¹⁰ Strategisten suunnittelijoiden keskuudessa painotettiin tarvetta laajentaa Yhdysvaltain käytettävissä

7. A Study of Soviet Foreign Policy, Moscow 1975, s. 250.

8. NATO, Strategie und Streitkräfte, mt., s. 163.

9. Radfordin suunnitelmasta ks. Jorma Lindfors: Vietnamin vallankumousliikkeen kehitys ja anti-imperialististen voimien voitto Indokiinassa, Soihtu 4/1975.

10. Maxwell D. Taylor: The Uncertain Trumpet, New York 1960, s. 5-6.

olevien sotilaallisten ja poliittisten keinojen valikoimaa siten, että sillä mahdollisimman tehokkaasti pystytään turvaamaan Yhdysvaltain etupiiri-intressit kaikilla tasoilla. Pentagonin sisällä vaatimukset sotilaallisten vaihtoehtojen monipuolistamisesta saivat tukea erityisesti maa- ja merivoimien taholta, olivathan ne jääneet suhteellisesti pahasti jälkeen varainjaossa massiivisen vastaiskun kaudella strategisten ilmavoimien saatua valtaosan määrärahoista. Konventionaalisia aseita tuottaneet asemonopolit tukivat myös vaatimuksia joustavamman strategian kehittämiseksi.

Muun muassa tohtori Henry Kissingerin, Walt Rostowin ja McGeorge Bundyin poliittiselle tasolle nostama strategia pyrki yksityiskohtaisemmin erittelemään kansainvälisestä kehitystä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Presidentti Eisenhowerin ja ulkoministeri Dullesin yksinkertaistetun dominoteorian sijaan tarvittiin uusi, eriytyneempi näkemys kansainvälisestä kehityksestä. Tämä vaatimus heijastui välittömästi myös sotilaalliseen tutkimukseen, jossa massiivisen vastaiskun vuosina sotilasteknologisella "hardware"-tutkimuksella oli ollut pääpaino. Joustavamman strategian kehittäminen edellytti kuitenkin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kasvua osana sotilaallisia tutkimusohjelmia. Niinpä 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa Yhdysvaltain armeija ja puolustusministeriö loivat ja kehittivät lukuisia instituutioita ja projekteja, jotka loivat uuden strategisen lähestymistavan edellyttämää perustutkimusta. Tutkimalla esimerkiksi erilaisten vähemmistöryhmien tai poliittisten eliittiryhmien asemaa Kaakkois-Aasiassa pyrittiin hankkimaan tarvittavia tietoja mahdollisten konfliktien poliittiseen hallintaan. Tärkeimpänä tehtävänä näillä laitoksilla oli 1960-luvun alussa luoda ja kehittää Yhdysvaltain vastavallankumouksellisen sodankäynnin strategiaa ja taktiikkaa.¹¹

Samalla kun Yhdysvallat pyrki kehittämään tiedollisia valmiuksia ns. joustavan vastaiskun strategian kehittämiseen kehitettiin myös tähän tarvittavia teknisiä valmiuksia. Erittäin suurta huomiota kiinnitettiin kehitysmaiden armeijoiden kouluttamiseen siten, että ne muodostaisivat sisäisen vastavallankumouksen ytimen. Keskeisenä välineenä tässä toimii Military Assistance Program (MAP), jonka puitteissa joko Yhdysvalloissa tai amerikkalaisten sotilasiantuntijoiden toimesta koulutettiin vuosina 1950—1970 yli 320 000 ulkomaista upseeria, joista noin 80 % oli kehitysmaista.¹² Vuosina 1950—1969 Yhdysvallat käytti La-

11. Ks. Michael T. Klare: *War without End, American Planning for the Next Vietnams*, New York 1972 sekä Dorothy Nelkin: *The University and Military Research*, Ithaca 1972.

12. Miles D. Wolpin: *Military Aid and Counterrevolution in the Third World*, Lexington 1972, s. 9.

tinalaisessa-Amerikassa armeijoiden aseistukseen ja koulutukseen 1 357 miljoonaa dollaria, josta MAP-ohjelmaan käytettiin 725 miljoonaa dollaria.¹³ Ohjelman tehokkuudesta Yhdysvaltain monopolipiirien kannalta lienee kylliksi näyttöä.

Joustavan vastaiskun strategian hyväksyminen Yhdysvaltain ja NATOn viralliseksi strategiaksi ei merkinnyt luopumista sosialistisia maita vastaan sunnattusta politiikasta, vaan mukautumista muuttuneen voimasuhteen oloihin. Joustavan vastaiskun strategia merkitsi kilpavarustelun voimistumista myös kehitysmaissa siirtäen yhä suuremman osan niiden rajallisista taloudellisista resursseista asevarusteluun. Joustavan vastaiskun strategia toi imperialististen valtioiden sotilaalliseen sanastoon myös rajoitetun sodan käsitteen. Ennen muuta tämä sodan rajoittaminen koskee sodan poliittisia tavoitteita. Rajoitettu sota ei kuitenkaan merkitse esimerkiksi ydinaseiden rajaamista sodankäyntivälineiden ulkopuolelle, vaan ennen muuta pyrkimystä estää sodan laajeneminen poliittisilta tavoitteiltaan tai sodassa käytettävien voimavarojen osalta.

Joustavan vastaiskun strategia siihen kuuluvine rajoitetun sodan käsitteineen otettiin Yhdysvaltain johdolla imperialismiin sotilaalliseksi ohjenuoraksi 1960-luvun alusta lähtien. Tämä strategia ei ole kyennyt muuttamaan kansainvälisen voimasuhteen kehityssuuntaa. Sotilaallisella rintamalla uusi strateginen asennoituminen on kuitenkin merkinnyt kilpavarustelun jyrkkää nousua sekä laadullisesti että määrällisesti.

Kommunistien arviot kansainvälisen voimasuhteen muutoksesta

Kansainvälisen kommunistisen liikkeen piirissä suoritettiin laaja kansainvälisen tilanteen arviointi vuonna 1957 ja 1960 Moskovassa pidetyissä kommunististen ja työväenpuolueiden neuvottelukokouksissa. Näissä kokouksissa vahvistettiin jo vuonna 1956 pidetyn NKP:n 20. puoluekokouksen toteamukset kansainvälisen voimasuhteen muutoksesta. Näissä kokouksissa ja niitä seuranneessa keskustelussa paljastui myös selvästi Kiinan kommunistisen puolueen johdon kyvyttömyys ymmärtää kansainvälisen kehityksen perussuuntaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä.¹⁴

Marraskuussa 1960 pidetyssä 81 maan kommunistisen ja työväenpuolueen neuvottelukokouksen julkilausumassa todettiin, että "aikakautemme tärkein erikoispiirre on sosialistisen maailmanjärjestelmän muodostuminen ihmisyyh-

13. Michael T. Klare: mt., s. 280.

14. Ks. Kari Toikka: Anti-imperialistisen liikkeen kysymyksiä, Soih-
tu 2/1973.

teiskunnan kehityksen ratkaisevaksi tekijäksi". Samalla kuitenkin neuvottelukokous totesi, että sosialismin eteneminen ei ole muuttanut imperialismin luonnetta. "Imperialismin aggressiivinen luonne ei ole muuttunut. Mutta on muodostunut reaalaisia voimia, jotka voivat estää sen toteuttamasta hyökkäyssuunnitelmiaan. Sodan kohtalonomaista kiertämättömyyttä ei ole. Jos asia riippuisi imperialistien tahdosta, he olisivat jo syösseet ihmiskunnan uuden maailmansodan onnettomuuksien ja kauhujen kurimukseen, mutta se aika on jo mennyt, jolloin imperialistit saattoivat määrätä mielensä mukaan, tuleeko sota vai ei. Paikallisia sotia sytyttämällä imperialistit ovat viime vuosien aikana saattaneet ihmiskunnan monesti yleismaailmallisen katastrofin partaalle... Kokemus on todistanut, että imperialistien aloittamia paikallisia sotia voidaan vastustaa tehokkaasti ja sellaisten sotien pesäkkeet voidaan hävittää menestyksellisesti. On koittanut aika, jolloin voidaan panna sulkua imperialististen hyökkääjien yrityksille aloittaa maailmansota. Sosialistisen maailmanleirin, kansainvälisen työväenluokan, kansallisen vapausliikkeen, kaikkien sotaa vastustavien maiden ja kaikkien rauhantahtoisten voimien yhteisin ponnistuksin maailmansota voidaan ehkäistä."¹⁵

Kesäkuussa 1963 julkaisemassaan kannanotossa Kiinan johto hyökkäsi sekä vuoden 1957 että 1960 neuvottelukokouksien arvioita vastaan. KKP:n seikkailupolitiikka ja vastuuttomuus sodan ja rauhan kysymyksissä on rikos ennen muuta työväenluokkaa kohtaan. Näin erityisesti aikana, jolloin imperialismi on varustautunut tuhoaseilla, joilla kyetään tuhoamaan maapallon väestö moneen kertaan. Mao Tse-tungin johtaman KKP:n kieroutunutta logiikkaa osoitti Mao Tse-tungin käyttämä puheenvuoro kommunististen ja työväenpuolueiden neuvottelukokouksessa vuonna 1957. Tuolloin hän esitti, että ydinsota voi olla todellinen tie sosialismin tulevalle voitolle imperialismista. Maon ajatuksenkulku oli seuraavanlainen: "Onko mahdollista arvioida ihmisuhrien määrä, jonka tuleva sota aiheuttaa? Kyllä se on mahdollista, se kenties on yksi kolmannes 2 700 miljoonasta ihmisestä eli vain 900 miljoonaa ihmistä... Väitelin asiasta Nehrun kanssa... kerroin hänelle, että jos puolet ihmiskunnasta tuhottaisiin olisi jäljellä toinen puoli, mutta sitten imperialismi olisi täydellisesti pyyhkäisty pois ja vain sosialismi jäisi jäljelle maailmaan ja puolessa vuosisadassa tai vuosisadassa väestö tulee taas kerran lisääntymään enemmän kuin puolella."¹⁶ Tämän kaltainen mie-

15. Sosialismin täydellinen voitto on väistämätön, Kommunististen ja työväenpuolueiden edustajien neuvottelukokouksen julkilausuma, Kuopio 1961.

16. Mao Tse-tungin puheenvuoro kommunististen ja työväenpuolueiden neuvottelukokouksessa Moskovassa 1957.

letön vastuuttomuus on näkynyt sekä Kiinan suhtautumisessa kansalliseen vapautusliikkeeseen että pyrkimyksissä rajoittaa kilpavarustelua. Kiinan johdon objektiivisista ja subjektiivisista olosuhteista piittaamattomat yritykset tehdä vallankumouksesta "vientitavaraa" ovat useissa tapauksissa, kuten esimerkiksi Indonesiassa 1965, johtaneet vallankumouksellisten voimien tuhoon.¹⁷ Kiina räjäytti ensimmäisen oman ydinaseensa lokakuussa 1964. Tuon jälkeen Kiina on kuitenkin kieltäytynyt kaikista aseistariisuntaneuvotteluista. Kiina ei ole myöskään suostunut mihinkään rajoittaviin toimenpiteisiin esimerkiksi ydinasekokeiden alueella.

Kohti realismin aikakautta

Kansainvälisen voimasuhteen muutos heijastui 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun aseistariisuntaneuvottelutilanteeseen ja erityisesti jännityksen vähittäiseen lientymiseen Euroopassa. Tilanne aseistariisuntaneuvotteluissakin muuttui hyvin nopeasti. Toukokuussa 1955 Neuvostoliitto teki uuden aseistariisuntaehdotuksen, jossa se periaatteessa hyväksyi länsivaltojen vuonna 1952 tekemät ehdotukset asevoimille asetettavista numeerisista katoista sekä aseistariisunnan vaiheittaisuudesta. Samalla Neuvostoliitto hyväksyi valvontaperiaatteen, jonka mukaan ylikansallisella valvontaelimellä olisi käytettävissään joukko valvontapisteitä. Tämän lisäksi Neuvostoliitto esitti myös ydinkokeiden lopettamista. Neuvostoliiton ehdotuksen saama vastaanotto oli myönteinen. Ranskan edustaja aseistariisuntakomission alakomiteassa J. Moch sanoikin: "Kaikki näyttää liian hyvältä ollakseen totta."¹⁸

Yhdysvallat esitti vastaehdotuksenaan ns. Eisenhowerin Avoin Taivas suunnitelman, jonka mukaan sekä Neuvostoliitolla että Yhdysvalloilla olisi rajoittamaton valvontaoikeus toistensa ilmatilassa. Yhdysvallat ei kuitenkaan suostunut Neuvostoliiton ehdotuksiin, jotka siis periaatteessa olivat samat kuin länsivaltojen kolme vuotta aikaisemmin tekemät ehdotukset. Yhdysvaltain edustaja Harold Stassen perusteli maansa kantaa seuraavasti: "Meidän mielestämme yritykset vähentää aseistusta, asevoimia ja sotilasmenoja liian alhaiselle tasolle, tasolle joka heijastaa heikkoutta, eivät edesauttaisi tasapainon saavuttamista maailmassa eivätkä rauhan säilyttämistä... Meidän kantamme on, että mikäli aseistus, asevoimat ja sotilasmenot supistetaan liian pieniksi, sodanvaara lisääntyy sen sijaan että rauhanmah-

17. V. Zagladin (toim.): Kansainvälinen kommunistinen liike, katsaus strategiaan ja taktiikkaan, Moskova 1973, s. 410—417.

18. G. Bechhoefer: The Postwar Negotiations for Arms Control, Washington 1961, s. 295.

dollisuudet paranisivat.”¹⁹ Yhdysvallat ei siis vielä ollut valmis peräytymään kannastaan, joka tähtäsi ainoastaan Yhdysvaltain aseman turvaamiseen. Torjuessaan Neuvostoliiton ehdotuksen Yhdysvallat oli samalla asettanut varauksen aikaisemmille ehdotuksilleen so. Yhdysvallat ei ollut uudessa tilanteessa valmis hyväksymään enää edes aikaisempia omia ehdotuksiaan. Aloite neuvotteluissa oli siirtynyt Neuvostoliitolle.

Neuvostoliiton lähetettyä Sputnikin taivaalle lokakuussa 1957 Yhdysvalloissa käynnistettiin laaja projekti Yhdysvaltain ohjuskapasiteetin kehittämiseksi. Vuoden 1960 presidentinvaalien erääksi pääkysymykseksi nousi ”ohjuskuilu”, jonka väitettiin vallitsevan Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välillä. Tämä keskustelu tuki toisaalta asemonopoliin taivoita että rajoitti aseistariisuntaneuvottelujen mahdollisuuksia.

Vuonna 1959 Neuvostoliitto suoritti uuden avauksen aseistariisunnan alueella esittämällä YK:n yleiskokouksessa uuden suunnitelmansa kolmivaiheisesta aseistariisunnasta. Vaikkakaan tämä ehdotus ei johtanut varsinaisiin tuloksiin, syntyi sen tuloksena vuonna 1960 uusi kymmenen vallan aseistariisuntakonferenssi, joka aloitti työskentelynsä Genevessä. Konferenssin työskentelyyn osallistui viisi maata sekä sosialistisista että kapitalistisista maista. Vaikkakin neuvottelupohja näin laajeni ja neuvotteluissa tapahtui selvää lähenemistä, konkreettisiin tuloksiin kymmenen vallan konferenssissa ei tässä vaiheessa päästy. Tosin vuonna 1959 oli jo solmittu kahdentoista valtion kesken sopimus Etelänavan demilitarisoinnista, mikä oli sikäli helppoa, että tälle alueelle ei oltu sijoitettu vielä mitään sotilaallisia laitteita. Tätä sopimusta voidaan kuitenkin pitää ensimmäisenä aseistusta rajoittaneena kansainvälisenä alueellisenä sopimuksena.

Huolimatta U-2 vakoiluvälikohtauksesta juuri ennen neljän vallan huippukokousta Pariisissa toukokuussa 1960, Berliinin kriisistä vuonna 1961, Kuuban ohjuskriisistä 1962 jatkuivat neuvottelut aseistuksen rajoittamisesta. Periaatteellinen yksimielisyys aseistariisunnan välttämättömyydestä saavutettiin Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välillä 20. 9. 1961 hyväksytyssä yleisen ja täydellisen aseidenriisunnan periaatteita koskeneessa ns. Zorin-McCloy julistuksessa. Tuossa julistuksessa asetettiin aseistariisuntaneuvottelujen periaatteelliseksi tehtäväksi varmistaa, ”että aseistariisunta on yleinen ja täydellinen, ja sotaa ei enää käytetä kansainvälisten ongelmien ratkaisukeinona, ja että tällaista aseistariisuntaa seuraavat sellaiset luotettavat menettelytavat, joilla voidaan toteuttaa erimielisyyksien

19. Lainattu teoksessa R. Hyvärinen: Aseidenriisuntaongelma ja ydintäisteluvälineet, Helsinki 1964, s. 82—83.

rauhanomainen ratkaisu ja tehokkaat järjestelyt rauhan ylläpitämiseksi Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan periaatteiden mukaan.”²⁰ Zorin-McCloy julistuksessa tunnustettiin myös hyvin tärkeä periaate aseistariisunnan tasapuolisuudesta. Julistuksessa todettiin: ”Kaikki yleisen ja täydellisen aseistariisunnan toimenpiteet tulisi saattaa tasapainoon niin, ettei sopimuksen toteuttamisen missään asteessa mikään valtio tai valtioryhmä saavuta sotilaallista etua ja että kaikille taataan yhtäläinen turvallisuus.” Tämän periaatteen tunnustaminen oli ehdoton edellytys tuleville pyrkimyksille rajoittaa aseistuksen kasvua ja myöhemmin supistaa aseistusta.²¹

1960-luvun alussa oli siis saavuttu tilanteeseen, jossa aseistuksen supistaminen ja valvonta sekä lopullisena tavoitteena aseistariisunta oli vakiinnuttanut asemansa kansainvälisessä politiikassa. Aseidenriisuntaneuvotteluissa oli siirrytty vähitellen kokonaisvaltaisista neuvotteluista rajatumpiin keskusteluihin, laajan yleissopimuksen sijasta pyrittiin osasopimuksiin, joiden kokonaisuus olisi helpommin valvottavissa ja hallittavissa.

Solmituista sopimuksista

Tähän asti solmitut kansainväliset sopimukset ovat lähinnä merkinneet jo olemassa olevien aseiden tuotannon, kehittelyn, halussapidon ja käytön alakohtaista tai alueellista rajoittamista tai valvontaa.

Aseistariisuntaneuvotteluja on käyty pääasiassa Geneven aseidenriisuntakonferenssin yhteydessä. Vuonna 1962 kymmenen vallan konferenssia laajennettiin kahdeksalla sitoutumattomalla valtiolla. Tätä kahdeksantoista maan komiteaa (ENDC) laajennettiin edelleen vuonna 1969 siten, että sen työskentelyyn osallistuu 26 valtiota. Samalla elimen nimi muutettiin ”aseidenriisuntakomitean ’konferenssiksi’” (CCD).

CCD:n lisäksi keskeisiksi neuvottelufoorumeiksi ovat nousseet Wienin aseistuksen supistamisneuvottelut (AVS) ja Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton väliset strategisten aseiden supistamisneuvottelut (SALT). Tämän lisäksi YK:n piirissä on jatkuvasti käyty neuvotteluja, jotka ovat tähänneet aseistariisuntaan. Myös kansainvälisen atomienergiajärjestön (IAEA) puitteissa on käsitelty aseistuksen valvontaa ja rajoittamiseen liittyviä ongelmia.

E t e l ä n a p a m a n t e r e e n d e m i l i t a r i s o i m i -

20. Tämän samoin kuin lukuisten muiden sopimusten teksti tai oleellisia osia niistä löytyy teoksesta: Vilho Harle, Pertti Joenniemi, Unto Vesa, Raimo Väyrynen: Asevarustelu ja aseidenriisunta, Helsinki 1972, s. 254—255.

21. Aseidenriisunnan kansainvälisoikeudellisista periaatteista ks. G. I. Tunkin: Theory of International Law, London 1974, s. 75—79.

sesta solmittiin sopimus 1. 12. 1959. Tällä sopimuksella, jonka on allekirjoittanut 19 valtiota kiellettiin kaikenlaisien sotilaallisten laitteiden sijoittaminen alueelle, sekä sotilaallisten harjoitusten suorittaminen tai aseiden kokeilu tällä alueella.²³

Sopimus ydinasekokeiden kieltämiseksi ilmakehässä, ulkoavaruudessa ja veden alla allekirjoitettiin Moskovassa 5. 8. 1963. Neuvotteluja ydinkokeiden rajoittamiseksi oli käyty aina vuodesta 1954 lähtien. Ranska ja Kiina eivät ole allekirjoittaneet sopimusta ja ne ovat suorittaneet jatkuvasti ydinkokeita ilmakehässä. Sopimuksen on allekirjoittanut 106 valtiota.

Yleissopimus valtioiden toimintaa johtavista periaatteista niiden tutkiessa ja käyttäessä ulkoavaruutta, siihen luettuna kuu ja muut taivaankappaleet allekirjoitettiin 27. 1. 1967. Tällä sopimuksella, jonka on allekirjoittanut 71 valtiota, "sopimusvaltiot sitoutuvat olemaan lähettämättä maata kiertävälle radalle ydinaseita tai muita joukkotuhouksia mukanaan kuljettavia esineitä, sijoittamatta näitä aseita taivaankappaleihin tai asettamatta niitä ulkoavaruuteen millään muualla tavalla".

Sopimus ydinaseiden kieltämisestä Latinalaisessa Amerikassa eli ns. Tlatelolcon sopimus on 14. 2. 1967 allekirjoitettu alueellinen sopimus, jolla kielletään Latinalaisen Amerikan maita kokeilemasta, käyttämästä, valmistamasta, tuottamasta ja millään tavoin hankkimasta ydinaseita sekä vastaanottamasta, varastoimasta, asentamasta tai sijoittamasta alueelleen ydinaseita. Tlatelolcon sopimusta ei kuitenkaan voida pitää puhtaasti sopimuksena ydinaseettomasta vyöhykkeestä, koska sopimus ei koske Yhdysvaltain tukikohdissa olevia ydinaseita eikä sopimus kiellä ydinaseiden kuljettamista tällä alueella.

Sopimus ydinaseiden leviämisen estämisestä eli ns. ydinsulkusopimus allekirjoitettiin 1. 7. 1968 ja se astui voimaan 5. 3. 1970. Tämän sopimuksen, jonka on allekirjoittanut 97 valtiota, mukaan "jokainen sopimuksen osapuolena oleva ydinasevaltio sitoutuu olemaan siirtämättä kenellekään välittömästi tai välillisesti ydinaseita tai muita ydinräjähteitä tai sellaisten aseiden tai räjähteiden hallintaa sekä olemaan millään tavoin auttamatta, rohkaisematta tai saattamatta mitään ydinaseetonta valtiota valmistamaan tai muulla tavoin hankkimaan ydinaseita tai muita ydinräjähteitä tai sellaisten aseiden tai räjähteiden hallintaa." Samoin sopimuksessa kielletään ydinaseettomia

23. Kaikki tiedot sopimusten allekirjoittajista koskevat tilannetta 31. 12. 1975.

valtioita valmistamasta tai hankkimasta käyttöönsä ydinaseita.²⁴

Sopimus ydinaseiden ja muiden joukkotuhoaseiden mereen pohjaan ja sen sisustaan asettamisen kieltämiseksi astui voimaan 18. 5. 1972.

Sopimus bakteriologisten (biologisten) ja toksiiniaseiden kehittelyn, tuotannon ja varastoinnin kieltämiseksi ja niiden tuhoamiseksi on toistaiseksi ainoa todellinen aseistariisuntasopimus, jonka tuloksena on tuhottu jo olemassa olevien aseiden varastoja. Koska kemiallisia aseita ei ole liitetty vielä minkään sopimuskokonaisuuden puitteisiin, ei tätä sopimusta voida pitää riittävänä bakteerologisten ja toksiiniaseiden kieltämisen kannalta. Sopimus allekirjoitettiin 10. 4. 1972.

Ympäristösodankäynnin kieltävä sopimusluonnos hyväksyttiin YK:n 31. yleiskokouksessa syksyllä 1976. Sopimuksen tarkoituksena on kieltää sotilaallisia tarkoituksia palvelevat ympäristönmuutokset. Käytäntöön näitä sodankäyntimenetelmiä on soveltanut Yhdysvallat, joka käytti Vietnamissa sekä erilaisia ympäristömyrkyjä että keinotekoisia sadetta sodankäyntinsä välineenä.

Näiden kansainvälisten sopimusten lisäksi ovat Neuvostoliitto ja Yhdysvallat sopineet koko joukon kahdenvälisiä sopimuksia, joilla on pyritty edistämään aseistuksen valvontaa, rajoittamista ja kansainvälisten konfliktien ehkäisyä.

Genevessä allekirjoitettiin 20. 6. 1963 sopimus Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välisestä "kuumasta linjasta", jonka tarkoituksena on taata tietoliikenneyhteydet näiden kahden valtion välillä mahdollisen kriisitilanteenkin yhteydessä. Tarkoituksena estää vahingossa syttyvä ydinsota Yhdysvallat ja Neuvostoliitto sopivat 30. 9. 1971 toimenpiteistä maiden välisen ydinsodan syttymisen riskin pienentämiseksi. Sopimuksella selkkausten estämiseksi aavalla merellä Neuvostoliitto ja Yhdysvallat sopivat 25. 5. 1972 toimenpiteistä, joilla pyritään turvaamaan näiden maiden laivastojen alusten ja lentotukialuksilta nousseitten koneiden turvallisuus. 22. 6. 1973 Yhdysvallat ja Neuvostoliitto solmivat sopimuksen ydinsodan estämiseksi maiden välillä. Sopimus edellyttää maiden välillä välittömiä neuvotteluja ydinsodan uhatessa. 3. 7. 1974 solmitulla sopimuksella Neuvostoliitto ja Yhdysvallat rajoittivat maanalaiset ydinasekokeensa korkeintaan 150 kilotonnin suuruisiksi. Tämä sopimus, joka on voimassa viisi vuotta kerrallaan, ei koske rauhanomaisiin tarkoituksiin käytettyjä maanalaisia ydinrä-

24. Tällä hetkellä katsotaan, että mm. seuraavilla valtioilla on valmius hankkia ydinaseita itselleen yhdessä tai kahdessa vuodessa: Argentiina, Kanada, Saksan Liittotasavalta, Israel, Italia, Japani, Etelä-Afrikka, Ruotsi ja Taiwan.

jäytyksiä, joista on tarkoitus sopia erikseen mahdollisimman pian.

Vaikkakin tähän asti solmituilla sopimuksilla on lähinnä vain rajoitettu kilpavarustelun vauhtia ja suuntaa, on sopimusten saavuttaminen 1960-luvulta lähtien periaatteellisesti merkittävää. Aseistariisunta on näiden sopimusmenetelyjen kautta noussut kansainvälisen politiikan normiksi. Omaksuttu vaihteellinen neuvottelumenettely takaa sen, että neuvotteluissa edetään realistisissa puitteissa ja kyetään valvomaan jo solmittujen sopimusten toteutuminen. Samalla on kuitenkin huomioitava, että teknologinen kehitys tuo jatkuvasti uusia ongelmia.

KILPAVARUSTELUN NYKYINEN TILANNE JA SEN VAIKUTUKSET

Tällä hetkellä asevarusteluun käytetään vuosittain noin 300 miljoonaa dollaria, joka vastaa noin 6,5 % maailman kokonaisbruttotuotteesta. Viralliseen kehitysapuun käytetään vuosittain maailman kokonaisbruttotuotteesta noin 0,26 % eli asevarusteluun käytetään vuosittain noin 25 kertaa enemmän varoja kuin viralliseen kehitysapuun.²⁵ Asevarusteluun vuosittain käytettävä lähes 300 miljardia dollaria asettuu oikeisiin suhteisiinsa vasta kun todetaan, että sotilasmenot ovat noin kaksi ja puoli kertaa suuremmat kuin hallitusten terveydenhuoltoon käyttämät varat. Maailman yhteenlasketut sotilasmenot vastaavat Englannin ja Italian yhteenlaskettua bruttokansantuotetta tai Kaakkois-Aasian, Kauko-idän ja Afrikan kehitysmaiden yhteenlaskettua bruttokansantuotetta.²⁶ Tätä taustaa vasten Neuvostoliiton syyskuussa 1973 Yhdistyneiden Kansakuntain 28. yleiskokouksessa tekemä ehdotus, jonka mukaan YK:n turvallisuusneuvoston pysyvät jäsenet suorittaisivat 10 %:n supistuksen varustelumenoissaan ja ohjaisivat näin vapautuvista varoista 10 % kehitysapuun olisi vaikutuksiltaan erittäin merkittävä. Tämän ehdotuksen toteutumisen on arvioitu lisäävän kehitysmaiden samaa apua 10—15 %.²⁷

Varustelumenot eivät kasva luonnonvoimaisesti, itsestään. Aina löytyy poliittisia motiiveja, joilla kilpavarustelua kiihdytetään. Imperialismin politiikassa tällaisena keinona käytetään väitteitä ”jatkuvasti kasvavasta neuvostouhasta”. Väitteet Neuvostoliiton kasvavasta sotilaallisesta mahdista ja sen muodostamasta uhasta osoittautuvat kuitenkin perättömiksi, kun tarkastellaan Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain sotilasbudjettien kehitystä viime vuosien aikana. So-

25. SIPRI Yearbook 1975, s. 108.

26. SIPRI Yearbook 1976, s. 127.

27. SIPRI Yearbook 1976, s. 103—118 ja Wilfried von Bredow (toim.): Ökonomische und soziale Folgen der Abrüstung, Köln 1974, s. 181—185.

tilasbudjettien kehitystä esittävän taulukon osoittama suunta on selvästi jatkuva.²⁸

VARUSTELUMENOJEN KEHITYS NATO:N JA VARSOVAN-
LIITON PIIRISSÄ VUOSINA 1954—1976
(miljoonina dollareina)

	1954	1970	1975
USA	42 786	77 854	88 983
NATO	56 313	104 303	149 282
Neuvostoliitto	31 100	63 000	61 100
Varsovanliitto	33 250	70 498	71 313

Budjettivuonna 1976—77 Neuvostoliiton sotilasbudjetti on 61,1 miljardia dollaria Yhdysvaltain sotilasbudjetin noustessa rauhanajan ennätyslukuihin, 112,7 miljardiin dollariin.²⁹ Yhdysvalloissa tuosta summasta tullaan käyttämään pelkästään uusien asejärjestelmien hankintaan 29,3 miljardia dollaria.

Imperialististen sotilaspiirien yritykset pitää yllä mahdollisimman korkeita sotilasbudjetteja merkitsevät aina uhkaa rauhalle. Hyvin paljastava on NATO:n sotilaskomitean puheenjohtajan, amiraali Sir Peter Hill-Nortonin ajattelutapa hänen vedotessaan pieniin NATO-maihin, jotta nämä taloudellisen lamankin oloissa pitäisivät yllä korkeita sotilasmenoja. Sir Peter Hill-Norton toteaa: "Ellemme me ole valmiita maksamaan myös taloudellisesti vaikeina aikoina vankasta yhteisestä konventionaalisesta puolustuksesta, puolustuskykymme rapautuu niin pitkälle, että aikainen turvautuminen ydinaseisiin jää ainoaksi mahdollisuudeksemme pelotuskykymme säilyttämisen kannalta."³⁰ NATO:n sotilaspiireille vaihtoehdot ovat siis jatkuva kilpavarustelu tai ydinsota. Mitä tuo ajattelutapa on merkinnyt NATO-maiden asukkaille viime vuosina käy selvästi ilmi seuraavasta taulukosta:³¹

SOTILASMENOT HENKEÄ KOHTI ERAISSA NATO-MAISSA
VUOSINA 1973—1975
(dollareina henkeä kohti)

	1973	1974	1975
Yhdysvallat	372	405	417
SLT	259	268	313
Englanti	161	179	198
Hollanti	157	178	218
Norja	169	181	232

Asevarustelu ei sido taloudellisia resursseja pelkästään budjetoitujen ylläpito- ja hankintamenojen kautta. Olemas-

28. SIPRI Yearbook 1976, s. 152—153 ja NATO Review 1/1976, s. 29. V. Andreyev: Military Budgets and Disarmament, International Affairs 12/1976.

30. NATO Review 1/1976, s. 5.

31. The Military Balance 1976—1977, The International Institute for Strategic Studies, London 1976, s. 78.

saolevien sotilasorganisaatioiden ylläpitoon, uusien asejärjestelmien suunnitteluun ja kehittelyyn käytettävien varojen lisäksi asevarustelu sitoo aineellisia ja henkisiä resursseja myös miesvoiman muodossa. Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerin raportin mukaan "maailmassa noin 50 miljoonaa ihmistä, enemmän kuin koko työvoima esimerkiksi Englannissa ja Saksan Liittotasavallassa yhteensä, on suoraan tai epäsuorasti tekemisissä sotilaallisten toimintojen kanssa".³² Taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen kannalta merkittävä on uusien asejärjestelmien tutkimukseen ja kehittelyyn käytettävien aineellisten ja henkisten resursien osuus. Tutkimus- ja kehittelymenot ovat vuosittain noin 20—25 miljardia dollaria. Sotilaalliseen tutkimustyöhön osallistuvien tiedemiesten määräksi on arvioitu noin 400 000 tutkijaa.³³ On arvioitu, että sotilaalliseen tutkimus- ja kehittelytoimintaan vuosittain käytettävillä 20—25 miljardilla dollarilla voitaisiin esimerkiksi

- luoda noin 2 miljoonaa työpaikkaa eri aloilla
- tai rakentaa 15—20 voimalaa, joiden kunkin energiantuotantokapasiteetti olisi 2 miljoonaa kW;
- tai rakentaa 4—5 miljoonalle oppilaalle koulut;
- tai rakentaa 600 000—800 000 potilaalle nykyaikaiset sairaat.³⁴

Kilpavarustelu ja kehitysmaat

Erityisen suuri merkitys varustelumenojen kasvulla on kehitysmaiden taloudelliselle ja sosiaaliselle kehitykselle. Imperialismin tunkeutuminen kehitysmaihin ja turvautumisen alueellisiin liittoutumiin on kasvattanut sotilasmenoja voimakkaaksi kehitysmaissa.

Vuonna 1955 kehitysmaiden osuus varustelumenoista oli 3,2 % ja vuonna 1975 se oli jo 12,3 %.³⁵ Kehitysmaiden varustautumiselle on ollut tyypillistä keskimääräistä voimakkaampi kasvu, joka on 1960-luvulla ollut n. 7 % vuodessa NATO:n eurooppalaisten jäsenten kasvuvauhdin ollessa n. 4 %. Sotilashenkilökunnan määrän kasvu on tapahtunut pääasiassa kehitysmaissa, joiden osuus maailman asevoimien henkilökunnan kokonaismäärästä, noin 25 miljoonasta on lähes 40 %.

Hyvin usein asevoimat sitovat juuri sen osan kehitysmaiden työvoimasta ja taloudellisista resursseista, jotka tarvittaisiin näiden maiden taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen turvaamiseen. Näin ollen on luonnollista, että ke-

32. YK:n pääsihteerin raportti kilpavarustelun taloudellisista ja sosiaalisista seurauksista, Helsinki 1974, s. 21.

33. SIPRI Yearbook 1974, s. 141.

34. Declaration by the International Committee for European Security and Co-operation, Brussels, 3. 4. 1976.

35. SIPRI Yearbook 1976, s. 128.

hitysmat ovat pyrkineet luomaan poliittisia edellytyksiä taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen tiellä olevien sotilasmenojen supistamiselle. Hyväksyessään 1. 5. 1974 julistuksen uuden kansainvälisen taloudellisen järjestyksen aikaansaamisesta YK:n yleiskokouksen erityisistunto katsoi, että uuden kansainvälisen taloudellisen järjestyksen tulisi perustua "valtioiden itsenäiseen tasa-arvoisuuteen, kaikkien kansojen itsemääräämisoikeuteen, alueiden väkivalloin valtaamisen kieltämiseen, alueelliseen koskemattomuuteen ja muiden valtioiden sisäisiin asioihin puuttumattomuuteen".

Kuka hyötyy kilpavarustelusta?

Jatkuvan esteen jännityksen lientymisen ulottamiselle myös sotilaalliselle alueelle muodostavat asevarustelusta jättäjämaiksi voittoja keräävät yhtymät, joiden edustus ja yhteydet valtiokoneistossa takaavat sen, että ne kykenevät säätelemään kapitalististen maiden varustelupoliittikkaa. Selvimmillään tämä kehitys on nähtävissä Yhdysvalloissa, jossa ns. sotilasteollisesta kompleksista on muodostunut valtiollinen voimatekijä, joka valvoo sotilaspoliittisten päätöksentekijöiden ja varusteluteollisuuden yhteisiä etuja. Yhteys suurimpien asemonopoliin ja asevoimain välillä on elimellinen. 1960-luvun lopulla senaattori William Proxmiren suorittaman tutkimuksen mukaan suurimpien varusteluyhtymien palveluksessa oli 2072 eläkkeelle siirtynyttä kenraalia, amiraalia ja everstiä.³⁶

Kapitalististen maiden varusteluteollisuudelle tyypillistä on verrattuna muihin teollisuudenaloihin keskimääräistä huomattavasti suuremmat voitot. Sotateollisen tuotannon keskimääräinen laskennallinen voittoprosentti on noin 18 % ja siviilihyödykkeitä tuottavan teollisuuden voittoprosentti on noin 11 %.³⁸ Sotateolliset monopolit turvaavat voittonsa nopealla inflaatiolla siirtäen erilaisilla kustannussuojasopimuksilla asevarustelun kustannukset työtätekevien kannettavaksi. Esimerkiksi Saksan liittotasavallassa yleinen inflaatiovauhti on viime vuosina ollut noin 7 %, mutta varusteluteollisuuden alueella inflaatiovauhti on noin 30 %.³⁹ Yhdysvalloissa 45 laajimman aseidentuotantoprojektin kustannusten ylitysten korvaamiseen on viime vuosina käytetty 31 miljardia dollaria veronmaksajien varoja.⁴⁰

Sotateollisuuden asemasta ja mittasuhteista antaa selvän

36. John Kenneth Galbraith: *How to control the Military*, New York 1969, s. 25.

38. Sotilasteollisen kompleksin asemasta monopolikapitalismissa ks. Klaus Engelhardt & Karl-Heinz Heise: *Militär-Industrie-Komplex*, Berlin 1974.

39. Von der Entspannung zur Abrüstung, Köln 1975, s. 67.

40. Ira Katznelson & Mark Kesselman: *The Politics of Power*, USA 1975, s. 187—188.

kuvan se, että Yhdysvaltain sadasta suurimmasta yhtiöstä kuusikymmentäviisi harjoittaa sotilaallista tuotantoa. Näiden yhtymien osuus teollisuuden kokonaistuotannosta on mittava.

Sotilaalliselle tuotannolle on tyypillistä tuotannon voimakas keskittyminen suurimpiin yhtiöihin, jotka pystyvät investoimaan riittävästi kehittyneimpien asejärjestelmien tutkimus- ja kehittäelytoimintaan, joskin nämä varat viime kädessä maksetaan yhteiskunnan varoista. Varainhoitovuodeksi 1976 Yhdysvalloissa on vaadittu sotilaalliseen tutkimus- ja kehittäelytoimintaan noin 10,2 miljardia dollaria.⁴¹

Vuonna 1976—77 käytetään Yhdysvalloissa uusien asejärjestelmien hankintaan 29,3 miljardia dollaria. Varainhoitovuonna 1976 Yhdysvaltain 20 suurinta asemonopolia toimitti uusia aseita Yhdysvaltain puolustusministeriölle 18,8 miljardin dollarin arvosta.⁴²

Huolimatta presidentti Carterin lupauksista supistaa Yhdysvaltain sotilasmenoja amerikkalaisten asemonopolioiden edustajat suhtautuvat tulevaisuuteen toiveikkaasti. Vuonna 1976 noin 465 miljardin dollarin arvosta Pentagonille aseita myyneen McDonnell Douglas-yhtiön johtaja Dolor P. Murray totesi, että ”puolustusteollisuus on hyvin terveellisessä asemassa”.⁴³ Aseteollisuuden optimismi on ymmärrettävää, kun tiedetään, että Yhdysvalloissa on käynnissä tällä hetkellä erittäin laajoja uusien aseiden ja asejärjestelmien kehittäelyprojekteja.⁴⁴ Varusteluteollisuus merkitsee myös jatkuvaa uhkaa demokratialle ja kapitalististen maiden työväenluokan taistelulle.⁴⁵ Varusteluteollisuus on aina muodostanut taloudellisen selkärangan fasismin nousulle. Monopolikapitalismin oloissa varusteluteollisuudesta on kehittynyt kapitalistisen ylituotantokriisin näennäinen ratkaisukeino. ”Talouden militarisoituminen on muodostunut elimelliseksi osaksi koko kapitalismin talousjärjestelmää. Siitä on tullut monopolivoittojen saavuttamisen edullisin keino, ja samalla sitä pidetään tärkeänä kriisien vastaisena välineenä.”⁴⁶ Militarismien ja kilpavarustelun vastainen taistelu koskee siis sekä luokkataistelun kansallisia että kansainvälisiä tehtäviä.

41. SIPRI Yearbook 1976, s. 125.

42. BusinessWeek, January 10, 1977, s. 55.

43. Mt. s. 52.

44. Näistä mainittakoon 23 miljardin dollarin projekti strategisen B-1 pommittajan kehittämiseksi, F-16 hävittäjä, Patriot ohjusprojekti, sekä Trident-sukellusveneet.

45. Varusteluteollisuuden täydellisestä piittaamattomuudesta demokraattista vallankäyttöä kohtaan selvä osoitus on ns. Lockheed-skandaali. Ks. The Business of Buying Friends, Harper's, Dec. 1976, s. 43—62.

46. Politische Ökonomie des heutigen Monopolkapitalismus, Berlin 1972, s. 479.

ETYK paransi huomattavasti edellytyksiä siirtyä aseistuksen valvonnasta ja rajoittamisesta todelliseen aseistariisuntaan. Vaikkakaan konferenssissa ei erityisesti käsitelty sotilaallisen lientymisen kysymyksiä laajensi konferenssin päätösasiakirja jännityksen lievenemisen edellytyksiä myös sotilaalliselle alueelle. Julistus Euroopan kansojen välisten suhteiden yleisistä periaatteista luo lähtökohdan myös tulevien aseistariisuntaneuvottelujen poliittisten takuiden muotoiluille.

ETY-konferenssi kiinnitti erityistä huomiota voimakkeiden käytön ja niiden käyttämisellä uhkaamisen kieltämiseen, painotti riitojen rauhanomaisen ratkaisun merkitystä, kiinnitti erityistä huomiota luottamusta lisäävien toimien kehittämiseen vähentäen näin aseellisten konflikttien vaaraa, käsittelee toimenpiteitä Välimeren alueen turvallisuuden lujittamiseksi sekä korosti välttämättömyyttä ryhtyä tehokkaihin toimenpiteisiin aseistariisunnan alueella.

Tällä hetkellä neuvotteluja aseistuksen valvonnan, rajoittamisen, supistamisen ja riisumisen edistämiseksi käydään pääasiassa neljällä taholla: Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välisissä neuvotteluissa strategisten aseiden rajoittamiseksi eli ns. SALT-neuvotteluissa, Wienissä käytävissä neuvotteluissa Keski-Euroopassa olevien asevoimien ja aseistuksen supistamiseksi, Geneven aseistariisuntakomitean konferenssissa ja Yhdistyneissä Kansakunnissa.

SALT

Neuvottelut strategisten aseiden rajoittamiseksi aloitettiin Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välillä vuonna 1969. Pyrittäessä rajoittamaan strategisten aseiden määrää lähdettiin liikkeelle ratkaisusta, joka vaikuttaa varustelukierteen perusmekanismiin. Koska uudet aikaisempaa tehokkaammat hyökkäysaseet ovat aina tähän asti tuottaneet entistä tehokkaampia puolustuksellisia aseita, jotka taas vuorostaan asettavat uusia vaatimuksia kehitettävälle hyökkäysaseille, päätettiin pyrkiä katkaisemaan kierre rajoittamalla aluksi sekä puolustuksellisten aseiden että hyökkäysaseiden määrää.⁴⁷

Pitkien neuvottelujen jälkeen Neuvostoliitto ja Yhdysvallat solmivat 26. 5. 1972 ensimmäisen SALT-sopimuskokonaisuuden, joka koostuu sopimuksesta antiballististen ohjusjärjestelmien rajoittamiseksi (ns. ABM-sopimus) sekä

47. SALT-sopimusneuvottelujen kulusta SIPRI Yearbook 1975, s. 416—426.

väliaikaisesta hyökkäysohjussopimuksesta. ABM-sopimus rajoitti kummankin sopimusosapuolen torjuntaohjusten ja laukaisualustojen määräksi 200 ohjusta ja laukaisualustaa, joista 100 ohjusta ja laukaisualustaa on sijoitettu sijoitus-alueelle, jonka säde on 150 kilometriä ja keskipiste osapuolen pääkaupunki, sekä 100 torjuntaohjusta ja laukaisualustaa mannertenvälisten ohjusten siilojen suojaksi alueelle, jonka säde on 150 kilometriä. Tämän lisäksi sopimuksella on myös rajoitettu määrällisesti ja laadullisesti ABM-tutkia. Tämän sopimuksen voimassaoloaika on rajoittamaton. ABM-sopimusta tarkennettiin 3. 7. 1974 Moskovassa allekirjoitetulla lisäpöytäkirjalla, jossa ABM-järjestelmiä rajoitettiin sijoitettavaksi ainoastaan yhdelle alueelle.

Väliaikainen hyökkäysohjussopimus rajoitti mannertenvälisten ballististen ohjusten (ICBM) kantolaitteita, sukelusveneistä ammuttavien ballististen ohjusten (SLBM) kantolaitteita ja ballistisia ohjuksia kuljettavien sukellusvenien määrää. Sopimuksen määräyksissä ei puututa kantolaitteisiin sijoitettujen aseiden laatuun. Näin ollen sopimuksen ulkopuolelle jätettiin monikärkiohjukset (MIRV). Rajoitukset olivat tässä sopimuksessa puhtaasti määrällisiä, joskin eräitä rajoituksia asetettiin uusien ja vanhojen järjestelmien korvaamisen osalle. Sopimus on voimassa viisi vuotta ja lakkaa siis lokakuussa 1977.

Ns. Vladivostokin sopimuksella, joka allekirjoitettiin 24. 11. 1974 määrättiin kummankin osapuolen kantolaitteiden määräksi 2 400, joista 1320 saa olla monikärkiohjuksien kantolaitteita. ICBM- ja SLBM-ohjusten lisäksi tuohon lukumäärään lasketaan, mukaan myös strategiset pommikoneet. Tämä ns. SALT II -esisopimus on voimassa vuoteen 1985 jättäen kuitenkin voimaan vuoden 1972 väliaikaisen sopimuksen lokakuuhun 1977 asti.

Neuvotteluissa SALT II-sopimuksen muotoilemiseksi kiistakysymykseksi on muodostunut strategisten aseiden määrittely. Raja strategisten ja taktisten aseiden välillä on hämärtymässä. Esimerkiksi SALT-neuvotteluissa keskustellaan siitä, tulisiko Yhdysvaltain kehittämä risteilyohjus, joka ei noudata ballistista rataa, vaan on laukaistavissa esim. lentokoneesta ja ohjattavissa erittäin tarkasti maaliinsa, sijoittaa sopimuksen piiriin. Yhdysvallat on vaatinut neuvostoliittolaisen Backfire-koneen luokittelua strategiseksi pommittajaksi, vaikka tämän koneen lentosäde ei ylläkään Yhdysvaltain alueelle ja takaisin ulottuviin lentoihin. Neuvostoliitto on esittänyt, että SALT II-sopimuksessa kiinnitettäisiin vakavaa huomiota laadullisiin seikkoihin aseituksen rajoittamisen suhteen. Yhdysvalloissa on selvästi nähtävissä, että Pentagon ja suuret varusteluyhtymät ovat käyttäneet SALT-neuvotteluja hyväkseen vaatien määrärahoja uusien entistä tehokkaampien asejärjestelmien kuten

esimerkiksi B-1 strategisen pommittajan ja Trident-luokan sukellusveneidn kehittelyyn.

AVS

Wienissä on käyty syksystä 1973 lähtien neuvotteluja Keski-Euroopassa olevien asevoimien ja aseistuksen supistamiseksi. Näihin neuvotteluihin osallistuvat varsinaisina osanottajina, joita mahdollisen sopimuksen toimenpiteet tulevat myös koskemaan, Belgia, DDR, Englanti, Hollanti, Kanada, Luxemburg, Neuvostoliitto, Puola, Saksan Liittotasavalta, Tshekkoslovakia ja Yhdysvallat. Tämän lisäksi neuvotteluihin osallistuvat Bulgarian, Italian, Kreikan, Norjan, Romanian, Unkarin, Tanskan ja Turkin edustajat, joilla on mahdollisuus ilmaista kantansa käsiteltävistä asioista. Neuvottelujen, joissa ei vielä ole saavutettu mitään sopimusluontoisia tuloksia, kiistakysymykseksi on noussut supistusten muoto ja luonne. Varsovanliiton maat ovat jatkuvasti esittäneet, että supistuksissa tulisi noudattaa jo Zorin-McCloy julkilausumassa esitettyä periaatetta, jonka mukaan mitkään aseistariisuntatoimenpiteet eivät saa antaa millekään valtiolle tai valtioryhmälle sotilaallista etua tai saattaa minkään valtion turvallisuutta uhanalaiseksi.

Marraskuun 8. päivänä 1973 DDR:n, Puolan, Tshekkoslovakian ja Neuvostoliiton edustajat esittivät, että supistukset, jotka koskisivat kaikkia 11 osanottajavaltiota, kohdistettaisiin kansallisiin ja ulkomaisiin ilmavoimiin ja maavoimiin sekä yksikköihin, jotka on varustettu ydinaseilla. Tuon ehdotuksen mukaan supistukset olisi suoritettu kolmessa vaiheessa siten, että vuonna 1975 sekä sosialistiset maat että länsivallat olisivat supistaneet asevoimiaan 20 000 miehellä. Seuraavana vuonna kukin osanottajavaltio olisi supistanut joukkojaan ja aseistustaan 5 % ja vuonna 1977 vielä 10 %. Näin vuosina 1975—1977 sopimuspuolten asevoimia ja aseistusta olisi supistettu noin 17 %.

Länsivallat ovat lähteneet liikkeelle ajatuksesta, jonka mukaan supistukset tulisi suorittaa ”epäsymmetrisesti” Neuvostoliiton ”panssariyivoiman” tasapainoittamiseksi. Nojautuen tähän väitteeseensä NATO on jatkuvasti lisännyt maavoimiaan Keski-Euroopassa vaatien samalla Neuvostoliittoa supistamaan joukkojaan 68 000 sotilaalla ja 1 700 panssarivaunulla. Vastineeksi Yhdysvallat supistaisi 1 000 taktista ydinohjusta ja 29 000 sotilasta alueelta. Tällä NATO-valtioiden esityksellä jätetään kuitenkin valtaosa NATO:n joukoista täysin supistusten ulkopuolelle ja pyritään edelleen säilyttämään NATO:n sotilaallinen ylivoima alueella. NATO:n ehdotus koskee pelkästään asevoimien henkilökuntaa jättäen aseistuksen ennalleen. NATO-maiden ehdotukseen sisältyvät sotilasliittoutumille asetettavat katoet eivät millään tavoin takaa todellisia supistuksia Keski-

Euroopan asevoimissa, vaan näiden asetettujen kattojen alla sotilasliittoutumat saattavat supistaa joukkoja vähemmän tärkeillä alueilla, kuten esimerkiksi Hollannissa, ja lisätä joukkojen määrää samalla esimerkiksi Saksan Liittotasavallassa. Sosialistiset maat ovat esittäneet, että supistusten tulee viime kädessä koskea myös kansallisia joukkoja. Samoin supistusten tulee tapahtua todellisina siten, että supistettavat joukot siirretään pois alueelta ja hajoitetaan. Joukkojen ja aseistuksen supistaminen Keski-Euroopassa ei saa johtaa siihen, että sotilaallinen jännitys tämän seurauksena lisääntyy Pohjois-Euroopassa ja Välimeren alueella.

Vaikkakaan neuvotteluissa ei vielä ole saavutettu sopimuksia, niitä ei voida kuitenkaan pitää hyödyttöminä, kuten länsilehdistössä on pyritty väittämään, sillä jo tähän mennessä on kyetty kartoittamaan niitä vaikeita ongelmia, joita supistusten tiellä on sekä yhtenäistämään käsitteitä, joilla neuvotteluissa operoidaan.

YK ja aseidenriisuntakomitean konferenssi

YK:ssa aseistariisuntakysymyksiä on käsitelty erityisesti periaatteellisella tasolla pyrkien kartoittamaan asevarustelun tilannetta ja aseistariisunnan eri mahdollisuuksia.⁴⁸ Usein käytännön tehtävät delegoidaan edelleen Geneven aseistariisuntakomitean konferenssille. YK:n 31. yleiskokous hyväksyi syksyllä 1976 luonnoksen ympäristönsodankäynnin kieltäväksi sopimukseksi, joka avattiin valtioiden ratifioitavaksi. YK:ssa on suoritettu myös lukuisia tutkimuksia aseistariisunnan edistämiseksi. Suomen aloitteesta tutkittiin professori Keijo Korhosen johtamassa työryhmässä ydinaseettomien vyöhykkeiden merkitystä aseistariisunnassa. Tämä tutkimus on tällä hetkellä lausuntokieroksella.⁴⁹

YK:n 31. yleiskokous päätti myös kutsua koolle toukokuuksi 1978 YK:n erityisistunnon, jonka tehtävänä on suorittaa kokonaisvaltainen arvio aseistariisuntapyrkimysten tilasta ja tavoitteista. Samalla YK:ssa kuitenkin korostettiin, että tämä kokous ei voi korvata laajaa aseistariisunnan maailmankonferenssia, josta Neuvostoliitto on tehnyt aloitteen jo vuonna 1971.

Viime syksyn yleiskokouksessa Neuvostoliiton ulkoministeri Andrei Gromyko esitti 28. 9. kahdeksankohtaisen sopimusluonnoksen voimakeinojen käytöstä luopumiseksi kansainvälisissä suhteissa. Sopimusluonnoksen käsittely on siirretty Geneven aseidenriisuntakomitean konferenssiin.

48. Aseistariisuntakysymysten käsittelystä YK:ssa ks. Pertti Joenniemi: YK ja aseidenriisunta, HeSa 16. 1. 1977.

49. Ydinaseettomien vyöhykkeiden problematiikasta ks. Seppo Kanerva, Aseistariisunta tärkein maailmanpoliittinen kysymys, Kommunisti 9/1976, s. 693.

Genevessä kokoontuva aseidenriisuntakomitean konferenssi toimii itsenäisenä elimenä, vaikkakin se käytännössä toimii kiinteässä yhteistyössä YK:n kanssa valmistellen YK:ssa käsiteltäviä asioita. Tällä hetkellä aseidenriisuntakomitean konferenssi käsittelee mm. seuraavia asioita: uuden tyyppisten joukkotuhoaseiden ja asejärjestelmien kehittämisen ja valmistamisen kieltäminen, ympäristönsodankäynti, kemiallisten aseiden käytön kieltävä sopimus, aseistariisuntavuosikymmenen työn arviointi, ydinkoekiello sekä ydinenergian rauhanomaisen käytön valvontakysymysten käsittely.

Tulevista tehtävistä

Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 25. edustajakokouksessa hyväksytyssä rauhantaistelun jatko-ohjelmassa asetettiin rauhanvoimille seuraavat tehtävät ja tavoitteet:

- uuden SALT-sopimuksen valmistelujen päättäminen,
- kansainvälinen sopimus ydinasekokeiden täydelliseksi lopettamiseksi,
- kemiallisten aseiden kieltäminen,
- uudentyyppisten joukkotuhoaseiden valmistuksen ja kehittämisen kieltäminen samoin kuin sotilas- tai muissa vihamielissä tarkoituksissa harjoitettava luontoon vaikuttamisen kieltäminen,
- Keski-Euroopassa olevien asevoimien ja aseistuksen supistamista koskevien neuvottelujen aktivoiminen,
- sotilasmenojen supistaminen,
- maailman aseistariisuntakonferenssin koollekutsuminen, ja
- yleismaailmallisen voiman käytön ja sillä uhkaamisen kieltävän sopimuksen solmiminen.⁵⁰

Aseistariisuntaneuvottelujen historia ja nykyinen tilanne on osoittanut, että aloite aseistariisunnan alueella on peruuttamattomasti siirtynyt rauhantahtoisten voimien käsiin. Keskeinen osuus tässä on ollut sosialististen maiden kansainvälisen aseman voimistumisella ja rauhanliikkeen laajalla tuella ja vaatimusliikkeellä aseistariisunnan edistämiseksi. Ensimmäinen Tukholman vetoamus ydinsodan estämiseksi 1950-luvun alussa, tiedemiesten Pugwash-liike kilpavarustelun lakkauttamiseksi, Maailman Rauhanvoimien konferenssi Moskovassa 1973 sekä toinen Tukholman vetoamus jännityksen lieentymisen ulottamiseksi myös sotilaalliselle alueelle ovat olleet kiinteässä yhteydessä aseistariisunnan alueella saavutettujen tulosten kanssa.

Näkökohtia keskusteluun humanismista

Kimmo Sarje

Pertti Rovamo

Artikkelissamme puutimme Kanava-lehdessä käytyyn humanismia käsittelevään keskusteluun. Avauspuheenvuoron käytti akateemikko Georg Henrik von Wright, jonka laaja artikkeli perustui hänen viime kesänä Jyväskylän kesässä pitämänsä alustukseen.

Keskustelussa on käsitelty humanismin historiallisia vaiheita ja olemusta sekä marxilaista humanismia. Pyrimme seuraavassa antamaan oman panoksemme erityisesti marxilaisen humanismin olemusta koskevaan keskusteluun. — Toimitus.

"Ihminen on syntynyt vapaaksi, mutta kaikkialla hän on kahleissa"¹, kirjoitti Ranskan vallankumouksen esitaistelija, valistusfilosofi Jean-Jacques Rousseau. Kohottamalla ihmisen korkeimmaksi arvoksi ja nostamalla hänen vapauttamisensa humanistin perustehtäväksi hän iski taistelevan humanismin ytimeen.

Mitä sitten on humanismi? Kysymys "on ikuisesti avoin. Jokaisen aikakauden on yritettävä vastata siihen omalla tavallaan, joka vastaa kulloinkin vallitsevaa historiallista tilannetta"², kiteyttää akateemikko Georg Henrik von Wright näkemyksensä humanismin muuttuvasta sisällöstä. Humanismissa on kuitenkin myös yleistä ainesta. Se voidaan luonnehtia asenteeksi, joka kiinnittää huomionsa ihmisen arvoon ja hänen luovien voimiensa vapaaseen kehitykseen ja kukoistukseen. Historiallisuus syntyy siitä, että humanistisen ihanteen toteutumisen mahdollisuudet ovat erottamattomassa yhteydessä ihmiskunnan kehityksen kulloisenkin vaiheen kanssa.

von Wright toteaa edelleen, että "humanismin nimellä esiintyneet virtaukset ovat olleet tyypillisten murroskausien

1. Jean-Jacques Rousseau: Du Contrat Social, Lyon 1790, s. 2.
2. Georg Henrik von Wright: Humanismi — taisteleva elämänsenne, Kanava 8/1976.

ilmiöitä" (s. 453). Yhteydelle on olemassa syvälliset perusteet: murroskausina ihmisen ja yhteiskunnan täysipainoista kehitystä jarruttavat objektiiviset tekijät käyvät niin ilmeiseksi, että ne tunkeutuvat laajojen väestökerrosten tietoisuuteen ja asettavat tehtäväksi niiden kumoamisen. von Wright selittää humanismin asemaa yhteiskunnallisissa mulistuksissa: "Sitä voisi sanoa jokaisen vapautusliikkeen kätkeyksi ideologiaksi. Se on paremman yhteiskunnan ihanne, joka oikeuttaa ihmiset kumoamaan heille vieraaksi tulleen järjestyksen tai torjumaan vieraan valloittajan vaatimuksia" (s. 459).

Murroskaudet synnyttävät myös voimakkaan aatteellisen käymistilan ja nostavat etualalle teoreettisen keskustelun kaikista yhteiskunnallisen elämän keskeisistä kysymyksistä. Luodakseen edellytykset vallan valtaamiselle yhteiskunnan johtoon astumassa oleva uusi luokka joutuu ottamaan haltuunsa ihmiskunnan henkisen perinnön ja muokkaamaan sen yhteiskunnallisen kehityksen asettamia vaatimuksia vastaavalle tasolle. Tämän prosessin nykyistä ilmenemistä humanismin ongelmissa von Wright kuvaa toteamalla: "Meidän aikamme marxilainen humanismi puolestaan heijastaa ihmisen itse tutkistelua myöhäiskapitalistisen ja sosialistisen yhteiskuntamuodon taitteessa."³

Hallitsevan luokan hajoamis- ja mätänemistendenssit nostavat osaltaan murroskausina humanismin voimakkaasti esiin. Kapitalismin kehittyminen vapaan kilpailun vaiheesta monopolistiseen vaiheeseen on kaventanut kapitalistien luokkaherruuden sosiaalista pohjaa ja syventänyt yhteiskunnallisia ristiriitoja. Samalla porvaristo on menettänyt edistyskellisen historiallisen merkityksensä. Se on nykyään valmis turvautumaan yhä ihmisvastaisempiin menetelmiin luokkaherruutensa säilyttämiseksi ja voittojensa turvaamiseksi. Kehitystä ilmentävät kaksi imperialistien sytyttämää maailmansotaa, lukuisat sodat kansallisen riippumattomuutensa puolesta taistelevia kansoja vastaan, imperialistien Japaniin pudottamat atomipommit jne. Samat voimat ovat kaikkialla yhä valmiimpia käyttämään avointa terroria — kuten fasismia ja rasismia — heidän valtaansa vastaan nousemassa olevia väestökerroksia kohtaan.

Tänään keskustelu humanismista on työväenluokalle tärkeä, sillä kysymyksen ymmärtäminen auttaa työväenluokkaa näkemään oikein historiallisen tehtävänsä ja antaa samalla työväenluokan liittolaispolitiikalle erään merkittävän

3. s. 453. Kuten arvata saattaa ei porvaristo ole erityisen innostunut von Wrightin käsityksestä. Osmo Jussila kiirehti heti vastineensa aluksi toteamaan: "Marxilaisen humanismin olemassaoloa minun on vaikea nähdä. Jo sen perustana on em. kiistanalainen oletamus, että olisimme 'myöhäiskapitalismin' ja 'socialismin' rajalla." (Kanava 9/1976).

pontimen. Toistaiseksi keskustelu asiasta on ollut liian vähäistä⁴. Koko kenttä onkin jäänyt erilaisten porvarillisten "teoreetikoiden" ja joidenkin harvojen demokraattisten älymystön edustajien, kuten von Wrightin, huoleksi. Seurauksena on ollut, että humanismi on saanut joukkojen keskuudessa joko "porvarillista höpötystä" -leiman tai mahdollistanut käsitteellä keinottelun, kuten marxilaisen humanismin" tai "demokraattisen sosialismin" ym. virtausten avulla.

Humanismi — teoria ja käytäntö

Humanistisen asenteen perusajatus ihmisen luovien voimien vapauttamisesta ja ihmisen "hyvän" toteuttamisesta on olennaisesti yhteydessä tieteeseen ja toisaalta yhteiskunnalliseen käytäntöön, ihanteen toteuttamisen ehtoihin.

Humanismin ja tieteen suhdetta voidaan tarkastella kahdelta puolelta. Ensinnäkin tiede on humanistisen ihanteen toteuttamisen eräs olennainen ehto. Tieteen kehityksestä riippuu mahdollisuudet alistaa luonnonvoimat ihmisen hallintaan ja löytää ihmisen kaikinpuolista kehitystä edistävien yhteiskunnallisten ehtojen toteuttamisen tiet. Näin ollen keskustelu siitä, mikä aatteellinen virtaus tänään edustaa syvimmin ymmärrettyä humanismia, ja onko marxilaisuus humanismia, kytkeytyy läheisesti yhteen sen keskustelun kanssa, jota käydään tieteellisestä yhteiskuntateoriasta. Osmo Jussila havainnollisti tätä aspektia: "Humanisti ei ole vielä se, joka vain taistelee ihmisen hyvän puolesta — näitä taistelijoita meillä on liikaakin — vaan se, joka myös tietää, miten hyvä voidaan saavuttaa."⁵

Toiseksi voidaan sanoa, että tiede on osaltaan humanistisen asenteen tuote. von Wright kirjoittaa: "Humanismin nimellä esiintyvien hegenvirtausten pysyvä merkitys on ollut siinä, että niiden helmasta on kehkeytynyt ja asteet-

4. Mainittakoon Armas Äikiän kirjoitus "Kommunismi ja humanismi", Kommunisti 2—4 1962 sekä Matti Juntunen: Tiede ja sosiaalinen emansipaatio I, Turun yliopiston filosofian laitoksen julkaisusarja 1974.

5. Osmo Jussila: Akateemikko Georg Henrik von Wrightille, Kanava 9/1976, s. 560. Jussila ei itse kylläkään toteuta ohjelmaansa. Vastineessaan hän ei yritäkään tuoda esiin tieteen ja humanismin välistä liittoa ja tieteen asemaa humanismin perustana. Hän arvelee että humanisti mahdollisesti saattaisi tietää mikä on ihmisen hyvä, kansa tai etujoukko sitä ei hänen mukaansa ainakaan tiedä. Humanistillekin jää kiinnekehäksi vain surkea epämääräinen viittaus historian kokemukseen, josta tietenkin sellaisenaan voidaan kerätä niitä tai näitä näkökohtia minkä tahansa asian todistamiseen. Jussilan päättelmä onkin: "Ne keinot ja menetelmät, joiden on sanottu johtavan ihmisen hyvään, eivät olekaan siihen johtaneet, ja vaikka hetkeksi olisivatkin hyvää lisänneet, niin ajan mittaan ovat koituneet pahaksi." Onpa melkoinen ero von Wrightin humanismin ja tämän vaikertavan humanismin välillä.

tain kehittynyt se järkipäiväinen suhtautuminen todellisuuteen, jota systemaattisesti viljeltyä kutsumme tieteesksi. Tästä historia antaa meille kolminkertaisen vakuuttavan todistuksen. Rationaalisen asennoitumisen sarastus antiikin Kreikassa liittyy yritykseen ankkuroida hyvän elämän ja yhteiskunnan normit järjestyneeksi kokonaisuudeksi käsitettyyn luonnonkaikkeuteen. Mutta vasta renessanssiajan humanismi loi pohjan sille ankarasti ottaen tieteelliselle suhtautumiselle luontoon, joka teki luonnonlakien löytämisen mahdolliseksi ja avasi tien luonnon hallintaan teknologian avulla. Uushumanismin pohjalta vihdoinkin tapahtui se tieteellisen maailmankäsityksen täydellistyminen, jota ihmistä ja hänen yhteiskuntaansa tutkivat, sanan laajassa mielessä humanistiset, tieteet merkitsevät" (s. 460).

Tieteellisellä ja humanistisella asennoitumisella on kuitenkin oleelliset eronsa. von Wright huomauttaa aiheellisesti: "Tieteellinen asennoituminen todellisuuteen ei ole sama kuin humanistinen asenne — ja tiedettä, myös ns. humanistista, voidaan käyttää tarkoituksiin, jotka ovat tämän asenteen vastaisia. Mutta se vapaasti luova henki, joka elävöittää tiedettä, on pohjimmiltaan sama kuin humanismin usko ihmisen mahdollisuuksiin kriittisen järjen avulla päästä selvytyteen myös oman hyvänsä toteuttamisen ehdoista. Jos edistyksellä tarkoitamme asioiden järkipäiväistä muuttamista, voi sanoa, että humanistisen asenteen säilyminen on kaiken edistuksen perimmäinen edellytys" (s. 461).

von Wrightin suorittama voimakas tieteen ja humanismin yhteyden korostus on tärkeä suhteessa viime vuosikymmeninä voimistuneisiin yrityksiin kaupitella humanismina erilaisia irrationalistisia "ihmiskeskeisiä" oppeja. Mutta ehkä hän sittenkin liian jännöksettömästi palauttaa humanismin intellektuaaliseksi asenteeksi. Hänen näkökulmansa jättää huomiotta ne historialliset liikkeet, joilla on käytännössä pyritty toteuttamaan humanistinen ihanne. Nämä liikkeet ovat luonnollisesti tehneet virheitä humanistisessa katsannossa, mutta niistä ei ehkä niinkään voida syyttää liikkeitä kuin puuttuvia yhteiskunnallisia edellytyksiä.

Neuvostoliittolainen filosofi Maria Petrosjan tarkastelee perusteellisemmin humanististen aatteiden ja joukkojen taistelun välistä suhdetta.⁶ Hänen näkemyksensä mukaan humanistiset ihanteet juontavat jo ihmiskunnan varhaisimmilta ajoilta. Todisteena ovat monet kansan myytit esimerkiksi Kalevala. Humanistinen traditio on elänyt sortoon perustuvissa luokkayhteiskunnissa alistetun luokan ideologiana ja haaveena taistelussa paremman elämän puolesta. Yhteiskunnallisissa murrosvaiheissa tämä humanismin "suuri linja" on heijastunut historiallisesti edistyskellisten luok-

6. Ks. Maria Petrosian: *Humanism, Its philosophical, ethical and sociological aspects*, Moscow 1972.

kien ja kerrostumien ideologiassa, filosofiassa, kirjallisuudessa ja taiteessa.

Petrosjan korostaa, että humanismi on ihmistä kunnioittava ideologia, joka elää sorron lakkauttamisen puolesta taistelevien joukkojen tajunnassa. Se ei ole olemukseltaan tämän tai tuon suuren ajattelijan keksintö, vaan taistelua yhteiskunnallisen vapautumisen puolesta. Ns. suuret ajattelijat, kuten sofistit antiikin Kreikassa, italialaisen renessanssin ajattelijat tai ranskalaiset valistusfilosofit ovat oman luokkansa propagandisteja sen historiallisesti edistyksellisessä vaiheessa. Heidän yhteiskunnallisessa ajattelussaan heijastuu humanismin valtaväylän, sorrettujen luokkien ideologian aineksia.

Humanismin sisältö porvariston nousun kaudella

Humanismin kehitys renessanssista alkaen kytkeytyy kapitalismin muotoutumiseen. Prosessin ristiriitaisesta sosiaalisesta sisällöstä johtuen porvarillinen humanismi sisältää alusta alkaen erilaisia tendenssejä. Yhteiskunnallinen prosessihan pitää sisällään sekä erään uuden riistäjäluokan, porvariston, valtaannousun että työtätekevän väestön vapauspyrkimykset. Näin syntyy kaksi humanismin linjaa, joista toinen ilmenee edistyksellisinä porvarillisina ajattelijoina Baconista klassiseen saksalaiseen filosofiaan, ja toinen Thomas Moresta alkaen utooppisena sosialismina ja joukkojen vapautusliikkeenä.

Ensinmainitussa linjassa ilmenee nykyaikaisen tieteen ja kapitalismin kehityksen yhteys. Linjalle on tyypillinen Francis Baconin siivekäs sanonta "Tieto on valtaa", joka kuvaa asennetta, että ihminen voi hallita luontoa ja että luonnon varat ja voimat on asetettava palvelemaan ihmisen tarpeita. Tehtäväksi tulee eksaktin tiedon hankkiminen, jotta ihminen voisi sen avulla ohjata luonnon kulkua ja alistaa luonnon voimat valtaansa. Tämän vakaumuksen varassa kehittyikin luonnontiede. Samalla se merkitsee taistelua ihmisen arvon ja itsenäisyyden puolesta hengellistä ja maallista ylivaltaa vastaan.

Koska kysymys tieteestä ja erityisesti yhteiskuntatieteestä on humanismin sisällön eräs solmukohta tarkastelemme läheisemmin tämän tradition kehitystä ja tieteellisen yhteiskuntateorian muotoutumista.

Yhteiskunnalliskäytännöllisessä mielessä porvarillinen humanismi kehittyi korkeimpaan vaiheeseensa 1700-luvun ranskalaisessa valistuksessa, jonka vahvimpana puolena oli pyrkimys teorian ja vallankumouksellisen käytännön yhdistämiseen.

Ranskalaisten materialistien uudistusvaatimusten tärkeimpänä teoreettisena perusteluna oli johdonmukainen sensualismi, jonka mukaan ihmisten kaikkia mielteitä, kä-

sitteitä, ja tunteita pidetään ympäristön häneen tekemän vaikutuksen tuloksena. Ihminen on siten ympäristölleen kiitollisuuden velassa luonteensa kaikista puolista, myös puutteellisuuksistaan. Tästä he päättelivät että humanistisen ihanteen toteuttamiseksi on muutettava ihmisen olosuhteet ja että tämän muutoksen edellytykset luodaan valistuksella.

Valitsijat katsoivat, että feodalismiin liittyvät yhteiskunnalliset kahleet, maaorjuus, sääty- ja ammattikuntaetuoikeudet estävät ihmisen "luonnollista" ja vapaata kehitystä ja ovat perussyynä yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Näistä vakaumuksista kumpuaa Rousseau'n tunnettu teesi "Takaisin luontoon". Se ei kehottanut palaamaan keräilytalouteen, vaan kehotti murskaamaan ihmisen kehitystä rampauttavat feodalismiin kahleet. Hänellä ei ollut edellytyksiä havaita, että hänen käsityksensä mukainen "luonnollinen" yhteiskunta kantoi mukanaan uusia kahleita, palkkaorjuuden kahleita, ja ettei hänen toteamiensa kahleiden murskaaminen vielä riittänyt tekemään ihmisistä kehitysmahdollisuksiltaan tasa-arvoisia.

Ranskan luokkataistelun kärkevyys ilmenee aatteellisen taistelun poikkeuksellisenä kärkevyytenä ja kaikinpuolisuutena. Sitä käydään kaikilla tiedon aloilla: talouden, politiikan, filosofian, tieteen ja taiteen alueella. Diderotin toimittamasta jättiläismäisestä ensyklopediasta muodostui uuden ennakkoluulottoman ja taisteluhenkisen porvarillisen tietämyksen monumentti, joka asetettiin aikansa elänyttä ja luutunutta feodalistista ideologiaa vastaan.

Ranskan vallankumous ja uudet vastaukset humanismin ongelmaan

Ranskan vallankumouksen kulku hirmuvaltoineen ja vallankumouksellisten välisine taisteluineen sekä sen päättymisen keisarivallan pystyttämiseen ja Napoleonin imperiaalistisiin sotiin, osoitti havainnollisella tavalla valistuksen aatteiden teoreettisen heikkouden yhteiskunnallisten ilmiöiden käsittämässä ja hallitsemisessa. Se kumosi hyvin havainnollisella tavalla ajatuksen valistuksen, mielipiteiden kaikkivoipaisuudesta ja näin syntynyt teoreettinen käymistila paljasti valistusfilosofiaan sisältyneen teoreettisen risti-riidan joka vallitsi sen perusnäkemyksissä, joiden mukaan ihmisten mielipiteet määräytyvät yhteiskunnallisesta ympäristöstä; ja yhteiskunnallinen ympäristö muutetaan muuttamalla valistuksen avulla mielipiteitä. Näin valistuksen näkemyksistä voidaan sanoa samaa kuin Kant sanoi antinomioistaan: Väite on yhtä totuudenmukainen kuin vasta väitekin.

Kun nyt arvioimme ongelman ydintä on helppo havaita,

että se on yhteiskunnan kehityksen liikelellä panevia voimia ja yhteiskunnallisen lainmukaisuuden ongelmassa. Yhteiskunnallinen kokemus osoitti kiistattomasti, että yhteiskunnan eri ilmiöt ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Mutta tuo sinänsä tosi näkökanta selittää yhteiskuntaa mitättömän vähän, koska se ei anna viitettä vuorovaikutuksessa olevien voimien alkuperästä ja vuorovaikutuksen täsmällisemmästä luonteesta. "Oli löydettävä mikäli mahdollista se tekijä, joka määrää sekä yhteiskunnallisen ympäristön että mielipiteiden kehityksen. Yhteiskuntatieteen tehtävänä 1800-luvulla oli nimenomaan tuon tekijän löytäminen."⁷

Erään merkittävän yrityksen tuon tekijän löytämiseksi tekivät ranskalaiset historioitsijat Guizot, Mignet ja Thierry, joita askarrutti Ranskan vallankumouksen historia. Edustavana esimerkkinä heidän katsomuksistaan voidaan käyttää Guizotin ajatusta: "Ymmärtääksemme valtiolliset instituutiot on tutkittava yhteiskunnassa olevia erilaisia kerrostumia ja niiden keskinäissuhteita. Noiden erilaisten yhteiskuntakerrosten ymmärtämiseksi on tunnettava maanomistussuhteiden olemus."⁸ Tämä näkökanta auttoi heitä kirjoittamaan entistä tieteellisempää historiaa, mutta oliko se ratkaisu historianfilosofian ongelmaan? Se antoi kyllä täsmentyneemmän kuvan ongelmasta kuin valistajien viittaus yhteiskunnalliseen ympäristöön, mutta itse ongelma jäi koskemattomaksi, sillä he tulkitsivat omistussuhteet oikeudellisiksi suhteiksi, lainlaatijan tietoisien toiminnan tuloksiksi ja jättivät puolestaan niiden alkuperän joko selittämättä ja siten itse asiassa vastaamatta kysymykseen historian liikkeelle panevasta x:stä tai viittasivat hyvin epämääräisesti ihmisluontoon.

Ihmisluonto, jota yhä vieläkin raahataan yhteiskunnallisten ilmiöiden selityspäristeeksi, oli hallitseva selityspäriste aina 1800-luvun alkuun saakka. Lähes kaikki sen aikaiset ajattelijat olivat sitä mieltä, että ainoastaan oikea käsitys ihmisluonnosta voi olla yhteiskunnallisten ilmiöiden selittämisen lähtökohta, vaikka kiistelivätkin itse ihmisluonnon sisällöstä. 1800-luvun alun utopistisocialistit Saint-Simon, Fourier ja Owen veivät katsantokannan huippuunsa ja tulivat samalla osoittaneeksi havainnollisesti sen kestäättömyyden. He yrittivät sen avulla sekä selittää yhteiskunnan kehityksen lähteen että perustella tulevan yhteiskunnan rakenteen. Tämän ohjelman toteuttamiseksi ihmisluonnon piti olla muuttumaton, mutta kuitenkin sisältää tietty rajoitettu muutoksen aspekti.

Ongelman piti ratketa Saint-Simonin mukaan vetoamalla siihen, yhteiskunta koostuu yksilöistä ja siksi yhteiskun-

7. Plehanov: Monistisen historiankäsitteen kehityksestä, Kustannusliike Edistys, Moskova 1972, s. 23.

8. Siteerattu mainituksessa Plehanovin teoksessa s. 29.

nan kehityksen täytyy olla yksilöllisen kehityksen toisintoa laajemmassa mitassa. Ja kun yksilön kehitys johtuu hänen luonnostaan, kehitys ilmenee myös ihmiskunnan kehityksessä. Kirjallisuuden kehitykseen viitaten hän totesi, että juuri noilla muutoksilla on selitettävissä, että kansat aloittavat eepoksesta ja päätyvät filosofiaan.

Tästä näkökannasta seuraa, että mikäli ihmisluonto on olemukseltaan muuttumaton, on "helppo keksiä sellainen yhteiskuntarakenne, joka vastaisi täydelleen ihmisluonnon vaatimuksia ja juuri siksi olisi ihanteellinen yhteiskuntarakenne. Jo 1700-luvun materialistit tutkivat halukkaasti täydellisen lainsäädännön aihetta. Nuo tutkimukset muodostavatkin valituskirjallisuuden utooppisen aineksen."⁹

Yhteiskuntatieteelle tuo katsantokanta on kohtalokas. Peruskysymykseksi muodostuu oikea ymmärrys ihmisluonosta, jotta voidaan hahmotella yhteiskuntaelämää sellaisena kuin sen tulisi olla. Juuri näin menettelivät myös utopistisocialistit. Heidän lähtökohtansa sisältävät ainakin seuraavat ongelmat: Ensinnäkin he saivat ke aiemmin todetun yhteiskunta tekee ihmisen, ihminen tekee yhteiskunnan kehäpäätelmän vain hieman uuteen muotoon: Ihmiskunnan historia saa selityksensä ihmisluonnosta. Mistä sitten saamme tietää ihmisluonnon? Historiasta. Näin ei aivan ilmeisesti saada selville enempää ihmisluontoa kuin ihmisen historiaakaan. Toiseksi, koska ihmisluonto on annettu, annettuja ovat myös historiallisen kehityksen lait ja annettu on niin ollen koko historia. Ihminen voi yhtä vähän puuttua kehityksensä kulkuun kuin lakata olemasta ihminen. Kehityksen laki muuttuu kaitselmukseksi. Historiallinen fatalismi ei estä suhtautumasta käytännössä utopiisesti todellisuuteen, se päinvastoin myötävaikuttaa siihen katkaisemalla tieteellisen tutkimuksen langan. Kolmanneksi se osoitti, että mikään yksilöstä johdettu teoria ei voi selittää yhteiskuntamuotojen kehityksen kirjavuutta.

Utooppisen sosialismin keskeinen ansio oli siinä, että se kiinnitti huomionsa omistukselliseen eriarvoisuuteen yhteiskunnallisen eriarvoisuuden olennaisena tekijänä, mutta todellisen humanismin kannalta sen pääongelmaksi muodostui jälleen puutteellinen yhteiskuntateoria. Radikaaleista, yhteiskunnan perusteisiin ulottuvista uudistusvaatimuksista huolimatta se jäi voimattomaksi, koska utopistit eivät osanneet yhdistää muutosvaatimuksiaan yhteiskuntaa muuttaviin voimiin. He ahdistelivatkin "suurine tehtävineen" sellaisia yhteiskuntakerroksia ja -luokkia, jotka yhteiskunnallisten ehtojensa vuoksi eivät olleet taipuvaisia ratkaisemaan muutoksen vaatimia tehtäviä.

Kolmantena yrityksenä ratkoa näitä yhteiskuntafilosofian ongelmia oli saksalainen idealismi. Sen heikkona puolena

oli luonnonfilosofia, mutta sen voima oli historiallisen kehityksen eri puolia koskeissa opeissa. Sen lähtökohdaksi oli nimenomaan muutoksen erittely. Mikäli kaikki virtaa ja muuttuu, on mieletöntä etsiä täydellistä lainsäädäntöä. Näin dialektinen ajattelu sulki pois kaikki utopiat.

Samalla katosi se naiivin idealistinen historiankäsitteys, että järki, mielipiteet hallitsevat maailmaa. "Hegel sanoi, että järki tietenkin hallitsee historiaa, mutta siinä mielessä kuin se hallitsee taivaankappaleiden liikettä, ts. lainomaisuuden mielessä. Taivaankappaleidenkin liike on lainomaisista, mutta noilla kappaleilla ei ole tietenkään käsitystä tuosta lainomaisuudesta. Samoin on ihmiskunnan historian liikunnan laita. Sillä on epäilemättä omat lakinsa, mutta se ei merkitse, että ihmiset tajuaavat ne ja että siten ihmisjärki, tietomme, filosofiamme, olisivat historiallisen liikunnan päätekijöitä."¹⁰

Idealisti-dialektikoiden vahva puoli oli, että he luopuivat ihmisluonnon näkökannasta ja sen ansiosta pääsivät eroon yhteiskuntailmioiden utopisesta käsittämisestä. He alkoivat tarkastella yhteiskuntaelämää välttämättömänä prosessina, jolla on omat lakinsa. Tällaisen asennoitumisen voima on siinä, että jos saamme selville yhteiskuntahistoriallisen liikunnan lait, voimme vaikuttaa niihin tarkoitustemme mukaisesti, voimme niihin nojaamalla saavuttaa tavoitteemme, aivan kuten luonnon lakien tuntemuksen avulla voimme alistaa luonnonvoimat valtaamme. He käsittivät oikein yhteiskunnallisen lain yleisen luonteen, mutta he ratkaisivat väärin kysymyksen sen synnyttäjistä, historian liikevoimasta. Hehän vetosivat absoluuttiseen ideaan, jonka ominaisuuksista prosessin olisi pitänyt saada lopullinen selityksensä. Mutta absoluuttiseen ideaan voidaan kohdistaa sama kritiikki kuin ihmisluontoonkin: idea liikuttaa historiaa. Mistä tunnemme idean? Historiasta...

Oli käynyt kerta kaikkiaan selväksi että historian liikettä ei voida selittää mielipiteillä, sillä niidenkin kehityksessä on lakinsa, jotka ovat selvästi yhteydessä historian kehitykseen, sitä ei voida palauttaa yksilöihin eikä ratkaista millään ulkopuolisella tekijällä. Edelleen oli auki kysymys, mikä on itse historiaan sisältyvä tekijä, joka synnyttää sen kehityksen, luo siihen jatkuvuuden, lainalaisuuden. Ja humanismin kannalta, mitkä tekijät mahdollistavat yhteiskunnan kehitykseen vaikuttamisen, humanistisen ihanteen toteuttamisen.

Marxilaisuus ja humanismin klassisen ongelman ratkaisu

Marxilla ja Engelsillä oli siis edessään yhä edelleen ratkaisua vailla oleva ongelma. Marx kuului ensin vasem-

10. Plehanov, mt. s. 126—27.

mistohegeliläisiin ja siirtyi sitten kannattamaan Feuerbachin antropologista materialismia¹¹. Hän pitää kuitenkin Feuerbachin näkemyksiä liian luontoperäisinä ja epäyhteiskunnallisina. Marx myöntää ihmisen luonnollisen alkuperän ja hyväksyy ihmisen antropologisten luonteenpiirteiden olemassaolon. Kuitenkin hän toteaa, että nuo "tunnusmerkit, jotka ovat muotoutuneet pääasiasa jo esihistoriallisella ajalla, ovat täysin riittämättömiä selittämään ihmiskunnan harharetkiä, maailmanhistorian tärkeimpiä historiallisia kausia ja yhteiskuntatyyppien laadullista eriyvyyttä."¹² Hän asettaa kysymyksen, mikä erottaa ihmisen kaikista muista luonnonolioista, jotka pysyvät vuosituhansia samoina, kun taas ihminen muuttuu kaiken aikaa. Marx katsoo, että syytä tulee etsiä yhteiskunnallisesta tuotannosta, sillä se on tuo erottava tekijä.

Pohtiessään mikä muodostaa Hegelin esittämän lainomaisuuden mielessä ihmisen tajunnasta riippumattoman välttämättömyyden ihmiskunnan historiassa hän esittää hypoteesin, että yhteiskuntaelämän eri aloista on erotettava taloudellinen ala, tuotanto, ja yhteiskunnallisista suhteista tuotantosuhteet perustavaa laatua olevina, primäärisinä suhteina, jotka määräävät kaikki muut suhteet. Ja että tuotantosuhteiden perustana olevien tuotantovoimien kehitys viime kädessä muodostaa ihmiskunnan kehityksen objektiivisen liikevoiman.

Voidaan sanoa, että Marxin hypoteesi ratkaisi yhteiskuntafilosofian perusongelman, koska se ensimmäisen kerran teki mahdolliseksi suhtautua tieteellisesti yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Se vältti sen ikuisesti vaivanneen ongelman, että ihmiset muka tietoisesti rakentavat yhteiskunnalliset suhteensa. Kuitenkaan ihmiset eivät yleensä käsitä niitä yhteiskuntasuhteita joiden vallitessa he elävät, vaan he mukautuvat näihin suhteisiin tiedottomasti. Toiseksi se mahdollisti tärkeiden ja toisarvoisten ilmiöiden erottelun yhteiskunnallisten ilmiöiden kokonaisuudesta. Samalla tuotantosuhteiden erottaminen yhteiskunnan struktuuriksi teki mahdolliseksi soveltaa näihin suhteisiin sitä yleistieteellistä toistuvuuskriteeriä, jonka subjektivistit kieltävät vielä nykyäänkin, ja joka on tieteellisen yhteiskuntateorian perusedellytys. Marxin erottelu tekee mahdolliseksi "huomata toistuvuuden ja säännönmukaisuuden sekä yleistää eri maissa vallitsevat järjestelmät yhdeksi peruskäsitteeksi: yhteis-

11. Feuerbach oli vallankumouksellinen porvarillinen demokraatti, joka pyrki materialismillaan perustelemaan, että aristokraatti ja hänen alustalaisensa eivät olemukseltaan, ihmisen peruspiirteiden, antropologisten luonteenpiirteiden kannalta eronneet millään tavalla toisistaan.

12. T. I. Oizerman: Marxin 'taloudelliset-filosofiset käsikirjoitukset' ja niiden tulkinnat, Kansankulttuuri 1976, s. 19.

kuntamuodostuma.”¹³ Kolmanneksi ”ainoastaan yhteiskuntasuhteiden johtaminen tuotantosuhteista ja näiden viimeksi mainittujen johtaminen tuotantovoimien kehittyneisyydestä antoi varman perusteen käsittää yhteiskuntamuodostumien kehitys luonnonhistorialliseksi prosessiksi.”¹⁴

Marxin varhaistuotannossa esittämä hypoteesi oli nero-kas, mutta se oli vain hypoteesi. Lujan tieteellisen perustansa se sai vasta Pääomassa. Lenin luonnehti teoksen merkitystä: ”Nykyään — Pääoman ilmestymisestä lähtien — materialistinen historiankäsitys ei ole enää hypoteesi, vaan tieteellisesti todistettu toteama. Ja niin kauan kuin meillä ei yritetä toisella tavalla selittää tieteellisesti jonkin yhteiskuntamuodostuman toimintaa ja kehitystä — nimenomaan yhteiskuntamuodostuman eikä jonkin maan tai kansan tahi vaikkapa luokan elintapaa jne. — toisella tavalla, joka kykenisi aivan yhtä hyvin panemaan järjestykseen ’vastaavat tosiasiat’, niin kuin materialismi sen on kyennyt tekemään, ja joka kykenisi yhtä hyvin kuin tämä antamaan elävän kuvan määrätystä muodostumasta selittämällä sitä tieteellisen tarkasti, niin kauan materialistinen historiankäsitys tulee olemaan yhteiskuntatieteen synonyymi.”¹⁵

Voidaan siis sanoa, että ratkaistessaan hypoteesinsa avulla yhden yhteiskuntamuodostuman kehityksen ja liikunnan lait Marx osoitti tavan, jolla yhteiskuntaa voidaan tutkia ja joka johtaa tuloksiin. Yhdymme von Wrightin arvioon, että ”vasta Marxilla tieteellistynyt luonnonkuva saa vastineensa tieteellistyneessä ihmis- ja yhteiskuntakuvassa. Tässä suhteessa Marxia sopii hyvin verrata Galileihin” (s. 457). Marx mahdollistikin humanismin ja tieteen liiton rakentamisen loppuun saakka ja Baconin ”tieto on valtaa”-teesin ulottamisen yhteiskunnallisiin ilmiöihin.

Vaikka Marx osoitti suunnan, hän ei tietenkään ratkaisuut kaikkia ongelmia. Erityisen huomattavan panoksen marxilaisen humanismin kehitykseen on antanut V. I. Lenin, joka määrittä ne tiet, joita kulkien ihmiskunta voi toteuttaa humanistisen ihanteen, edetä riistosta ja sodista vapaaseen yhteiskuntaan ja rakentaa sosialistisen yhteiskunnan. Tehtäviä on toki edelleen, sillä peruseräkkeiden lisäksi on kyettävä konkreettisen tilanteen konkreettiseen analyysiin.

Marxilaisuus ja humanismin syvenevä sisältö

Marxilaisuus antaa mahdollisuuden vastata huomattavasti entistä syvällisemmin siihen mikä on humanismin perusongelma kapitalismissa. Vieraantumisen on eräs tämän

13. Lenin: Mitä ovat kansan ystävät, Valitut teokset I, Moskova 1967, s. 67.

14. Lenin, mt, s. 67.

15. Lenin, mt, s. 69.

analyysin peruskäsite. Vieraantumisen käsite ei ole pelkästään taloudellinen käsite, vaan se analysoi syvästi myös humanismin ongelmaa.

Marxin teoriassa on keskeistä, "ettei työ ole pelkästään vaivannäköä, josta ihminen saa elantonsa. Työ on toimintaa, joka on muovannut ihmisen ja koko ihmiskunnan historian. Tämä perustavanlaatuisen näkökohta esiintyy selvästi muotoutuneena Marxin varhaisteoksissa."¹⁶ Kysymys työn luonteesta onkin eräs humanismin peruskysymys.

Marx osoittaa jo taloudellis-filosofisissa käsikirjoituksiinsa vuodelta 1844 yksityisomistukseen perustuvan yhteiskunnan, erityisesti kapitalismin, syvällisen ihmisvastaisuuden. Hän osoittaa, että nimenomaan siksi, että työ on ihmisen olemus, työn yksityisomistuksellinen luovuttaminen rampauttaa ihmistä kaikinpuolisesti. Hän osoittaa vieraantumisen kolme ulottuvuutta, jotka nivoutuvat toisiinsa.

Ihmisen vieraantumisella luonnosta Marx tarkoittaa sitä, että tuottaessaan enemmän tavaroita työläinen alentaa vastaavasti omaa arvoaan. Näin käy siksi, että kapitalistisen tuotantotavan vallitessa työläisen arvon määrää hänen työvoimansa arvo. Se taas on sidoksissa hänen uusintamiskustannuksiinsa, jotka alenevat työn tuottavuuden kohotessa. Marx kirjoittaa: "Työläisestä tulee sitä halvempi tavara, mitä enemmän hän luo tavaroita. Tavaroiden maailman arvon lisääntyessä ihmisten maailman arvo vähenee suoraan verrannollisesti. Työ ei tuota ainoastaan tavaroita; se tuottaa itsensä työläisen tavarana".¹⁷

Työn itsevieraantuminen on sitä, että yksityisomistuksen vallitessa työläisen tuotteet ilmenevät hänelle "vieraana olemuksena" ja "ulkopuolisena mahtina". Työläisen työn tuote ei kuulu hänelle vaan tuotantovälineet omistavalle kapitalistille. Työ muodostuu ulkopuoliseksi prosessiksi. Sillä ei ole itsessään arvoa työläiselle vaan se on vain väline työn ulkopuolella, vapaa ajalla olevien tarpeiden tyydyttämiseksi. Työssään työläinen ei kuulu itselleen vaan kapitalistille. Yksityisomistus tuhoaa työn luovan luonteen.

Ihminen vieraantuu myös ihmisyydestä. Näin käy koska ihmisen olemus on yhteiskunnallisessa tuotannossa. Kun vieraantunut työ vieroittaa ihmisen edellisillä tavoilla, se vieroittaa hänet ihmiselle tyypillisestä ja ominaisesta elämänmuodosta ja tekee siitä hänelle vain irrallisen yksilöllisen elämän välineen.

Marx osoittaa kuinka kapitalistisen yhteiskunnan ydin, tuotantoprosessi kääntyy tuottavan ihmisen kehitystä vastaan. Analyysi syvenee edelleen Marxin Pääomassa, jossa hän osoittaa kuinka kapitalisti elää työläisen työllä, kuinka

16. T. I. Oizerman, mt, s. 17.

17. Karl Marx, Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset 1844, Moskova, s. 65.

kapitalismi väistämättä synnyttää sotia jne. sekä Leninin analyysissä imperialismista. Lenin osoittaa, että muodostuneessa tilanteessa, jossa maailman alueellinen jako monopolien kesken on suoritettu loppuun, syntyy jatkuva tendenssi maailman uudelleen jakamiseksi sodan avulla.

Ihmisen kehitystä rampauttavat perustekijät eivät siis kapitalismissa ole yksityisten ihmisten pahoissa teoissa vaan itse taloudellisen yhteiskuntamuodon ytimessä. Humanistin on otettava tämä tieteeseen nojaava johtopäätös huomioon ja uskallettava tehdä siitä tarpeelliset päätelmät.

Tieteellinen humanismi — joukkoliikkeet — sitoutuminen

Syvällisesti tieteellisestä asenteestaan huolimatta von Wright joutuu vaikeuksiin humanismin ja käytännön yhdistämisen kysymyksissä. Selvimmin nämä piirteet näkyvät hänen suhtautumisessaan joukkoliikkeisiin ja kysymyksessä sitoutumisesta. Ongelma on kuitenkin siinä, että nähdäksemme hän itse asiassa luopuu tieteellisestä asennoitumisesta näiden asioiden kohdalla.

Suhde joukkoliikkeisiin on eräs intellektuellien vanha ongelma, jonka mm. Ranskan vallankumous havainnollisesti nosti esiin. Nousi esiin kysymys siitä, miksi vallankumouksellinen joukkoliike ei vastannutkaan ideologien suunnitelmia ja mikä synnytti Ranskan vallankumouksen verisyyden. Vallankumouksesta alkaen erityisesti porvarillinen sivistyneistö on ollut taipuvainen panemaan syyn joukkojen tilille, sen pimeiden vaistojen tilille. Vallankumouksellinen joukkoliike nähdään tapahtumana, jossa politiikan "taso" putoaa, joukkojen tiedoton aines peittää johtajien tietoisien toiminnan ja vie vallankumouksen tuohon. Näin syntyi vallankumouksen jälkeisten humanistien kanta "kahleistaan vapautettu ihminen on peto, joka on kesytettävä, ennen kuin ihminen saavuttaa todellisen vapauden" (s. 457). Asian ydin on siinä, että uushumanistien "peto" ei ole kuka tahansa ihminen vaan sillä tarkoitetaan taisteluun nousseita joukkoja. Ei siis nosteta vaatimusta yhteiskunnan tieteellisestä tutkimuksesta tai johtajien ja joukkojen "valistamisesta" vaan joukkojen kurissapitamisestä, niiden alistamisesta "valistuneiden" johtajien valvontaan.

von Wrightin katsomuksissa on myös näitä aineksia. Hän kirjoittaa: "Historian suurille mullistuksille on luonteenomaista, että vanhan, luhistuneen, ja uuden, syntyäsvaiheessa olevan järjestyksen välille syntyy eräänlainen tyhjiö. Tästä tyhjiöstä purkautuu esiin aidosti luovien voimien ohella myös anarkistisia, järjenvastaisia voimia. Ne uhkaavat ihmistä hävityksellä ja kaaoksella... Siksi humanistin taistelu ihmisen vapauttamisen puolesta on samalla taistelu niitä ihmisessä piileviä... anarkistisia voimia vastaan,

jotka uhkaavat entisistä kahleistaan vapautettua uudella ja pahemmalla orjuudella" (s. 458—59).

Yhdymme von Wrightin käsitykseen, että voimia, jotka uhkaavat viedä vallankumouksellisen liikkeen hakoteille, todellakin esiintyy, mutta olemme eri mieltä selityksperusteesta.

Viittaus "ihmisessä piileviin" voimiin on kestävä. Se on joko vetoamista aiemmin käsiteltyyn ihmisluontoon tai irrationalismiin. Irrationalismin kestävämyyden von Wright itsekin toteaa toisessa yhteydessä kritikoitessaan jumalaa selityksperusteena. Hän katsoo, että se on "tyhjää puhetta" ja "se on myös epärehellistä. Se siirtää vastuun... kuvitellun ulkopuolisen voimatekijän kannettavaksi ja estää meitä selvästi näkemästä, että ihminen itse — ja vain hän on omasta kohtalostaan moraalisesti vastuussa" (s. 456).

Kun kerran voimme verrata Marxin panosta yhteiskuntatieteen alueella Galilein panokseen luonnontieteen kehitykselle, ja kun Marxin materialistinen historiankäsitys antaa avaimen kokonaisten yhteiskuntamuodostumien analyysille, eikö olisi perusteltua soveltaa samaa menetelmää myös yksittäisiin historiallisiin tapauksiin, kuten vallankumousten historiaan?

Ranskan vallankumouksen objektiivisena perustana oli kapitalististen tuotantosuhteiden kehittyminen feodalismiin uumenissa ja siitä kumpuava vaatimus tuotannon kahleeksi muuttuneen feodaalisen yläluokan poliittisen vallan kumoamisesta. Porvaristo ei kuitenkaan voinut paljastaa vallankumouksensa todellista sisältöä koska se ensiksikään ei voinut kumota feodaaliaateliston valtaa yksin vaan tarvitsi liittolaisia ja toiseksi porvariston käsitys yhteiskunnasta ei ollut riittävän tieteellinen, että se olisi edes itse täysin tuntenut vallankumouksensa luonteen. Porvaristo vetosi muihin sorrettuihin väestöluokkiin yleiskansallisella tunnuksetella "vapaus, veljeys, tasa-arvoisuus", johon kaikki sorretut luokat saattoivat yhtyä. Mutta eikö jo tämä tunnus pitänyt vallankumouksen tosiasiallisesta sisällöstä ja siihen osallistuvien luokkien koostumuksesta johtuen väistämättömästi sisällään vallan valtaamisen jälkeistä taistelua vallankumouksellisten voimien kesken? Eikö ollut väistämätöntä, että ne taistelevat keskenään siitä kuinka pitkälle vallankumous menee, ennen kaikkea kajoaako se myös omistussuhteisiin, toteuttaako se myös omistuksellisen tasa-arvon? Sen toteuttamistahan vaativat mm. Jakobiinien vasemmistosiipi ns. "raivoisat" ja Babeufin ja Buonarrotin organisoima Panteon-liitto, vain erään tekijän mainitaksemme. Ja mikä oleellisinta: oliko vallankumoukselliseen liikkeeseen osallistuvilla voimilla mitään edellytyksiä syvällisesti ymmärtää ja ennustaa näitä yhteentörmäyksiä? Koska yhteiskuntaelä-

män ilmiöitä ei vielä tuolloin syvällisesti ymmärretty, oli selvää, että joukkojen liikkeen täytyi tuolloin näyttää irrationaaliselta ja sattumanvaraiselta. Voidaanko siis syytä tapahtumista panna lopultakaan joukkojen kontolle? Eikö syy pikemminkin ollut vallankumouksen puuttuvissa edellytyksissä ja sekä joukkojen että johtajien puutteellisessa tietoisuudessa?

Vetoamista ihmisluontoon joukkoliikkeiden yhteydessä perustellaan usein sillä, että vallankumouksiin liittyy aina anarkistisia liikkeitä ja väkivaltaa. Tuollainen vetoaminen pitää sisällään sen, että noiden ilmiöiden syyt olisivat a i n a s a m a t, muutenhan se on vain teoreettinen köyhyydentodistus. Kuitenkin materialistinen historiantutkimus osoittaa, että samanlaisilta näyttävien sosiaalisten ilmiöiden syyt voivat olla erilaiset. Esimerkiksi Lokakuun vallankumouksen ongelmat, johtuivat pääosin täysin erilaisista tekijöistä kuin Ranskan vallankumouksen ongelmat. Oleellista on, että todellisen humanistin, joka etsii ihmisen vapautuksen todellisia teitä tulee vaivautua erittelemään historiaa eikä turvautua fraasiin.

Joukkoliike on humanistille tärkeä ilmiö siksi, että vain joukkoliike voi tosiasiallisesti suorittaa yhteiskunnan perusteisiin saakka ulottuvan vallankumouksen, johtaa kapitalismista sosialismiin. Humanistin tehtävänä onkin osallistua vallankumouksen ehtojen erittelyyn ja osaltaan vaikuttaa siihen, että liike on tietoinen asemastaan ja tietoinen tehtävästään. Marxilaisen käsityksen mukaan vallankumouksellinen joukkoliike ei merkitse tietoisin aineksen katoamista, joukkojen pimeiden vaistojen valtaantäpääsyä, vaan tilannetta jossa laajat joukot osallistuvat tietoiseen liikkeeseen, ottavat tietoisesti oman kohtalonsa omiin käsiinsä.

Tietty yhteiskunnallinen irrationalismi on taustalla myös von Wrightin teesissä, että radikaali sitoutumattomuus on humanistin tunnus. Näkemystään hän perustelee sillä, että entisen vallan tilalle astuva uusi valta väistämättä muuttuu luonteeltaan taantumukselliseksi. Perustelu nostaa kaksi ongelmaa. Ensinnäkin voidaanko tulevan vallan mahdollisella kehityksellä perustella sitoutumattomuutta nyt? Eikö tietellisen humanismin toteamus, että kapitalistisen yhteiskunnan perusvääräisyys sisältyy itse yhteiskuntajärjestelmän perustaan, vaadi, että humanisti sitoutuu kapitalismin vastaiseen taisteluun ja tätä taistelua käyviin voimiin? Muutoinhan humanistinen ihanne on tuomittu jäämään utopiaksi. Toiseksi vetoaminen vallan väistämättömään muutokseen riippumatta sen sosiaalisesta sisällöstä ja luonteesta sivuuttaa jälleen ainoaksi hedelmälliseksi menetelmäksi osoittautuneen materialistisen yhteiskunta-analyysin. Reaalisien sosialismin materialistinen analyysi osoittaisikin von Wrightin käsityksen virheellisyyden.

Porvariston menetettyä edistyksellisen historiallisen roolinsa sen piirissä ovat voimistuneet pyrkimykset irroittaa humanismi tieteellisestä yhteiskuntateoriasta ja palauttaa se erilaisiin yksilö-psykologisiin, abstraktis-eettisiin, uskonnollisiin tai erilaisiin irrationalistisiin näkemyksiin. Tässä suhteessa von Wrightin tieteellisyyttä korostava puheenvuoro on ollut poikkeuksellinen ja merkittävä. Todellista humanismia, humanismin voimaa voidaan tarkastella kahdessa suhteessa, sen suhteessa aikansa tieteeseen ja sen suhteessa yhteiskunnalliseen käytäntöön. Juuri jälkimmäisen aspektin huomioiminen mahdollistaa eri kantoja kannattavien humanistien käytännöllisen yhteistyön ja tietyn lähenemisen näköalan.

Eräänä esimerkkinä abstraktista humanismista ovat Urpo Harvan kommentit von Wrightin artikkeliin. Hän väittää: "Niin erilaisia kuin humanistiset etiikat muuten saatavat olla, ne ovat yhteisrintamassa väkivaltaa vastaan."¹⁸ Tällä hän yrittää osoittaa, ettei marxilaisuus ole humanismi, koska se myöntää väkivallan osuuden historiassa ja myös uuden yhteiskunnan rakentamisessa.

Todellisuudessa humanismin peruskriteeri ei ole suhde väkivaltaan, vaan suhde ihmisen hyvään, pyrkimys luoda ihmisen kehitykselle suotuisat olosuhteet. Humanistit ovat kyllä olleet keskenään eri mieltä siinä, voidaanko väkivaltaa käyttää humanistisen ihanteen toteuttamisessa. Marxilaiset eivät myöskään ole yrittäneet "osoittaa väkivallan oikeutusta", kuten Harva väittää, marxilaiset ovat ainoastaan tunnustaneet sen *r e a a l i s u u d e n*. He ovat myöskin sitä mieltä, ettei väkivalta siitä katoa, jos marxilaiset sen tuomitsevat, se pitää myös hävittää. Silloin onkin jo vastattava kysymykseen miten se hävitetään. Tässäkin kysymyksessä on asennoiduttava tieteen, tosiasioiden tutkimisen kannalta ei toivomusten kannalta. Ja koska yhteiskuntatiede osoittaa, että väkivalta on sidoksissa tiettyyn tuotantotapaan tiettyyn luokkaan ja tiettyyn aikakauteen ja se osoittaa myös, että kapitalisti voidaan vain pakottaa luopumaan vallasta, se on pakotettava, siis käytettävä jonkinlainista väkivaltaa, jonka muodot tietenkin voivat olla erilaisia.

Urpo Harvan abstraktis-eettinen näkökanta ja siihen liittyvä kyvyttömyys ymmärtää yhteiskunnallisen lainalaisuuden luonnetta tekee hänet kyvyttömäksi ymmärtämään myös sitä miksi Marx piti virheellisenä jo utopistisosialistien yrittämää temppea saada kapitalistit luopumaan riis-

18. Urpo Harva: Onko marxismi humanismia? Kanava 1/1977, s. 32.

tosta saarnaamalla moraalialla. Harva arvelee, että tämä olisi johtunut siitä, että Marx piti heitä niin "pahan vallassa" olevina.

HUMANISMI

Marxin analyysi lähtee siitä, että hän piti kapitalistiluokan käyttäytymisen perusteena luokan yhteiskunnallista asemaa ja etuja. Hänen näkökannaltaan kapitalistit ovat riistäessään täsmälleen yhtä vähän "pahoja" kuin kivi tippuessaan maahan jonkin aikaa sen jälkeen kun se on heitetty ilmaan. Marx kirjoittaa Pääoman alkulauseessa: "En kuvaile suinkaan ruusunhohtoisin värein kapitalisteja ja maanomistajia. Tässä on kuitenkin kysymys henkilöistä vain sikäli kuin he ovat taloudellisten kategorioiden henkilöitymiä... Käsitän taloudellisen yhteiskuntamuodostuman kehityksen luonnonhistorialliseksi prosessiksi, ja siksi minun kannaltani, vähemmän kuin miltään muulta kannalta voidaan tehdä yksityinen henkilö vastuunalaiseksi olosuhteista, joiden luomuksena hän yhteiskunnallisesti pysyy, niin paljon kuin hän yksityishenkilönä voikin kohota niiden yläpuolelle."¹⁹ Koska on kyse yhteiskunnallisista lainalaisuuksista humanistin perustehtävä ei ole luokitella yksityisiä henkilöitä hyviksi tai pahoiksi vaan luoda olosuhteet, jotka tekevät heidät hyviksi.

Kaiken esitetyn perusteella voidaankin todeta, että aikamme humanismilla on kaksi perusominaisuutta. Ensinnäkin sen tieteellisyys ja toiseksi sen yhteys käytäntöön. On siis selvää, että monet irrationalismiin perustuvat ideologiat, kuten kristillisyys ja eksistentialismi eivät ole aikamme edistyneimmistä humanismista, vaikka ne voivatkin sisältää humanistisia tendenssejä. Luonteensa vuoksi ne ovat kyvyttömiä ratkaisemaan ihmiskunnan suuria kysymyksiä.

Porvaristo propagoi myös erilaisia reformistisia ja revisionistisia virtauksia, kuten "demokraattista" ja "eettistä" sosialismia todellisenä marxilaisena humanismina. Mm. Urpo Harva kirjoittaa: "Marxilaisuuden valtavirta ei ole paljossakaan uushumanismin jatkoa eikä se yleensä liity klassiseen humanismiin... Mutta marxismien valtavirran ohessa on havaittavissa liike, joka nojautuu selvästi humanismin suureen traditioon ja jota sen takia voisi nimittää humanistiseksi marxismiksi."²⁰

Harvan väitteen alkuosa perustuu jo esitettyyn väkivalta-teesiin, emmekä puutu siihen sen enempää. Toisella ryhmällä tarkoitettaneen erilaisia eettisen sosialismin ym. virtauksia. Näistä on todettava, että sosialismin eettinen perustelu olisi mahdollista vain, jos eettiset lainomaisuudet olisivat olemassa aineellisesta tuotannosta riippumatta ja että ne olisivat ihmisen ajatuksia, tunteita ja tekoja mää-

19. Karl Marx: Pääoma 1. osa, Moskova 1974, s. 17—18.

20. Urpo Harva, mt. s. 34.

rääviä alkusyitä. Se edellyttäisi niiltä tiettyä muuttumatto-
muutta. Näin ei kuitenkaan todellisuudessa ole, vaan eetti-
set katsomukset ovat päinvastoin itse muuttuneet ja kehiti-
tyneet yhteiskunnallisen perustan muuttuessa, ja sen vai-
kutuksesta. Verratkaamme vaikkapa orjanomistusyhteiskun-
nan ja sosialismin moraalisaantöjä.

Yhteiskunnallis-historiallinen käytäntö on vahvistanut,
että juuri tieteellinen sosialismi, marxismi-leninismi, on
eettistä sosialismia ilman lainausmerkkejä. Se on todellisuu-
den vallankumouksellisen uudistamisen teoriana ja mene-
telmänä²¹ ensi kerran asettanut humanismin tieteelliselle
perustalle, antanut sille konkreettis-historiallisen toiminnan
luonteen osoittaessaan käytännölliset keinot humanististen
ihanteiden toteuttamiseksi. Toisin sanoen sen tieteellis-me-
todologiset ja eettis-humanistiset tehtävät ovat kiinteässä
yhteydessä toisiinsa.

Näkisimme, että tällä hetkellä humanistin keskeinen
ominaisuus on rohkeus keskustella edessä olevista tehtä-
vistä ja rohkeus toimia niiden toteuttamiseksi. Käsittääk-
semme se vaatii radikaalia irtisanoutumista monopolien
eduista ja järjestäytynyttä taistelua työväenluokan rinnalla.
von Wright kirjoittaa: "Niin kauan kuin ihmiskunnalla on
paha omatunto kiduttajien ja sortajien teoista, elää myös
toivo, että taipaleemme päämäärä takaiskuista huolimatta
on maanpäällinen regnum hominis." Niin on — toteutta-
kaamme se!

21. Huvittava on muuten Osmo Jussilan häikäisevä vasta-argumentti
von Wrightin näkemykseen Marxin teorioiden tieteellisyydestä. Jus-
sila kirjoittaa: "Marxin vertaaminen Galileihin on mielenkiintoinen
mutta rohkea (niinpä niin — vaikerteleva humanisumme!). Galilein
arvo lienee siinä, mitä voidaan katsoa hänen tieteestään seuranneen
luonnon ymmärtämisen ja hallinnan suhteen. Mutta Marxin teorian
mukaista yhteiskuntaa ei liene missään" (mt., s. 559). Mitähän yh-
teiskuntaa Marx oikeastaan Pääomassa analysoi? — Luulemme, että
Jussila itse parhailaan elää sellaisessa yhteiskunnassa.

Marxilais-leniniläisen kirjallisuuden päivät 18.–27. 3. 1977

Marxilaista kirjallisuutta monipuolisesti esittelevät päivät järjestetään tänä vuonna toisen kerran. Tähän alunperin SOL:n aloitteesta perustettuun vuosittaiseen tapahtumaan osallistuvat SKP, SDNL, SOL, KTL, Tutkijaliitto.

Kirjallisuuden päivien teemat liittyvät Lokakuun vallankumouksen 60. juhlavuoteen. Päivien aikana tehdään tunnetuksi ennen muuta sosialistista vallankumousta ja sosialismin ja kommunismin rakentamisen kysymyksiä käsittelevää kirjallisuutta. Perustan muodostavat sellaiset marxismi-leninismin klassikot kuin "Kommunistisen puolueen manifesti" ja "Valtio ja vallankumous". Samalla esitellään monipuolisesti myös uutta marxilaista poliittista ja tieteellistä kirjallisuutta.

SOL:n järjestöt organisoivat päivien aikana laajaa kirjallisuuden myyntiä ja kirjanäyttelyitä korkeakouluissa ja oppilaitoksissa. Yleisen poliittisen ja maailmankatsomuksellisuuden kirjallisuuden ohella tehdään tunnetuksi myös eri tieteenaloille soveltuvia klassikoiden teoksia. Eräänä tärkeänä muotona ovat luento- ja keskustelutilaisuudet, joissa käsitellään päivien teemoihin liittyviä ajankohtaisia aatteellis-poliittisia ongelmia.

Raportteja

Opintotukikamppailu kiristyy — heikennyksiä yritetään vakinaistaa

Opintotuen kehittämistoimikunta jätti 10. 2. 1977 mietintönsä, joka on saanut opiskelijoiden keskuudessa tyrmistyneen vastaanoton. Toimikunnan esitykset johtaisivat toteutuessaan opintotuen fyrrkkään heikkenemiseen sekä lukuvuonna 1977 —78 että pitemmälläkin aikavälillä. Kevään 1976 opintotukipäätöksiin verrattuna merkitsevät Kurrin toimikunnan esitykset, että ensi lukuvuonna opiskelijoiden käytettävissä oleva opintotuki supistuu noin 177 miljoonalla markalla.

Seuraavassa tarkastelemme opintotukitilannetta kokonaisuudessaan ja arvioimme alustavasti toimikunnan esitystä ja sen vaikutuksia. Lisävalaistusta kysymykseen löytää SOL:n Punaiset Vihkot numero 12:sta, joka käsittelee opintotukitaistelun kokemuksia. — Toimitus.

Joulukuussa 1976 eduskunta teki opintotukilakiin vakavan heikennyksen. Oikeiston ja keskustan äänin muotoiltiin lakiin muutos, jolla voidaan vuoden 1977 aikana toteuttaa pankkien vaatima 15 %:n (n. 100—150 milj. mk:n) supistus opintolainatakaustointiaan. Lain perustelujen mukaan se toteutetaan ottamalla kaikkien vanhempiensa luona asuvien ja ainakin kaikkien alle 20-vuotiaiden osalta vanhempien varallisuus huomioon tukea myönnettäessä. Tämä heikentää tilannetta erityisesti keskias-

teella, missä suurempi osa opiskelijoista on lähtöisin työläisperheistä.

Lupailuista huolimatta opintotukeen ei ole tulossa mitään parannuksia, vaan kaikki "uudistukset" toteutetaan supistusten muodossa. Alensivatpa hallitus ja oikeisto opintorahankin reaaliarvoa nostamalla sen markkamäärää ainoastaan 50—100 mk. Lisäksi tähän tarkoitukseen vuodelle 1976 budjetoiduista määrärahoista jäi jakamatta noin 10 milj. mk, ja tälle lukuvuodelle korkotukeen budjetoiduista rahoista jää pankkien supistusten vuoksi jakamatta noin 20—30 %.

SKDL:n eduskuntaryhmä esitti budjettikäsittelyn yhteydessä opintorahamäärärahoja korotettavaksi 300 milj. mk:lla peruskoulun jälkeisiä opintoja harjoittaville opiskelijoille. SKDL:n ja SDP:n eduskuntaryhmät tukivat kansanedustaja Steniuksen (komm.) aloitteita 100 milj. mk:n määrärahasta opintolainojen ylimääräiseen korkotukeen ja 10 milj. mk:n määrärahasta vaikeassa taloudellisessa asemassa olevien vapauttamiseksi lainojen takaisinmaksusta.

Syksyn supistuksia ei ole peruttu ja lainansaanti on edelleen vaikeata, vaikka opetusministeriö lupasi syksyllä, että ns. lisälainoja "tullaan myöntämään vähävaraisille." Kieltäytyessään neuvottelemasta lainakysymyksestä SYL:n kanssa Rahalaitosten neuvottelukunta totesi 19. 1. 1977, ettei sen tehtäviin "kuulu käsitellä jäsenrahalaitosten luotonantopoliitiikan perusteita eikä luotonmyöntämiskriteerejä". Se siis antaa vain yleiset ohjeet opiskelijoiden kurjistamisesta.

Mitään ratkaisua ei ole tehty opiskelijoiden toimeentulon palauttamiseksi entiselle tasolle. Pääinvastoin, saman aikaisesti asuntohallitus on antanut luvan korottaa opiskelija-asuntoloiden vuokria 2,45 mk/m². Myös muiden opiskelijoiden vuokrat nousevat helmi-maaliskuussa vuokrasulun päättyessä. Myös opiske-

lijoiden vaikeudet kesätyön saannissa lisääntyvät koska virallistenkin arvioiden mukaan työttömyys tulee ylittämään 150 000 rajan.

VOTK:n uudet ohjeet purevat

On saatu myös ensimmäisiä tietoja Valtion opintotukikeskuksen antamien opintomenestystä opintotuen saannin kriteerinä kiristävien ohjeiden vaikutuksesta. Esimerkiksi Turun yliopistossa riittämättömän opintomenestyksen perusteella hylättyjen kappalemäärä on noussut lukuvuoden 1974/75 viidestä 37:ään lukuvuonna 1975/76. Kuluvana lukuvuonna oli jo marraskuussa 1976 hylätty 30 anomusta.

Kiristämistä on suoritettu myös myöntämällä tuki vain puoleksi lukuvuodeksi. Esimerkiksi Tampereen yliopistossa näitä on myönnetty seuraavasti:

1972/73	—
1973/74	—
1974/75	30
1975/76	177
1976/77	162 (marraskuu -76)

Tiukentamiskriteerin ennakkovaikutuksena on myös hakemusten määrä laskenut. (Tuurala, Jukka: Opintomenestys opintotuen myöntämisen edellytyksenä korkeakouluissa, Tampereen Yliopisto 1976)

Miksi "opintotuen kehittämistoimikunta" asetettiin?

Syyskuun 3. päivänä 1976 opetusministeriö asetti toimikunnan selvittämään opintojen rahoituskysymystä. Toimikunnan puheenjohtajaksi nimettiin VOTK:n johtaja Eero Kurri. Toimikunta sai tehtäväkseen esittää lokakuun loppuun mennessä myös lukuvuoden 1976/77 opintotukitilanteen ratkaisemista. Täläistä esitystä se ei kuitenkaan koskaan tehnyt.

Pankkien supistusoperaatio oli välittömänä syynä toimikunnan asettamiselle, mutta asia oli ollut vireillä jo viime vuoden alusta. Toimikunnan asettamiselle voidaan nähdä seuraavat tavoitteet:

— Voimistaa opintotuen avulla suurpääoman koulutuspolitiikan yleistä pyrkimystä lyhyempiin opintoihin sekä säästää näin suurpääoman palkkakustannuksia, joita sivistyneistön ja toimihenkilöiden kasvu on rasittanut, ja käyttää opiskelijoita toimihenkilöiden palkkojen polkemisessa.

— Tehostaa opintotuen avulla opiskelijoiden aatteellis-poliittista valvontaa voimistamalla toimeentulon epävarmuutta, riippuvuutta pankeista sekä opiskelun ja työn vuorottelun kapitalistisen periaatteen avulla.

— Tehostaa opintotuen käyttöä opiskelijoiden hioamisen välineenä.

— Suunnata opintolainoihin käytettyjä varoja suurpääoman EEC-investointeihin, muuttaa pankkien luottopolitiikan rakennetta työtätekeville epäedullisemmaksi.

— Antaa poliittinen isku opiskelijaliikkeelle, lannistaa se.

Näiden yleisimpien tavoitteiden pohjalta toimikunnan tehtävänä oli:

1. Saada opintotukeen suoritettut supistukset pysyviksi suurpääoman vaatimusten mukaisesti.

2. Siirtää vastuu heikennyksistä suurpääomalta valtiovalalle. Syksyn ennennäkemätön opiskelijoiden vastaprotesti osoitti, miten vaikeaa pankkien on toteuttaa opiskelijoiden toimeentulon kaventaminen ja opintotukijärjestelmän romuttaminen.

3. Mahdollisimman laajojen piirien mukaansaanti ja erityisesti opiskelijaliikkeen johtotason integrointi uuteen linjaan. Toimikunnan jäseninä olivatkin mm. SYL:n puheenjohtaja Sulkko (kesk.), STOL:n pääsihteeri Rantanen (sd) ja ns. asiantuntijajäsenenä KOJ:n johtoon kuuluva Martti Mellais. Valtion ja pank-

kien edustajien lisäksi asiantuntijoina olivat myös edustajat SAK:sta, TVK:sta, Akavasta ja MTK:sta.

4. Uudistaa valtiovalan virallisten dokumenttien vanhentunut opintotukilinja. Vuonna 1973 valmistunut VOTK:n johdokunnan mietintöhän esitti vielä opintorahan kehittämistä, jopa siten, että 70 % korkeakouluopiskelijoista saisi vuonna 1980 "keskimääräiset opiskelukustannukset" kattavan opintorahan. (ks. SOL:n Punaiset Vihkot 12, s. 42). Tarvittiin siis uusi paperi. Uuden linjan oli kylläkin esittänyt jo joulukuussa 1974 mietintönsä jättänyt Nummisen virkamiestyöryhmä, jonka esityksiä ei koskaan julkistettu ja jonka esitykset vastaavat nyt omaksuttua linjaa. Työryhmän sihteerinä toimi johtaja Kurri VOTK:sta.

Mitä Kurrin toimikunta esittää?

Toimikunnan esitykset ovat opiskelijoiden ja koko työtätekevän väestön kannalta hälyyttäviä, ja johtavat toteutuksessaan varsin laajoihin muutoksiin maamme koulutusjärjestelmässä. Esityksen pääkohdat ovat seuraavat:

1. Ei välittömiä toimia opiskelijoiden tilanteen korjaamiseksi.
2. Pyritään saamaan pankkien supistukset pysyviksi ja jatkuvaksi linjaksi opintotuessa. Toteutetaan pankkien vaatima supistus opintotukeen lukuvuoden 1977/78 aikana jopa huomattavasti esitettyä suurempana.
3. Hylätään kokonaan opintorahan kehittämislinja sanoissakin. Ehdotetaan, että opintorahojen markkamäärät pysyisivät ennallaan vuoteen 1985 saakka.
4. Ei astuta pankkien eikä suurpääoman varpaille: niille jäisi veto-oikeus opintotukeen, koska järjestelmän perustaksi jäisi pankkien kontrolloima lainajärjestelmä. Rahoitusta ei myöskään miltään osin suunnata suurpääomalle.

5. Yritetään ajaa pysyvät heikennykset läpi näennäisillä reformeilla, joita mainostetaan "opiskelukustannusten alentamisena".

Todellisuudessa opiskelukustannukset eivät alene. Toimikunta ei esitä mitään välittömiä ratkaisuja. Saman aikaisesti hallituksen käytännön teot nostavat koko ajan kustannuksia: asuntoloiden vuokriin hyväksytään jopa yleiset aravavuokrien korotukset ylittävät korotukset, liikevaihtoveron korotus on johtanut hintojen nousuun, oppikirjojen hinnat ovat nousseet huomasti jne.

Myös "välillisen opintotuen" kehitys toteutetaan opiskelijoiden ja työtätekevien kustannuksella. Esim. asuntohallituksen opiskelija-asuntotyöryhmä esittää, että opiskelijoiden asumistuen mahdollinen laajentaminen toteutetaan vähentämällä opiskelija-asuntotuotantoa. Kuitenkin tämän tapaisilla "uudistuksilla" perustellaan 20—40 %:n supistukset pankkien opintolainanantoon.

6. Jyrkennetään porrastusta eri koulutustasojen välillä. Näin heikennetään työlisperheiden lasten mahdollisuuksia jatkaa korkeampaan koulutukseen.

Pankkien osuus laskee, valtion menot pienenevät

Toimikunnan esityksistä seuraa, että nykyiset lainapääomat tulisivat jyrkästi alenemaan tulevaisuudessa. Kurrin toimikunta esittää, että 8—9 vuodenkin päästä opiskelijoiden tukeen suunnatut valtion varat olisivat noin 300 miljoonaa markkaa ja kuntien osuus noin 80 miljoonaa, eli yhtä suuret kuin 1976 englantilaisiin Hawker Siddley Hawk -sotakoneisiin varatut 330 mmk.

Sen sijaan valtion tuki suurpääomalle on kasvanut aivan toisenlaisissa prosenttiluvuissa. Vuodesta 1968 vuoteen 1975 kasvoi valtion suora tuki yhtiöille 356 % clinkeinoelämän edistämisen nimik-

keen alla. Vuonna 1975 suora tuki oli jo 4 480 milj. mk, kun yritysten samana vuonna maksamat verot olivat vain 1 638 milj. mk. (SOL:n Punaiset Vihkot 12, s. 101).

Toimikunnan esitysten koulutuspoliittiset seuraukset

Jos toimikunnan esitys toteutuu opintotuki heikkenee lukuvuonna 1977/79 n. 170 mmk. Samalla opiskelijoiden velkaantuminen jatkuu edelleen voimakkaana koko seuraavan vuosikymmenen, vaikka tuki ei alkuunkaan riitä 9 kuukauden opiskeluun.

Toimikunnan esitys aiheuttaisi ainakin seuraavia koulutuspoliittisia vaikutuksia:

1. Koulutuskustannukset suunnataan entistä laajemmin opiskelijoiden itsensä ja heidän vanhempiansa kannettaviksi. Pahimmin se suuntautuu vähävaraisiin perheisiin, joilla ei ole varaa kustantaa lastensa opiskelua. Erityisen hyvin tämä tendenssi näkyy kotona asuvien tuen pienentämisestä jopa 60 prosentilla. Kotona asuvien järjetön rankaiseminen johtaa myös tarpeettomaan siirtymiseen kodin ulkopuolelle ja heikentää yleistä opiskelijoiden asuntotilannetta.

2. Koulutustasojen vastakkainasettelu johtaa Uuden Suomen vaatimaan "liikamääräisen oppi-arvontavoittelun supistamiseen". Tämä johtaa työväenluokan sivistyksellisten mahdollisuuksien heikkenemiseen, sillä juuri vähävaraisista perheistä olevien on pakko suuntautua lyhyemmässä ajassa tapahtuvaan koulutukseen, siis alemmille koulutustasoille. Näin ollen toimikunnan esitys toteuttaisi erään suurpääoman koulutuspolitiikan päätavoitteen ja sulkisi entistä tiiviimmin paljon puhutut "avoimet väylät korkeakouluihin".

3. Opintotuen heikentäminen johtaa lisääntyvään työssäkäyntiin opiskelun ohel-

la, jota mm. SYP:n pääjohtaja Tiivola esitti useaan otteeseen viime syksynä (Ks. esim. Aamulehti 18. 9. 1976). Näin saadaan opiskelijoista halpaa työvoimaa ja edistetään OECD:n kehittelemän ns. jaksottaiskoulutuksen toteuttamista sekä opiskelijoiden aatteellis-poliittista valvontaa.

Vaikka Kurrin toimikunnan esitys onkin täysin suurpääoman asettamien sällöllisten tavoitteiden mukainen, heijastuu opiskelijoiden voimakas joukkokamppailu esityksessä siten, että toimikunnan on verhottava tavoitteensa yläviin korulauseisiin "sosiaalisesta tarveharkinnasta" ja "opiskelukustannusten alentamisesta". Tyynnyttelyn sumuverhon suojissa toimikunta yrittää esittää periaatteellisesti uutta ja työväenluokan etujen vastaista linjaa. Esitykset osoittavat myös entistä selvemmin kytkennän sosiaalikkampailun ja koulutuspolitiikan välillä.

Vastaisku välttämätön

Kurrin toimikunnan lähtökohtana on ollut periaate, että opintotukeen käytettävissä olevien varojen summa on potti, jota ei voida lisätä, mutta jossa voidaan suorittaa "uusjako". Tätä taustaa vasten koko kysymys yhdistyy suoraan kamppailuun talouspolitiikan suunnasta, kamppailuun kulutuskysynnän supistamisen politiikkaa vastaan. SKP esittää asiakirjassaan "Demokraattinen tie ulos kriisistä" nimenomaan palkkojen, eläkkeiden ja opintorahojen korotusta nykyisen kriisin ratkaisemisen keskeisenä kysymyksenä. Myös opiskelijaliikkeen on torjuttava virheelliset perustelut "rajalisista mahdollisuuksista", jotka toimivat vain suurpääoman tuen lisäämisen verhona ja vaikeuttavat paljolti työtekevän väestön ostokykyyn nähden liialliseen tuotantoon perustuvan laman ratkaisua.

On muistettava, ettei toimikunnan työ ole vielä hallituksen päätös. Hallituksella on mahdollisuudet vielä tänä keväänäkin tehdä parannuksia opiskelijoiden asemaan. Hallitusta on vaadittava antamaan uusi opintotukilakiesitys ja lisäbudjetti, jossa opintorahamäärärahoja korotetaan tuntuvasti. Hallituksen on myös otettava kielteinen kanta Kurrin toimikunnan skandaalimaisiin esityksiin.

Jos Kurrin esityksiin suhtaudutaan opiskelijaliikkeen piirissä myötäilevästi tai välinpitämättömästi, se merkitsee yhä suurempaa mahdollisuutta, että kyseiset esitykset muuttuvat sellaisinaan laeiksi, asetuksiksi ja valtioneuvoston päätöksiksi. Valtakunnallisilta opiskelijaliitoilta, erityisesti SYL:ltä on vaadittava selvä ja kielteinen kanta näihin kurjistamisesityksiin.

Matti Laine

Kapitalismin talous 1976 — katsaus vuoteen 1977

Julkaisemme jo neljäntenä keväänä peräkkäin Jürgen Kuczynskin vuosikatsauksen kapitalismin maailman talouteen. Jälleen kerran hän voi viitata aikaisempiin katsauksiinsa todeten niiden toteutuneen ja OECD:n ennusteiden osoittautuneen toinen toisensa jälkeen paikkansa pitämättömiksi. Miten OECD:n arvoiden käy kuluvana vuonna? Miten käy inflaation, työttömyyden ja bruttokansantuotteen kehityksen kapitalistisissa maissa vuonna 1977? Artikkelin on Horizont-lehdestä suomentanut Raimo Lovio. — Toimitus.

Kapitalististen maiden taloudelle oli vuonna 1976 ominaista erittäin suuri epävakaisuus. Harvoin on valtiomonopolistisen kapitalismin historiassa tapahtunut talouden kehityksessä niin voimakkaita heilahduksia yhden vuoden aikana.

Talven ja kevään nousu

Jaksottainen ylituotantokriisi saavutti tunnetusti syvimmän aallonpohjan vuonna 1975. Sitä seurasi nousu, joka oli niin voimakas, että imperialististen maiden hallitusjohtajat päättivät kesäkuussa 1976 Puerto Ricossa Fordin ja Schmidtin johdolla tehdä kaikkensa hillitäkseen nousua. Kun muistetaan, että OECD ennusti 17. 12. 1975 USA:n bruttokansantuotteen kasvavan 5,75 prosenttia vuonna 1976 ja se tosiasiaa kasvoikin vuoden ensimmäisellä neljänneksellä 9,2 prosentin vuosivauhdilla, ja kun muistetaan, että Liittotasavallan teollisuustuotannon indeksi kohosi elokuun 1975 91 pisteestä

119 pisteeseen huhtikuussa 1976, niin ymmärretään Fordin, Schmidtin ja heidän kollegojensa pelko villistä noususta, jota väistämättä seuraisi melko pian uusi hyvä kriisi.

Stagnaatio kesällä ja syksyllä

Kuitenkin näiden herrojen pelko oli täysin aiheeton. Jos he olisivat tarkas-

telleet maidensa talouden kehitystä hie-
man tarkemmin, he olisivat huomanneet,
että nousu oli jo päättymässä. Ja lisäksi:
normaali nousu, johon hallitusjohtajat ja
talousasiantuntijat olivat tuodittautuneet,
olikin muuttunut stagnaatioksi. Teollisuus-
tuotanto kehittyi johtavissa monopoli-
pääoman maissa seuraavasti (1970 =
100):

	USA	Japani	SLT	Englanti	Ranska	Italia
1. vuosinelj.	118	119	110	103	121	115
2. vuosinelj.	120	126	113	104	121	121
3. vuosinelj.	121	126	112	103	126	122
Lokakuu	121	125	113	103	123	121

Kaikissa maissa vallitsi kesän jälkeen teollisuustuotannon stagnaatio tai jopa hienoinen lasku. Ei olekaan ihme, että puoli vuotta Puerto Ricon kokouksen jälkeen joulukuun lopulla 1976 Japanin ja Liittotasavallan pääministerit sekä USA:n tuleva presidentti keskustelivat uuden kokouksen välttämättömyydestä, kokouksen, jossa pitäisi keskustella siitä kuinka voitaisiin saada aikaan edes pieni nousu talouden kehityksessä.

International Herald Tribune luonnehti 27. joulukuuta mennyttä vuotta todella onnistuneesti skitsofreeniseksi.

Ennusteet ja todellisuus vuonna 1976

On mielenkiintoista todeta, mitä pääoman asiantuntijat ennustivat vuodelle 1976 ja miten ennusteet vuoden kuluessa muuttuivat. OECD:n jäsenmaidensa bruttokansantuotteen kehitystä koskevat ennusteet muuttuivat seuraavasti (prosentteja):

17. 12. 1975	4
21. 6. 1975	6
14. 9. 1976	5,5

Todellisuudessa teollisuustuotanto kasvoi 5 %. Ennusteet heilahtelivat neljän ja kuuden prosentin välillä eli 50 prosentin verran. Koska bruttokansantuote laski vuonna 1975 2 %, kasvoi se keskimäärin kahtena viime vuonna monopolipääoman maissa n. 3 %, mikä on vähemmän kuin kolmannes sosialististen maiden bruttokansantuotteen kasvusta.

Ennusteet vuodelle 1977

OECD julkaisi 23. joulukuuta ennusteensa vuodelle 1977. Die "Welt" kirjoitti tästä ennusteesta kapitalistien näkökulmasta oikeutetusti 27. joulukuuta otsikolla "OECD:n talousennuste odotettua epäsuotuisampi". Tämän lukijalle OECD:n ennuste, joka ei luvannut voimakasta nousua kapitalistiselle taloudelle, ei tietenkään ole odottamaton. OECD ennusti seuraavat bruttokansantuotteen kasvuprosentit:

OECD-maat yhteensä	4
Japani	6,5
USA	4,5
SLT	3,5
Muut OECD-maat	2

Liittotasavallan talousministeriö on optimistisempi ja odottaa maan bruttokansantuotteen kasvavan 4,5 %, mikä sekin on alhaisempi kuin 5,5 prosentin arvio vuodelle 1976. USA:lle OECD ennusti vuodelle 1976 5,5 prosentin nousua, joten vuoden 1977 ennuste — 4,5 % — osoittaa myös käännettä epäsuotuisaan suuntaan. Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että OECD näkee tulevan talouskehityksen epävarmempuna kuin vuosi sitten.

Vuosi sitten aloitin katsauksen vuodelle 1976 siteeraten Siegbert Kahnin kirjoitusta: "Yleisesti voidaan todeta, kuten Liittotasavallan työnantajaliittojen ylläpitämä talousinstituutti totesi jo vuonna 1968, että taloudellisten ennusteiden 'osumatarkkuus' on erittäin vähäinen. Lähes 60 prosentissa kaikista tapauksista odotettu kehitys yliarvioitiin reippaasti, noin 25 prosentissa se aliarvioitiin ja 15 prosentissa kaikista tapauksista tehtiin täydellisiä virhearviointoja." (ks. Soihitu 1/76). Me marxilaiset olemme Marxin, Engelsin ja Leninin tutkimusten ja johtopäätösten perusteella saaneet paremman kuvan kapitalistisen järjestelmän toiminnasta: tätä järjestelmää luonnehtii talouden anarkia, politiikan ja talouden, yleisen kriisin ja suhdannekehityksen kiinteä vuorovaikutus. Ja siksi on mahdoton tehdä tarkkoja ennusteita bruttokansantuotteen tulevasta kehityksestä.

Voi olla, että bruttokansantuote monopolipääoman maissa kohoaa 4 % vuonna 1977 — kuten OECD ennustaa —, mutta voi yhtä hyvin olla, että se laskeekin yhden prosentin.

Kuten totesin vuosi sitten, tämä ei kuitenkaan merkitse, ettei "marxilainen tutkija voisi tehdä esimerkiksi työttömyyden kehityksestä mitään ennusteita". Silloin kirjoitin: "Mitä työttömyyteen tulee, niin kirjoitin siitä vuoden 1975

alussa, että 'vuonna 1975 on odotettavissa työttömyyden enemmän kuin kaksinkertaistuvan verrattuna vuoteen 1974 ... Vuosi 1975 tulee epäilemättä tuomaan suurimman työttömyyden imperiaalistien maiden kokonaisalueella sitten vuoden 1939. Saksan Liittotasavalta voi yksin kehuskella sillä, että maassa on vähemmän työttömiä kuin vuonna 1945 ja 1946 eli fasistisen talouden täydellisen romahtamisen jälkeen'. Ja juuri näin on käynyt. Työttömyys on OECD-maissa ollut vuonna 1975 yli kaksinkertainen verrattuna edelliseen vuoteen — myös Liittotasavallassa ... Mutta miten työttömyys tulee kehittymään vuonna 1976? Tästä voidaan esittää varma ennuste: On aivan samantekevää, miltä bruttokansantuotteen kehitys tulee näyttämään — nouseeko se vai pysähtyykö se. Vuoden 1976 työttömyys tulee varmasti olemaan korkeampi kuin vuoden 1974, ehkä jopa korkeampi kuin vuonna 1975." Molemmat ennusteeni ovat olleet oikeaan osuvia. Vuodelle 1977 voimme ennustaa samankaltaista kehitystä. Vaikka bruttokansantuote ja teollisuustuotanto on vuonna 1976 epäilyksittä noussut, on työttömyys pysynyt korkealla tasolla, tai on jopa, kuten Englannissa ja Ranskassa, noussut vuodesta 1975. Myös vuonna 1977 työttömyys tulee pysymään viime vuoden korkealla tasolla tai jopa nousemaan. Eräs ero tämän ja viime vuoden välillä kuitenkin on: nyt ovat myös monopolipääoman asiantuntijat "pessimistisiä" työttömyyden kehityksen suhteen. Esimerkiksi länsi-berliiniläinen tutkimuslaitos DIW ennustaa, että työttömyys EEC-maissa tänä talvena tulee ylittämään edelliseltä talvelta peräisin olevan ennätyksen: 5,5 miljoonaa virallisesti rekisteröityä työtöntä.

Ennusteet tälle vuodelle (verrattuna vuoteen 1976) ja sitä aikaisempi kehitys näyttää seuraavalta (työttömyys prosentteina):

	1975	1976 ennuste	1977
USA	8,5	9,7	alempi
Japani	1,9	2,1	korkeampi
SLT	4,7	4,7	korkeampi
Ranska	3,8	5,5	alempi
Englanti	4,4	6,0	korkeampi
Italia	3,3	6,2	korkeampi

Ennusteet vuodelle 1977 ovat maiden hallitusten tai ministeriöiden ennusteita. Ennustajat ovat viime vuoden kuluessa oppineet, että on järjetöntä tehdä tarkkoja ennusteita, ja jotkut ovat myös oppineet, ettei työtätekeviä ole enää niin helppo harhauttaa kuin vuosi sitten. Olen EEC:n asiantuntijoiden kanssa samaa mieltä, että todennäköisimmin työtömyys pysyy ennallaan tai jopa lisääntyy.

Investointien tyyppien muuttuminen

Monopolipääoman kaikki tutkimuslaitokset valittavat, että investoinnit nousivat viime vuonna niin vähän. Mutta miksi niiden olisi pitänyt nousta voimakkaammin? Eihän nykyinenkin tuotantokapasiteetti suhdannekriisin takia ole täysin käytössä.

Tämä ei merkitse, ettei mitään investointeja tehtäisi. Investointien tyyppi on kuitenkin muuttunut. Katselkaamme tilannetta Liittotasavallassa, josta on olemassa suhteellisen tarkkoja tietoja. Liittopankin tilastojen mukaan teollisuusinvestoinnit laskivat vuoden 1973 alun ennätystasosta (39 mrd. DM) vuoden 1975 alkuun (n. 33 mrd DM) ja nousivat sen jälkeen hyvin hitaasti (36 mrd DM; kaikki luvut kiintein hinnoin) IFO-instituutin tietojen mukaan v. 1972 teollisuusinvestoinneista oli 35 % laajennusinvestointeja, 40 % rationalisointiinvestointeja ja 25 % uusintainvestointeja. Mutta vuonna 1977 laajennusinvestointien osuus oli enää 15 %, kun taas rationalisointi-investointien osuus oli kas-

vanut 49 prosenttiin ja uusintainvestointien 36 prosenttiin. Koska yhä vähemmän investoinneista on suunnattu laajennuksiin, kasvaa tuotantokapasiteetti suhteellisen hitaasti. Jos verrataan vuoden 1977 investointeja vuoden 1972 lukuihin niin havaitaan, että kapasiteettia laajentavat investoinnit ovat vähentyneet 20 %, uusintainvestoinnit kasvaneet 9 % ja rationalisointi-investoinnit 11 %. Erään IFO-instituutin työntekijän laskelmien mukaan laskeekin investointitavarateollisuuden kasvuvauhti tänä vuonna vuoden 1976 kuudesta prosentista neljään prosenttiin.

Työtätekevien elintaso

Kaikissa imperialistisissa maissa on työtätekevien ostovoima laskenut — näin jopa virallisten tilastojen ja julkaistujen hallitusohjelmien mukaan. Lähes kaikkien imperialististen maiden hallitusten ohjelmat odottavat vuonna 1977 reaalipalkkojen laskevan, toisaalta ne myös OECD:n tavoin odottavat hieman laantuneen inflaation uudelleen kiihtyvän. Samanaikaisesti suunnitellaan varustelumenojen nostamista vähentämällä sosiaalimenoja. Imperialististen maiden hallitusten ohjelmien mukaan on vuonna 1977 odotettavissa ostovoiman aleneminen, korkea työttömyys, sosiaalimenojen karsiminen, inflaation kiihtyminen ja lisääntyvät varustelumeno. Kasvava lakkoliikehdintä, mielenosoitukset, tehtaiden miehitykset, poliittisten vaalien tulokset osoittavat kuitenkin, että työtätekevillä on tälle vuodelle kokonaan toisenlainen ohjelma.

Pörssikurssit

Suhdanteen kulun mukaisesti ovat kehittyneet myös osakkeiden kurssit. Huh-tikuun 2. päivänä viime vuonna esitti Liittotasavallan monopolipääoman viikkolehti "Wirtschaftswoche" graafisen ku-

vion otsikolla "Ennätys-paraati" ja ala-otsikolla "Maailman tärkeimpien pörssien kurssit nousevat syksyn 1974 käänteen jälkeen". Kurssit nousivat Englannissa 170 %, Australiassa 70 %, Ranskassa, Sveitsissä ja Hollanissa 45 % ja Japanissa 30 %. New Yorkin ja Düsseldorfin pörssit oli kuviosta poistettu, koska niissä ei ollut näkyvissä kunnon nousua. Mutta loppuvuoden kurssit laskivat uudelleen New Yorkin pörssin kurseja (jotka pysyivät maaliskuun tasolla) ja Tokion pörssin kurseja (jotka hieman nousivat) lukuunottamatta. Kaiken kaikkiaan osakekurssien lasku vuoden 1975 lopulta vuoden 1976 lopulle oli Lontoossa 7 %, Düsseldorfissa 7 %, Pariisissa 20 % ja Milanossa 13 %.

"Ennätys-paraatista" oltiinkin päädytty "enimmäkseen toivottomaan", kuten tilannetta kuvasi Lontoon "Economist" joulukuun 25. päivänä.

Jürgen Kuczynski

Kirjoja

Kansallisen kulttuurin suuri linja

Raoul Palmgren: Suuri linja, Arwidssonista vallankumouksellisiin sosialistisiin, Kansankulttuuri 1976, 215 sivua.

Raoul Palmgrenin "Suuren linjan" uusintapainosta odotettiin pitkään. Kirja-harvinaisuudeksi muuttuneenakin tämä 1948 ilmestynyt teos kuului jatkuvasti suomalaisen marxilaisen kulttuurihistorian ja kritiikin välttämättömiin perustesiin. Toinen painos onkin tärkeä kulttuuriteko. Vähemmän mairittelevaa kustantajalle on se, ettei päätöstä osattu tehdä ilman opastavaa mainintaa tasavallan presidentin julkisessa yksityiskirjeenvaihdossa.

I

"Suuri linja" koostuu 13 esseestä. Ensimmäisessä luodaan katsaus kapitalismin kehitykseen, porvariston valtaansaamiseen ja kansallisuusaatteen nousuun Suomessa. 11 esseettä käsittelee Suomen nousevan ja vallassa olevan edistyskellisen porvariston kirjailijoita, ideologeja ja organisaattoreita (A. I. Arwidsson, Runeberg, J. J. Nervander, Snellman, Kivi, Yrjö-Koskinen, Kaarlo Kramsu, J. H. Erkko, Peltonen-Linnankoski, Eino Leino) ja vanhan työväenliikkeen vasemmistijohtajia (Mäkelin ja Sirola). Viimeisessä tehdään yhteenveto, johtopäätökset sodanjälkeisen kulttuurielämän uudistamiseksi.

"Suurella linjalla" Palmgren esittäytyy oppineena ja tyylikkäänä esseistikkona. Henkilökuviissa avautuu näkökulmia, jotka ovat vaikuttaneet voimakkaasti moniin historiallisiin uudelleenarviointeihin

viime vuosikymmeninä. Henkilökuviin keskittyminen tuo muassaan tietenkin metodisia pulmia. Yksittäinen elämäntapa-kohta kaikkine ristiriitaisuuksineen ei ole sama asia kuin sen synnyttämä ideologinen ja taiteellinen vaikutus. Luokkien ja liikkeiden ideologia ei heijastu yksiviivaisesti yksittäisen ideologin työssä, ja porvarillinen ideologia sekä paljastaa että kätkee porvariston historiallisen aktiivisuuden sisällön. Joissakin kohdin, esimerkiksi Leinon kohdalla, kuvattavan psykologisen kehityksen palauttaminen edistyksen ja taantumuksen taisteluun maistuu väistämättä väkivaltaiselta. Huolimatta näistä pulmista henkilöahmojen voima on juuri yhteiskunnallisten yhteyksien etsimisessä ja löytämisessä.

"Suuri linja" ei kuitenkaan ole ensisijassa henkilögalleria tai tiukasti tieteellinen historiallinen tutkimus. Se on ennen muuta kiistakirjoitus suomalaisen kulttuuritradition yleisimmistä linjoista.

Porvarillisen kulttuurin ja ideologian nousu ilmentää edistyksestä kehitystä. Samalla porvaristo mobilisoi kansanjoukkoja oman herruutensa esteitä vastaan, esiintyy koko kansan yleiskansallisenä edustajana. Juuri tästä porvariston luokkaintressistä selittyvät Palmgrenin kirjaamat porvariston nousun demokraattiset ainekset. "Kansallisen liikkeen suurten hahmojen sarja kulkee ohitse: ne ruumiillistavat liikettä sen eri vaiheissa — alkavassa nousussa, pysähdyksessä ja voimain kokoamisen tyvenessä, ratkaisevassa läpimurrossa, ohjelman toteutuksessa, uudessa pysähdyksessä ja taantumisessa, uusien vastakohtien syntyemisessä, uusien mullistavien voimien kehkeytymisessä vanhan kansallisuusliikkeen sisällä ja niiden kääntymisessä vanhoillekseen ja taantumukseksi muodostunutta vanhaa kansallisuusaatetta vastaan.

"Se on Suomen historian suuren vuosisadan — pax russican vuosisadan aatehistoriallinen sisällös. Tämän vuo-

sisadan aikana kehkeytyvät meidän kansallisen itsenäisyytemme edellytykset: tuotantovoimat, taloudellinen, yhteiskunnallinen ja valtiollinen elämä, oma kansallinen kulttuuri, oma sivistyskieli, itsenäisydentaho.

"Tämän vuosisadan henki on edistyksellinen. Se kehittyy taistelussa kansan syvien rivien oikeuksien puolesta yläluokan privilegioita vastaan, se kehittyy pienien kansojen taistelussa kansallisten, perustuslaillisten ja yhteiskunnallisten oikeuksiensa puolesta. Sen henki on siksi myös syvästi demokraattinen" (s. 14).

Palmgren osoittaa, miten porvarilliskansallisessa liikkeessä jatkuu hellittämättä taistelu edistyksen ja taantumuksen välillä. Kehityksen eteneminen heittää tähän taisteluun uudet voimat ja uudet kysymyksen asetelut. Kansallisen kulttuurimme suuret hahmot nähdään taistelun valossa, taistelun subjekteina ja taistelun uhreina. Porvarillinen kulttuuripoliittikka kääntyy taantumukseen. Samalla se pettää, vääristää ja hävittää niiden ihanteiden taistelevan edistyksellisyyden, joiden pohjalla sama luokka nousuvalheessaan rakensi kansallisen indentiteetin ja sen ideologian. "Kuinka voi niin kauris aamu päätyä niin harmajaan ja pimeään keskipäivään, niin yönmustaan iltaan? Vastaus: aamu oli suomalainen, keskipäivä suomettarelainen — ilta kokoomuslais-fasistinen" (s. 209).

Palmgrenin tyylikäs ja häikäilemätön todistelu ei jätä aseita porvarilliselle kulttuuritaantumukselle. Jälkimmäiselle ei jätetä oikeutta esiintyä porvariston edistyksellisen historian perillisenä. Päinvastoin, porvariston aatteet osoitetaan historiallisissa yhteyksissään, mystifioivan kipsikuoren alta paljastetaan niiden järjellinen historiallinen dynaamisuus — ja juuri tätä vertailukohtaa vasten porvarillisen kulttuuritaantumuksen rappio näytetty sitäkin lohduttomampana.

II

Porvarillinen kulttuuritaantumus jättää siis jälkeensä tyhjiön, jota koristaa vain koliseva hurraa-isänmaallisuus. Edistykse-
sellisten perinteiden vaaliminen jää nousevan työväenluokan tehtäväksi. Henkilö-
kuissa päädytään väistämättä Yrjö Siro-
laan ja Yrjö Mäkeliniin.

Palmgren kiteyttää positiivisen ohjel-
mansa sodanjälkeisessä tilanteessa seura-
vasti: "Kuitenkaan ei ole kysymys niin-
kään uudesta kuin vanhasta. Kulttuurim-
me edistyksellisistä perinteistä ja niiden
soveltamisesta tähän päivään." Vuonna
1948 tunnus osuus varmasti kulttuuripo-
liittiseen pilkkaan. Se on taitava veto-
mus edistyksellisten porvarillisten piirien
suuntaan yhteisen kulttuuririntaman muo-
dostamiseksi. Ohjelman sosiaalinen tilaus
on tältä osin selvä. Komea kiteytys si-
sältää kuitenkin myös "Suuren linjan"
keskeisen ongelman.

Halusi tai ei, kykeni tai ei, porvaristo
ei tapahtumien kulussa pysynyt uskollisena
edistysihanteilleen. Miksi ja miten
työväenluokka tulee täyttämään synty-
neen tyhjiön?

Työväenluokka ei muodostu "vanhan"
haltijaksi mistään satunnaisesta syystä,
perinne ei muodosta sille mitään neut-
raalia instrumenttia. Työväenluokka val-
taa kansallisen edistyksellisen perinnön
juuri siksi, että sen on hallittava "van-
ha", jotta se voisi toteuttaa "uuden", ts.
vallankumouksellisen tehtävänsä. Työ-
väenluokka ei jatka porvariston edistys-
perinteitä omien tavoitteittensa ohella tai
niistä huolimatta, vaan juuri vallanku-
mouksellisen luokan ominaisuudessaan.
Uusi kasvaa vanhasta, mutta ei suoraan,
vaan ratkaisevan hyppäyksen kautta, van-
ha omaksutaan kieltäen se uudella. Kuu-
luisassa puheessaan nuorisoliiton edusta-
jakokoukussa Lenin sanoo: "...prole-
taarinen kulttuuri voidaan luoda vain mi-
käli tunnetaan tarkoin koko ihmiskun-

nan kehityksen luoma kulttuuri...",
mutta myös: "...että muokataan se uu-
destaan."

Edistyksellinen porvarillinen perintö ei
tänä päivänä ole vaalittavissa, ellei se
muodostu osaksi sitä kansallisen kulttuu-
rin kokonaisuutta, jonka työväenluokan
hegemonia määrittää uudelle tasolle.
Palmgren tuo tämän ilmi osoittaessaan
sattuvasti porvarillisen perinteen jatku-
vuuden skandaalimaisen katkeamisen:
"Itsenäisyysajan virallinen kulttuuripoli-
tiikka merkitsee kaikilla rintamanosilla
petosta suuren vuosisadan edistyksellistä
linjaa kohtaan."

Mutta kysymys ei ole vain petokses-
ta. Porvariston ohjelma oli alun alkaen
ja väistämättä sisäisesti ristiriitainen. Se
sisälsi ehdottomasti oman hajoamisensa ja
tuomionsa. Kysymys ei ratkaisevasti ollut
eikä ole ideologien, taistelijoiden ja or-
ganisaattorien valinnoista, vaan kulttuu-
rin muuttuvista aineellisista ehdoista.
Palmgren ei kovin selvästi puutu porva-
rillisen kulttuurin rappeutumisen objek-
tiivisen välttämättömyyden syihin: impe-
rialismin kehitykseen Suomessa ja muu-
alla, ja Lokakuun vallankumouksen syn-
nyttämään järjestelmävastakohtaisuuteen.
Kun Palmgren sitoo kansallisen kulttuu-
rin nousun tiiviisti kapitalismin taloudel-
liseen ja poliittiseen kehitykseen, hän jät-
tää sen rappion tarkastelun enemmän tai
vähemmän ilmaan.

Voisi ajatella, että Palmgren on tietoi-
sesti tehnyt tämän valinnan rohkaistak-
seen edistyksellistä porvarillista sivistyneis-
töä yhteistyöhön. Samalla tarjotaan kui-
tenkin illusorinen mahdollisuus löytää
edistyksellisen linjan jatko ilman työ-
väenluokan osanottoa tai jopa sitä vas-
taan, ilman osallisuutta ankaraan demo-
kraattiseen taisteluun tai jopa sitä vas-
tassa. Enemminkin — jäävät epäselviksi
ne historialliset velvollisuudet,
jotka asettuvat työväenluokalle
porvarillisen perinnön omaksumisessa,

vaalimisessa ja muokkaamisessa. Mikä Palmgrenin tekstissä tältä osin on sekaannusta ja mikä taktiikkaa, jääköön tässä arvailematta.

III

Palmgrenin "Suuri linja" on tärkeä teos juuri tänä vuonna, Lokakuun valankumouksen ja Suomen itsenäisyyden 60-vuotisjuhlien vuonna. Teos osoittaa porvariston yhteiskunnallisten ja kansallisten aatteiden historiallisen edistyskäsityksen ja avaa näkökulman siihen, mikä niissä on tänä päivänä käyttökelpoista, nimittäin yhteys kansanjoukkojen vapautisteluun, yhteiskunnalliseen edistykseen ja kriittiseen, vallankumoukselliseen tiedostamiseen ja käytäntöön.

Sanoma on vapauttava: nykypäivän demokraattinen suomalainen voi löytää kansallisen kulttuurinsa lähteiltä jotain yleispätevää, käyttökelpoista, innostavaa. Sanoma on myös syytös porvaristoa ja kapitalismia vastaan. Ne eivät voi enää viedä eteenpäin kansallista traditiotamme. Johtopäätös tästä on työväenluokan ja työväenliikkeen kehittäminen johtavana kansallisena voimana, työväenluokan aktiivisuuden lisääminen kansallisen kulttuurin hegemonina, ja taistelun voimistaminen demokratian ja sosialismin puolesta. Tämä ei ole vain sorron ja riiston hävittämisestä nouseva vaatimus, se on kansallisen kehityksen seuraava, välttämätön ja laadullinen askel.

Vuoden 1948 jälkeen Palmgrenin teos on tullut entistä ajankohtaisemmaksi. Nopeasti monopolisoituvan porvariston kansallinen petos käy yhä syvemmäksi. Neuvostovastaisessa sodassa kärsimänsä tappion jälkeen se kauppaä käytössään olevin keinoin maamme itsemääräämisoikeutta niin taloudessa kuin politiikassakin imperialismiin keskuksille (OECD, Nordek, EEC, Valuuttarahasto, Kehityspankki etc.). Kulttuurin alalla se avaa

taloudellisten ja poliittisten laskelmiensa kannustamana portit imperialistiselle, teolliselle roskaviitteelle. Tieteellisen ja taiteellisen rehellisyyden se runtelee säälittä etujensa niin vaatiessa ("modernistien" vaino, Salama-oikeudenkäynti, Rintala-ajajahti, KTTS, Väänänen etc.)

Sodan jälkeen alkaa luovan sivistyneistön keskuudessa hajota lopullisesti se porvarillinen kulttuuritaantumus, jonka Palmgren vastaansanomattomasti paljastaa. "1950-luvun modernismi" ja "1960-luvun radikalismi" saattavat ankarien vaikkakin pienimuotoisten taisteluiden kautta sivistyneistön aatemaailman liikkeeseen Samalla demokraattisen ja työväenliikkeen kulttuuritraditio (SKP, ASS, Tulenkantajat, Kirjallisuuslehti, Soihtu, 40-luku jne.) nousee yhä selvemmin kansallisten kulttuurilaitosten tärkeäksi vaikuttajaksi. Vuosikymmenen vaihteen melskeinen kulttuuriradikalismi hapuilee yllättävällä tavalla näiden aineiden syn-teesiä. Luokkataistelun todellisuudessa se osoittautuu kuitenkin mahdottomaksi. Demokraattisen kulttuuritradition ja sivistyneistön murroksen perustalta muodostuu kansallisen kulttuurimme valtavraksi Kulttuuriyöntekijöiden Liiton ja muiden edistyksellisten taiteilijoiden luomistyö. Työväenluokalla ja marxismi-leninismillä on siihen kasvava vaikutuksensa.

Juuri tässä on itsenäisyydenajan demokraattisen, humanistisen kulttuuritradition nykyinen perillinen. Juuri tässä on sodanjälkeisen ajan sivistyneistön lukemattomien "ismien" kriittisten ja positiivisten aineiden nykyinen jatko. Ja juuri täältä tapaamme myös Palmgrenin merkitsemän suuren linjan nykyiset piirät.

Tämä merkitsee tärkeitä muutoksia suomalaisessa kulttuurielämässä. Työväenluokka valtaa kulttuurissa lopullisesti, ja myös käytännössä hegemonisen asemansa. Edistyksellinen kulttuuri voi-

mistuu, valtaa kiistatta johtavan aseman kansallisen kulttuurimme useilla lohkoilla ja yhdistyy yhä läheisemmin työtätekevien arkipäiväiseen elämään ja taloudelliseen ja poliittiseen taisteluun. Se voittaa porvarillisen modernismin ja radikalismien dogmeja ja umpikujia raivaan tiensä uusiin taiteellisiin tavoitteisiin. Ensimmäisen kerran kulttuuriryönteijät ja muu sivistyneistö vastaavat joukkomittassa "Suuren linjan" haasteisiin. Liioittelu, kaavamaisuus, epävarmuus ja erehdykset, joita tällaisessa prosessissa aina esiintyy, ovat historiallisesti katsoen tilapäinen ja kokonaan toisarvoinen ilmiö.

Tällaisena "1970-luku" on myös kulttuurielämän rikastumisen, laajenemisen ja yhtenäistymisen kautta. Tapahtuu laaja ryhmittymisen edistys tunteen alle. Tietysti tapahtuu myös aatteellista eriytymistä. Sivistyneistön edistysellinen kehitys pakottaa suurpääoman kehittämään uusia poliittisen ja aatteellisen vaikuttamisen muotoja. Kulttuurielämässä lisääntyy byrokratia, painostus, lahjonta, demagogia ja suoranainen terrori. Erityisesti kommunisteja vastaan suunnataan keskitetty hyökkäys, jonka tarkoituksena on eristää kommunistit, vaikeuttaa demokraattisten voimien yhteistyötä ja siten heikentää koko kulttuuririntamaa. Lopulta koko asia käännetään pääläelleen syyttämällä kommunisteja niin kulttuurissa kuin korkeakouluilla ja oppilaitoksissa "keskustelemattomuudesta", "eristäytymisestä", jopa oikeistoilmiöiden "provosoinnista".

Kysymys ei kuitenkaan ole "sitoutumisesta" yleensä. Edistysellinen kulttuuriliike järjestää keskuudessaan tiettyssä vaiheessa marxilaiset voimat, joille on ominaista kollektiivisuus, järjestöllinen ja maailmankatsomuksellinen yhteenliittynisyys. Se on marxilaisen kulttuurityön ja viime kädessä koko demokraattisen kulttuurin kehittämisen

ehto. Se ei kuitenkaan ole millään tavalla ristiriidassa laajan demokraattisen keskustelun ja yhteistoiminnan kanssa — elleivät jotkut yhteistoiminnasta ja keskustelusta puhujat halua omana ehtonaan riistää marxilaisilta oikeutta syventää omaa maailmankatsomuksellista ja kulttuurista valmiuttaan. Demokraattista keskustelua ja yhteistyötä ehkäisevät ne, jotka haluavat riistää marxilaisilta oikeuden olla marxilaisia. Valitettavasti tähän hairautuvia löytyy niin kulttuuriliikkeessä kuin korkeakouluilla ja oppilaitoksissa. Monet heistäkin ovat sitoutuneita, elleivät muuhun niin kommunistien syyttelyyn. Ratkaisevaa ei kuitenkaan ole abstrakti "sitoutumisen" käsite, vaan sitoutumisen sisältö ja suunta.

Tärkeimpänä ilmiönä on kuitenkin juuri laajeneva yhtenäisyys Palmgrenin "Suuren linjan" osoittamassa suunnassa. S näkyy marxismin aatteiden ja edistykse ihanteiden voimistumisena. Se näkyy keskusteluna ja yhteistoimintana erilaisten demokraattisten voimien kesken. Antikommunistinen kampanjointi ei tätä yhteistoimintaa pysty estämään. Ne taas, jotka tuon kampanjoinnin vuoksi putoavat edistyskeskeiseen kulttuuriin kelkasta, tuskin tuntevatkaan omikseen "Suuren linjan" peruskriteerejä: tervettä kansallisuusaatetta, kulttuurin rauhanomaisen rakennustehtävän korostusta, yhteyttä kansan syviin riveihin, taistelua kansallisten, perustuslaillisten ja yhteiskunnallisten oikeuksien puolesta, ystävyyttä Venäjän ja Neuvostoliiton kanssa.

Edistyskeskeisen kulttuurin nousu merkitsee myös kansallisen perinteen renessanssia. Porvarillisten kriitikkojen sitä kohtaan osoittama neuvoton kyynisyys ja avoin kosmopolitismi ovat paljastavia: porvaristo on menettänyt täydellisesti sekä kykynsä että kiinnostuksensa perintensä kehittämiseen.

Edistyskeskeinen kulttuuri torjuu tänään niin porvarillisen kosmopolitismien

kuin myös kivettyneen, muodollisen käsityksen kansallisesta perinteestä (pappi-larunebergiläisyys, Väänänen). Kansallinen perinne ei ole idylli. Sen on ansaittava oikeutuksensa ja merkityksensä uusissa olosuhteissa, nykyajan tieteen, tekniikan ja teollisuuden maailmassa, kahden järjestelmän ja työn ja pääoman ankarassa luokkataistelussa. Marxilainen käsitys taiteen, kulttuurin, tieteen ja teoreettisen opiskelun itsenäisistä tehtävistä ei voi häivyttää taka-alalle sitä välitöntä ja välillistä yhteyttä, joka niillä on tämän päivän demokraattiseen ja vallankumoukselliseen poliittiseen liikkeeseen.

Suurten kulttuuriharrastajien joukkojen uudelleen löytämä aito kansallistune laajentaa epäilemättä kulttuuri- ja muuta yhteistyötä kaikkien niiden kesken, joille tämä kansallistune on läheinen. Marxilaisten tehtävä on opiskella ja omaksua tuota perinnettä, mutta kriittisestä, historiallisesta, marxilaisesta näkökulmasta. Työväenluokan kulttuurihegemonian aikana tämä ei ole mikään mielivaltaisen "lisätehtävä" vaan välttämätön edellytys sille, että kansallinen perinne voisi säilyä ja kehittyä elävänä kulttuurina eikä vain vallasrouvien piironginkoristeena.

Marx on kirjoittanut: "Yhdeksännentoista vuosisadan yhteiskunnallinen vallankumous (proletaarinen vallankumous — JR) voi ammentaa runoutensa vain tulevaisuudesta, mutta ei menneisyydestä. Se ei voi aloittaa tehtävänsä suorittamista ennen kuin on pyyhkäissyt olemattomiin kaiken menneisyyteen liittyvän taikauskon. Varhaisemmat vallankumoukset tarvitsivat menneisyyden maailmanhistoriallisia muistoja hämätäkseen oman sisältönsä. Yhdeksännentoista vuosisadan vallankumousten täytyy antaa kuolleiden haudata kuolleen tajutakseen oman sisältönsä. Ennen oli fraasi sisältöä tärkeämpi, nyt on sisältö fraa-

sia tärkeämpi." Jos nouseva porvaristo kansallisen suurtyönsä kulussa sovitti itselleen kanteleet ja tuohivirsut, jos porvarillinen kulttuuritaantumus halusi puhua suurmiesten kipsikuvien kautta, ja jos ministeri Väänänen haluaa tänään parodioida vielä niitäkin, niin nykyinen demokraattinen ja vallankumouksellinen liike säästyy tältä vaivalta. Meidän ei tarvitse turvautua kipsikuviin lähestyessämme Snellmania ja Runebergia, mutta meidän ei tarvitse myöskään pysähtyä Lönnrothiin lähestyessämme kansanjoukkojen Kalevalaa.

Jos joku Saarikoski haluaakin viedä farssina lävitse Eino Leinon tragedian, saavat nykyiset demokraattiset kulttuurityöntekijät innoitusta uusiin tehtäviinsä myös Leinolta, yrittämättäkään silti herättää häntä ja hänen aikaansa henkiin. Kommunismiin ei tarvitse puheutua menneisyydeksi ansaitakseen tulevaisuutensa. "Proletaarisen kulttuurin tulee olla niiden tietovarojen lainmukaista kehittämistä, joita ihmiskunta on luonut kapitalistisen yhteiskunnan, tilanherrain yhteiskunnan ja virkavaltaisen yhteiskunnan sorron alaisuudessa. Kaikki nämä tiet ja polut ovat johdattaneet, johdattavat nykyään ja vastedeskin proletaariseen kulttuuriin aivan samoin kuin Marxin uudelleenmuokkaama kansantalo-ustiede osoitti meille, mihin ihmisyyteiskunta on kulkeva, osoitti, että on siirrytty luokkataisteluun ja alkavan proletaarisen vallankumouksen kauteen" (Lenin).

Siitäpä nyt tie menevi. Asfaltoitu.

Juhani Ruotsalo

Pääoma III suomeksi

Marxin "Pääoman" III kirja on viimein, neljännesvuosisata II kirjan jälkeen, ilmestynyt suomen kielellä. Mutta melko monivaiheinen prosessi oli myös "Pääoman" synty. Ensimmäisen kirjan ilmestymisestä tulee 1977 kuluneeksi 110 vuotta. Tästä kesti kuitenkin 18 vuotta ennen kuin Engels pystyi julkaisemaan II kirjan ja vielä 9 vuotta ennen kuin hän oli viimeistellyt III kirjan. Kirjojen syntyjärjestys oli kuitenkin päinvastainen kuin niiden ilmestymisjärjestys, sillä Marx kirjoitti II ja III kirjan versionsa ennen I kirjaa, joka jäi ainoaksi hänen itsensä viimeistelemäksi.

Jo 1857 Marx ryhtyi laatimaan poliittisen taloustieteen kritiikkiään. Hänen alkuperäinen suunnitelmansa käsitti kuusi kirjaa. Ensimmäinen oli kirja pääomasta, jonka tuli jakautua osiin pääoma yleensä, kilpailu, luottolaitos ja osakepääoma. Toinen kirja käsittelisi maaomaisuutta, kolmas palkkatyötä, loput valtiota, ulkomaankauppaa ja maailmanmarkkinoita. Näistä hän ehti kirjoittaa lähinnä vain ensimmäisen kirjan osasta "pääoma yleensä". Mielenkiintoista kuitenkin on, että hän sivusi myös kilpailua ja piti sitä pääoman yleisten lakien toteutumismuotona. Toisaalta hän totesi, ettei hän vielä varsinaisesti tutki kilpailua, vaan tekee sen omassa jaksossaan "oppi kilpailusta". Näin ei ehtinyt käydä, koska uudessa ja lopullisessa suunnitelmassa Marx yhdisti teemoja eri tavoin, ja nykyiseen I ja II kirjaan tuli pääoma yleensä ja palkkatyö. (Suunnitelmien muutoksesta ks. V. S. Vygodski: Suuren keksinnön historia, Edistys 1976). Eräiden tulkintojen mukaan nykyiseen II kirjaan tulivat "pää-

omaan yleensä" kuuluvat voitto ja korko sekä maaomaisuus, luotto ja osakepääoma, mutta ei jaksoa kilpailusta. Nähdäkseni III kirjan ymmärtämiseksi on kuitenkin tärkeää nähdä kilpailun asema siinä.

Eräässä mielessä III kirjassa ei ole kilpailua. Marx toteaa, että "kilpailun todellinen liike jää suunnitelmamme ulkopuolelle ja meidän on kuvattava ainoastaan kapitalistisen tuotantotavan sisäistä organisaatiota, niin sanoaksemme sen ideallisessa keskiarvossa" (Pääoma III, s. 818). Siis erittelyn yleisyydestä johtuen Marx ei halunnut käsitellä todellista kilpailua, hintojen vaihtelua jne. Mutta toisessa mielessä kilpailun analyysi kuitenkin on mukana. Se on vielä yleiselle tasolle, "kapitalistisen tuotantotavan sisäisen organisaatioon" kuuluva kilpailupääoman sisäisten lakien toteuttajien Marxin mukaan kirjassa on kyse pääoman liikkeestä kokonaisuutena tarkasteltuna, jolloin "ne pääoman asut, joita tässä teoksessa kehitellään, lähenevät siis askelittain sitä muotoa, jossa pääomat esiintyvät yhteiskunnan pinnalla, eri pääomien keskinäisessä vaikutuksessa, kilpailussa ja itse tuotannon edustajien tavallisessa tajunnassa" (s. 33).

Kirjan rakenne on seuraava. Ensimmäisessä osastossa Marx käsittelee liisäarvon suhdeluvun muuttumista voiton suhdeluvuksi. Toisessa osastossa hän erittelee voiton muuttumista keskimääräiseksi voitoksi, seikkaa joka tuotti vaikeuksia Ricardolle ja antoi näennäisiä 'aineksia' Marxin arvoteorian kumoamiselle jo 1800-luvulla, kuten antaa vieläkin. Tähän osastoon sisältyvät tuotannonalan sisäisen ja tuotannonalojen välisen kilpailun käsitteelyt. Kolmas osasto käsittelee tärkeää voiton suhdeluvun laskutendenssin lakia, jossa kapitalismin ristiriidat ja kriisit tulevat esiin. Neljäs osasto on kauppapääomasta, viides korkoatuottavasta pääomasta ja kuudes maankorosta.

Viimeinen seitsemäs osasto, joka on tavallaan yhteenkokoava koko kirjasta, käsittelee tuloja ja niiden lähteitä. En aio kuvata sisältöä tämän enempää — jokainenhan haluaa tutustua Marxin omaan tekstiin.

Kirjan ajankohtaisesta merkityksestä

"Pääoman" III kirjan ajankohtaisuuden voi käsitellä monella tavalla. Sitä ei missään tapauksessa tule tulkita liian oikoisesti esimerkiksi etsimällä sopivia "hyvin osuneita ennustuksia". Ensinnäkin kirja on kapitalismin oloissa aina ajankohtainen siitä syystä, että se (yhdessä I ja II kirjan kanssa) paljastaa kapitalistisen tuotantotavan sisäisen organisaation. III kirja on kapitalistisen tuotannon kokonaisprosessin yleinen esitys, joka ei ole sidottu mihinkään tiettyyn ajankohtaan. Toiseksi III kirja on siinä mielessä ajankohtainen, että siinä käsitellään sellaisia lakien toteutumismuotoja, joiden modifikaatiat leimaavat kapitalismin siirtymistä uudelle kehitystaselle. Niinpä siinä käsitellään sellaisia kilpailun yleisiä määrittäjiä, joiden avulla voidaan analysoida vapaan kilpailun muuttumista monopoliksi.

Tässä tarkastelen asiaa kuitenkin kolmannelta näkökannalta, pohtien eräiden kirjan osastojen käsitteiden käyttöä nykykapitalismin tutkimuksessa. Vaikka kaikkia osastoja voisi valottaa tältä kannalta, olen valinnut kaksi usein vähemmälle käsitellylle jäänyttä: voiton suhdeluvun laskutendenssin lain sekä tulot ja niiden lähteet.

Voiton suhdeluvun laskutendenssin laki on keskeinen tutkittaessa kapitalismin ristiriitojen kehitystä. "Aivan yleisesti ilmaistuna ristiriita muodostuu siitä, että kapitalistinen tuotantotapa sisältää tendenssin tuotantovoimien absoluuttiseen kehitykseen

riippumatta arvosta ja siihen sisältyvästä lisäarvosta sekä myös riippumatta niistä yhteiskunnallisista suhteista, joiden vallitessa kapitalistinen tuotanto tapahtuu; vaikka toisaalta taas sen päämääränä on olemassaolevan pääoma-arvon säilyttäminen ja sen arvon lisäys mahdollisimman suuressa määrin (so. tämän arvon aina nopeutuva kasvu)." (252.)

Lain esitys jakaantuu Marxilla kolmeen osaan. Kolmannessatoista luvussa (laki sellaisenaan) hän lähtee siitä, että voittoa tavoitellessaan kapitalistit kehittävät tuotantovoimia. Tämä taas johtaa pääoman elimellisen kokoonpanon (c/v) nousuun, ja ellei lisäarvon suhdeluku (m/v) nouse vastaavasti, voiton suhdeluku ($m/c+v$) laskee. Neljännessätoista luvussa (vastasyitä) hän toteaa, että voiton suhdeluvun lasku on vain tendenssi, koska pelissä on vastakkaiseen suuntaan kohdistuvia vaikutuksia. Tärkeimpiä näistä ovat lisäarvon suhdelukua nostavat tekijät ja pääoman elimellisen kokoonpanon nousua ehkäisevät tekijät. Viimein viidestoista luku (lain sisäisten vastakohtaisuuksien kehitys) tuo mukaan käsitteet pääoman liikakasautuminen, arvonenety ja kriisi. Marxin mukaan välittömän riiston ja sen realisoinnin ehdot eivät ole identtiset, vaan näiden välillä on vastakohta, jonka johdosta ajoittain lisäarvoa ei voida realisoida ja muuttaa takaisin pääomaksi. Näin syntyy pääoman liikakasautumista. Ristiriidan ratkaisuna on kriisi ja pääoman joutuminen kesannolle (arvonvähennys). Kun osa pääomasta jää kesannolle (toimetta) tai jopa hävitetään, tuotannon "normaalit" ehdot palaavat vähitellen. Seurauksena on yleensä kuitenkin ollut monien pienten pääomien tuho ja tätä kautta pääomien keskittyminen ja yhteenkokoontuminen. Mutta kasautuminen johtaa Marxin mukaan ristiriidan uusiutumiseen. "Ja tällä tavoin kierros kulkisi uudelleen. Osa pääomasta, joka menetti arvoaan toimin-

nan pysähdysten vuoksi, saisi vanhan arvonsa takaisin. Muuten laajennein tuotantoehdoin, laajennein markkinoin ja kasvanein tuotantovoimin käytäisiin jälleen läpi sama virheellinen kiertokulku." (s. 258).

Nykykapitalismin suhteen voidaan tarkastella liikakasautumista ja arvonmenetystä valtiomonopolistisessa kapitalismissa. Näin on tehnyt DDR-läinen Dieter Klein kirjassaan *Ökonomische Widersprüche im Kapitalismus* (Verlag Die Wirtschaft, 1976). Hänen mukaansa monopoli vaikuttaa arvonmenetystä vastaan, mutta toisaalta kuitenkin saa aikaan arvonmenetystä, joka lieventää ristiriitoja. Myös valtiollinen pääoma on yleensä arvoaan menettänyt, siis pääomaa, jonka ei tarvitse välittömästi tuottaa voittoa, koska se palvelee monopolien arvonlisäystä. Tähän liittyvät mm. valtion varusteluostot, valtionyritykset ja valtion menot yleisiin tuotannonehtoihin. Klein kysyy, voitetaanko täten voiton suhdeluvun laskutendenssin lain vaikutus. Hänen vastauksensa on ei: vaikka valtio voi tukea yksityisiä monopoleja ja nostaa niiden voiton suhdelukua, sen mahdollisuudet laajentaa voiton realisoimisesta riippumattomia alueita ovat rajalliset.

Tähän rajallisuuteen voitaneen katsoa liittyvän myös nykyisen kapitalistisen maailmantalouden kriisin. Vaikka siinä on monia tekijöitä, eräs niistä on valtiomonopolistisen sääntelyn kriisi. Tämä sääntely ei ole kriisissä siksi, etteikö se olisi pystynyt takaamaan monopoleille korkeita voittoja. Mutta näin tehdessään sääntely on kasannut kokonaistaloudellisia ristiriitoja (työttömyys, inflaatio, energia-, valuutta- ja ympäristökriisit). Näitä ristiriitoja voidaan pitää arvonlisäyksen ja arvonmenetyksen vastakohdan nykyisinä ilmentyminä.

Tulot ja niiden lähteet, III kirjan viimeinen osasto, on ajankohtainen tutkittaessa yhteiskunnan pinnan il-

menemisiä. Tuon osaston paikkaa selvitetäessä on syytä muistaa koko "Pääoman" rakenne. Marxin lähtökohtana olivat tavaratuotannon ja kapitalismin olennaiset suhteet: tavara, arvo, raha, lisäarvo, pääoma. Mutta hän eteni — erityisesti III kirjassa — kehittelemään pääoman erilaisia asuja. Ensin hän tutki lisäarvon muuttumista voitoksi ja voiton muuttumista keskimääräiseksi voitoksi, jolloin kunkin alan voitto näyttää koituvan sijoitetun pääoman suuruuden perusteella. Tästä Marx siirtyi keskimääräisen voiton hajoamiseen osiinsa, korkoon ja yrittäjänvoittoon. Korkoatuottavassa pääomassa on näkyvissä vain raha, joka tuottaa enemmän rahaa — itse tuotantoprosessin välitys on häipynyt. Niinpä Marxin mukaan korkoatuottavassa pääomassa pääoman fetissiluonne täydellistyy. Lopulta pääoman vierelle lisäarvon itsenäisenä lähteenä astuu maaomaisuus, joka näyttaa tuottavan maankorkoa.

Viimeisessä osastossa Marx on lisäarvon osiinsahajoamisen esittämisen kautta tullut siihen muotoon, jossa pääoman asut esiintyvät yhteiskunnan pinnalla (Oberfläche). Hän ei ole kuitenkaan suoraan lähtenyt näistä pinnan muodoista, vaan olennaisista suhteista, joista käsin hän on kehitellyt näiden suhteiden ilmenemismuodot. Näin näennäinen liike selittyy.

Marxin mukaan voitto (korko), maankorko ja työpalkka muodostavat kapitalistisen yhteiskunnan luokkien tulot; vastaavasti pääoma, maaomaisuus ja työ ilmenevät tulolähteinä. Näitä yhdistävä kaava pääoma — voitto (korko), maaomaisuus — maankorko, työ — työpalkka on nimeltään kolminaiskaava. Tämä nurinkääntyminen täydellistyy, kun tuloista tulee itsenäisiä elementtejä, jotka muodostavat arvon. Näin pinnalla häipyy pois käsitys elävästä työstä arvon synnyttäjänä, ja näkyvillä on vain erilaisia arvoon (itse asiassa hintaan) vaikuttavia

tekijöitä. Niinpä kolminaiskaavassa, "joka kuvaa arvon ja ylipäättään rikkauten rakenneosien yhteyttä lähteittensä kanssa, on kapitalistisen tuotantotavan sala-peräistäminen, yhteiskunnallisten suhteiden esineellistyminen, aineellisten tuotantosuhteiden välitön kiinnikasvaminen niiden historiallis-sosiaalisen määreellisyyden kanssa täydellinen" (s. 817).

Ajankohtaista tässä on ensinnäkin näkökulmien ero, joka tulee esiin taloustieteessä. Poliittinen taloustiede näki olennaiset suhteet ja tarkasteli niistä käsin ilmenemismuotoja. Sen sijaan Marxin mukaan vulgaaritaloustiede ei pyri hajoittamaan vieraantuneita muotoja, pinnan ilmenemismuotoja, vaan viihtyy juuri tässä vieraudessa. Se ei tee muuta kuin doktrinaarisesti tulkitsee, systematisoi ja puolustelee porvarillisten tuotantosuhteiden vallassa olevien tuotannon edustajien käsityksiä (s. 805). Tämä ilmenemismuotoihin rajoittuneisuus on leimallista myös nykyiselle porvarilliselle kansantaloustieteelle. Tämä ei lainkaan merkitse, etteikö kansantaloustiede olisi kehittynyt ja pystyisi matemaattisin menetelmin systematisoimaan ilmiöitä. Kyse on siitä, että se joka tapauksessa pysyy lähtökohdaltaan vulgaaritaloustieteenä, ilmenemismuotoihin rajoittuvana, joka eroaa laadullisesti poliittisesta taloustieteestä.

Kolminaiskaava liittyy myös porvarilliseen tuloteoriaan ja tätä kautta tulopolitiikkaan. Sen mukaanhan kullekin luokalle "kuuluu" tietty osa kokonaistulosta. Tulolähteet eivät ole lainkaan vihamielisessä suhteessa toisiinsa, kunhan vain päästään sopimukseen "oikeudenmukaisesta" tulonjaosta. Tällöin ei olekaan kysymys luokkataistelusta, vaan yhteisen kakun jakamisesta. Tämän näennäisyyden hälventämiseksi on tarpeen tutustua "Pääoman" arvonanalyysiin, jonka kautta kapitalistisen tuotantotavan antagonistiset ristiriidat paljastuvat.

Terminologiasta

Antero Tiusanen on tehnyt suuren työn kääntäessään "Pääoman" III kirjan suomeksi. Käännöksessä on pyritty sekä käsitteiden tarkkuuteen että tekstin sujuvuuteen, ja tulos onkin varsin luettava.

Vaikeuttavana tekijänä on ollut suomenkielisen terminologian vakiintumattomuus. Vasta viime vuosina Marxin poliittisen taloustieteen kritiikin tutkimus Suomessa on käsitellyt laajemmin kirjan aihetta, jolloin on jouduttu pohtimaan myös käsitteistöä. Nähdäkseni useimmat nyt käyttöönotetuista käännöksistä ovat hyviä ja ne tulisi yhtenäisyyden säilyttämiseksi vakiinnuttaa tutkimuksessa. Tällaisia ovat esim. kustannushinta (Kostpreis) tarkoittamassa summaa, jonka tavara maksaa kapitalistille ($k=c+v$), voiton suhdeluku (Profitrate), voiton suhdeluvun laskutendenssin laki, korkotuottava pääoma (zintragendes Kapital) ja kolminaiskaava (die trinitarische Formel). Osaksi tietenkin käsitteistä voi olla eri näkemyksiä: näiltä osin soisi keskustelun jatkuvan. Tämä on tarpeellista siksikin, että vaikka Marxin pääteoksen saaminen suomen kielelle on erinomainen asia, monia muita tärkeitä Marxin tekstejä varmaan vielä käännetään — ja toivottavasti hieman lyhyemmin välein kuin tähän asti.

Pekka Kosonen

Soihtu 1/1977

Svenskt sammandrag

Finlands utrikespolitik och vsb-fördraget

Medlemmen i FKP:s politiska kommitté Urho Jokinen analyserar innehållet i Finlands utrikespolitik som baserar sig på vsb-fördraget, och hur de olika kretsarna inom borgarskapet förhåller sig till den. Han påvisar att den centrala uppgiften för de demokratiska krafterna för att trygga kontinuiteten i vår utrikespolitiska linje är att bredda vsb-fördragets verkan också till armén.

Avspänningen och nedrustningen

Jorma Lindfors presenterar utvecklingen i nedrustningsförhandlingarna efter andra världskriget och visar att framstegen i förhandlingarna varit beroende av att styrkeförhållandena internationellt sett utvecklats till de socialistiska ländernas förmån.

Arbetarklassens ställning i Finland

Antti Kasvio analyserar hur den kapitalistiska depressionen inverkat på utvecklingen i arbetarklassens ställning i Finland. Föremål för granskningen är arbetslösheten, priserna, lönerna, arbetets intensifiering, socialskyddet och arbetarklassens politiska rättigheter.

Diskussion om humanismen

Kimmo Sarje och Pertti Rovamo kommenterar den diskussion om humanismens väsen och humanisternas centrala uppgifter som uppstått på basen av akademiker von Wrights inlägg.

Jürgen Kuczynski granskar den kapitalistiska världsekonomin utveckling under år 1976 och dess utsikter för år 1977. Matti Laine presenterar förslagen som studiestödets utvecklingskommitte avgett och påvisar att de överensstämmer med

storkapitalets utbildningspolitiska målsättningar. Juhani Ruotsalo värderar utgående från Raoul Palmgrens "Den stora linjen" arbetarklassens uppgifter för att tillägna sig det nationella kulturarvet.

English Summary

Finland's Foreign Policy and the Finno-Soviet Friendship Agreement

Urho Jokinen, member of the CPF Political Bureau, analyzes the substance of Finland's foreign policy, which is based on the Agreement of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance with the USSR, and the attitude that the diverse bourgeois groups hold towards it. He shows it is a central task, in securing the continuation of our foreign political line, of the democratic forces also to extend the influence of the Friendship Agreement inside the Armed Forces.

Détente and Disarmament

Jorma Lindfors reviews the development of the disarmament negotiations since the 2nd World War, pointing out that progress in the talks has depended on the shift of the world balance of forces in favour of the socialist countries.

The Condition of the Working Class in Finland

Antti Kasvio analyzes the effects of the capitalist crisis upon the development of the condition of the working class in Finland. He discusses unemployment, prices, wages, intensification of the work process, social security as well as the political rights of the working class.

Discussion on Humanism

Kimmo Sarje and Pertti Rovamo comment on the discussion, emerging on the basis of a speech by the academician von Wright, about the essence of Humanism and the tasks facing the humanists today.

Jürgen Kuczynski studies the world capitalist economic development in 1976 and its prospects for 1977. Matti Laine examines the State Study Subsidy Development Committee proposals, showing that they accord with the educational policies of the Big Capital. Juhani Ruotsalo, in the light of "Suuri linja" ("The Great Line") by Raoul Palmgren, makes an appraisal of the tasks of the working class for seizing the national cultural heritage.

Русское резюме

Внешняя политика Финляндии и Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи между Финляндией и Советским Союзом

Член политбюро КПФ Урхо Екиннен анализирует содержание основанной на этом договоре внешней политики Финляндии и подход разных кругов буржуазии к нему. Он указывает, что главная задача демократических сил в обеспечении продолжения нашей внешнеполитической линии является распространение влияния Договора и в круг армии.

Разрядка международной напряженности и разоружение

Ерма Линдфорс освещает развитие переговоров по разоружению в послевоенный период и указывает, что продвижение в этих переговорах неразрывно связано с развитием мирового соотношения сил в пользу социалистических стран.

Положение рабочего класса в Финляндии

Антти Касвио анализирует влияние кризиса капитализма на развитие положения рабочего класса

в Финляндии. Он пишет о безработице, ценах, заработной плате, интенсификации труда, социальном обеспечении и о политических правах рабочего класса.

Беседа о гуманизме

Киммо Сарье и Пертти Ровамо комментируют вызванную выступлением академика вон Вригта беседу о сущности гуманизма и о его задачах сегодня.

Юрген Куцинский рассматривает развитие мировой капиталистической экономики в 1976-ом году и перспективы на 1977-ый год.

Матти Лайне пишет о проектах Комитета по вопросам развития системы денежной поддержки для учащихся вузов и указывает, что они исходят из целей крупного капитала в политике обучения.

Юхани Руотсало оценивает на основе книги Раула Палмгрена «Большая линия» задачи рабочего класса в овладении наследия национальной культуры.

kulttuurivihkot

maamme suosituin kulttuurilehti

**EDISTYKSELLISEN TAITEEN JA RAUHANKULTTUURIN
LEHTI. JULKAISIJA: KULTTUURITYÖNTEKIJÄIN LIITTO**

Levikki 10 000 kpl. Kahdeksan 96 sivuista numeroa vuodessa.

● Työväenluokan kulttuuriperinnettä, sosialististen maiden kulttuurisaa-
vutuksia, muuta edistyksellistä taidetta ● marxilaista taideteoriaa ●
artikkeleita kaikilta taiteen aloilta ● reportaaseja työpaikoilta ● runsas
ja korkeatasoinen kuvitus.

NUMEROT 1—8/77 60:—

2—8 53:—

3—8 46:—

VSK. ELÄKELAISILLE 40:—

IRTONUMERO 8:— kpl

TUKITILAUS 100:—

Tukitilaajat saavat taitelijä Olli Vilrin grafiikanlehden. Tilaukset osoit-
teeseen Kulttuurivihkot, Pieni Roobertinkatu 13 D 36, Hki 13. Maksu
ps-tili 51885-1.

Leikataan tästä

Tilaan Kulttuurivihkot 1—8/77

Uusi tilaus ☐

Nimi

Jatkotilaus ☐

Osoite

Maksan ps-tilille ☐

Postitoimipaikka

Laskutetaan ☐